



รายงานวิจัย

โครงการวิจัยและพัฒนาระบบการปลูกพืช
 คุชชธรรม จริยธรรม โดยอาศัยพระบรมราโชวาท

เรื่องคุชชธรรม 4 ประการ เป็นพืชสัญลักษณ์การเริ่มเรียนรู้วิถี

“เศรษฐกิจพอเพียง”



รายงานวิจัย

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”

เสนอต่อ

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)

หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

กันยายน 2550

ชื่อหนังสือ

รายงานวิจัยโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราชาบาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”

รายงานวิจัยโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราชาบาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” / ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต ... [และคนอื่น ๆ]. -- พิมพ์ครั้งที่ 2. -- กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2551
(เอกสารทางวิชาการ / สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ; หมายเลข 351)

1. จริยธรรม – วิจัย. 2. คุณธรรม – วิจัย. 3. การพัฒนาจริยธรรม. 4. เศรษฐกิจพอเพียง. 5. พระบรมราชาบาท.
I. ศิรินันท์ กิตติสุขสถิต. II. รศรินทร์ เกรย์. III. รัตนาพร อินทร์เพ็ญ. IV. วรณภา อารีย์. V. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม). สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
VI. ชื่อชุด.

BJ1185.T5 ร451 2551

คำนำ

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อให้คู่มือและกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมวิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ครูและนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียนอิสลาม ทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา ตลอดจนผู้นำชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 กลุ่ม หลังจากที่ได้มีการอบรมอาสาสมัครแกนนำทั้งหมดนี้แล้ว ให้อาสาสมัครแกนนำ นำคู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมวิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการที่ได้รับจากการอบรมไปขยายผลในกลุ่มเป้าหมาย และเครือข่ายของกลุ่มหรือชุมชนต่อไป โดยได้รับทุนสนับสนุนจากทางโครงการ ฯ

โครงการนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือนกันยายน 2550 ทางโครงการได้ติดตามประเมินผลคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” และกระบวนการจัดอบรมในกลุ่มเครือข่าย เพื่อนำผลมาปรับปรุงและพัฒนาเป็นคู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

ทั้งนี้ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัย และคู่มือที่ได้จากการดำเนินงาน จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องสำหรับนำไปใช้ในการอบรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

นางสาว นพรัตน์ พุ่มทรัพย์

นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการนี้จะสำเร็จไม่ได้ หากขาดความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะผู้บริหาร/คณาจารย์ ผู้นำชุมชน ที่ให้การสนับสนุนและอาสาสมัครแกนนำวิทยากรของโครงการฯ จากโรงเรียนวัดน้อยนพคุณ โรงเรียนมัธยมวัดนายโรง โรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย ชุมชนร่วมใจพัฒนา ลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร โรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก(อีเทค) จังหวัดชลบุรี โรงเรียนร่วมใจประสิทธิ์ (ยุวเกษตร) จังหวัดปทุมธานี โรงเรียนกาญจนาภิเษก วิทยาลัยช่างทองหลวง วิทยาเขตศาลายา จังหวัดนครปฐม โรงเรียนไทรโยคมนตรีกาญจนวิทยา ชุมชนบ้านหนองเก่า และชุมชนบ้านประตูด่าน จังหวัดกาญจนบุรี

ขอขอบพระคุณ นายแพทย์วงศ์วัฒน์ ลีลักษณ์ และคณะวิทยากร AIC คุณสุรเดช เชื้อผู้ดี ที่ให้ความรู้ในการอบรมอาสาสมัครแกนนำวิทยากร ทีมวิทยากรสหนาการ และทีมพี่เลี้ยงกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณคุณสุนัย เศรษฐบุญสร้าง และคุณวิเชียร ศรีลูกหว้า และคณะที่ปรึกษาโครงการฯ เป็นอย่างสูง ที่คอยให้คำชี้แนะในการจัดกิจกรรมทุกครั้งเป็นอย่างดีทำให้โครงการฯ นี้เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ชื่นฤทัย กาญจนนะจิตรา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์อรพรรณ หันจางสิทธิ์ เลขานุการสถาบันฯ ที่ให้การสนับสนุนและมาโดยตลอด

ท้ายสุด ขอขอบพระคุณ คุณนราทิพย์ พุ่มทรัพย์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา พลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม) ที่ให้การสนับสนุนทุนโครงการฯ

คณะนักวิจัย

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานการเรียนรู้สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อนำไปสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกันโครงการนี้ยังจัดอบรมอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อใช้คู่มือและกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยโครงการมีการติดตามประเมินผล เพื่อนำมาปรับและพัฒนาการใช้คู่มือและกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมให้สมบูรณ์ และเหมาะสมในการนำไปเผยแพร่ต่อไป

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นอาสาสมัครแกนนำประกอบด้วย ครูและนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธและอิสลาม ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งอาชีวศึกษา พร้อมด้วยผู้นำชุมชน ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดชลบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดนครปฐม รวม 10 กลุ่ม การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทำควบคู่ไปกับการพัฒนาและสร้างคู่มือการจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยมีระยะเวลาในการศึกษาวิจัยระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือนกันยายน 2550

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยของโครงการนี้ ใช้วิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษา ร่วมกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนาคู่มือ และสร้างอาสาสมัครแกนนำ โดยดำเนินผ่านกิจกรรมที่มีการเรียนรู้ร่วมกันตามกระบวนการ A-I-C เพื่อให้มีความคิดไปสู่การปฏิบัติจริงตลอดจนมีการทดลองและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นตามทิศทางที่ได้จากการประชุมระดมสมองผู้เชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง การสร้างและพัฒนาคู่มือนี้ผ่านการทดลองใช้คู่มือทั้งหมด 3 ครั้ง โดยครั้งแรกใช้โดยวิทยากรหลักของโครงการ หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อนำไปใช้ใน ครั้งที่ 2 ซึ่งใช้ในการจัดอบรมวิทยากรแกนนำของโครงการจำนวน 10 กลุ่ม และหลังจากการอบรมครั้งนี้ วิทยากรแกนนำทั้ง 10 กลุ่มได้รับวุฒิบัตรจากโครงการ เป็นวิทยากรกระบวนการ วิทยากรกระบวนการทั้ง 10 กลุ่มก็นำคู่มือนี้ไปจัดอบรมขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งนับเป็นการใช้คู่มือครั้งที่ 3 หลังจากนั้น และระหว่างการใช้คู่มือครั้งที่ 2 และ 3 นั้น โครงการได้พัฒนาเครื่องมือเช่น แบบสอบถามความรู้ก่อนและหลังเข้ารับการอบรม แบบประเมินตนเอง และแบบประเมินความเข้มแข็ง เป็นต้น และหลังจากสิ้นสุดการใช้คู่มือครั้งที่ 3 โครงการได้มีการจัดการองค์ความรู้ระหว่างวิทยากรกระบวนการทั้ง 10 กลุ่ม ด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในการขยายเครือข่ายทั้งหมด

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้คู่มือ “การจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” นอกเหนือจากนี้ยังได้พัฒนาวิทยากรกระบวนการจำนวน 10 กลุ่มเพื่อไปใช้คู่มือดังกล่าวขยายการพัฒนาวิทยากรกระบวนการโดยการจัดอบรมและใช้คู่มือต่อไป และจากการติดตามประเมินผลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” และพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ตลอดจนการนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตรประจำวัน พบว่า วิทยากรกระบวนการและเครือข่ายทั้งหมด มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวก กล่าวคือ มีความรู้ความเข้าใจและการนำไปสู่การปฏิบัติเพิ่มมากขึ้นหลังจากได้เข้ารับการอบรมผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	iii
กิตติกรรมประกาศ	iv
บทคัดย่อ	v
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 เป้าหมายโครงการ	3
1.4 กลุ่มเป้าหมาย	3
1.5 แนวทางการดำเนินงาน	3
1.6 คณะที่ปรึกษาโครงการ	5
1.7 ทีมวิจัยโครงการ	5
1.8 ทีมวิทยากรกระบวนการ	5
1.9 ทีมกิจกรรมสันตนาการ	5
1.10 ทีมพี่เลี้ยง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	6
1.11 ผลที่ได้รับ	6
บทที่ 2 การทบทวนองค์ความรู้ แนวทาง วิธีการหรือกระบวนการ ในการขับเคลื่อน วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”	
2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	7
2.2 พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ	10
2.3 กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม	15
2.4 กระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง	33
บทที่ 3 วิธีการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐาน ในการเรียนรู้สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”	
3.1 รูปแบบวิธีการวิจัย	35
3.2 เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้	36
3.3 การพัฒนาโครงสร้างคู่มือ	38
3.4 แผนการสร้างอาสาสมัครแกนนำเป็น “วิทยากรกระบวนการ”	38
3.5 กลุ่มเป้าหมาย	38
3.6 กลยุทธ์ในการดำเนินโครงการ	39

บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 การพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม	41
4.2 การสร้างอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรกระบวนการ	62
4.3 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้	74
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา	
5.1 สรุปผลการวิจัยและพัฒนา	93
5.2 ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดกิจกรรมและข้อเสนอแนะ	95
5.3 ข้อเสนอแนะ	99
เอกสารอ้างอิง	101
ภาคผนวก : บันทึกไว้ในแผ่นซีดีที่แนบพร้อมมานี้	103

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 3.1	กิจกรรมในการปฏิบัติตามแผนดำเนินการ โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549- เดือนพฤษภาคม 2550	39
ตาราง 4.1	ร้อยละของอาสาสมัครแกนนำที่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ก่อนการอบรม	54
ตาราง 4.2	ร้อยละของแหล่งที่อาสาสมัครแกนนำที่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ก่อนการอบรม	55
ตาราง 4.3	ร้อยละของวิธีการที่อาสาสมัครแกนนำจะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่	57
ตาราง 4.4	ระดับการเรียนรู้ของอาสาสมัครแกนนำในการเข้าร่วมอบรมโดยกระบวนการ AIC	59
ตาราง 4.5	แสดงสรุปผลของการเข้าร่วมกิจกรรมของอาสาสมัครแกนนำวันที่ 1	60
ตาราง 4.6	แสดงสรุปผลของการเข้าร่วมกิจกรรมของอาสาสมัครแกนนำวันที่ 2	61
ตาราง 4.7	อาสาสมัครแกนนำโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ	64
ตาราง 4.8	ร้อยละของผู้เข้ารับการอบรม จำแนกตาม เพศ อายุ และอาชีพ ก่อนและหลังรับการอบรม	75
ตาราง 4.9	ร้อยละของแหล่งข้อมูลคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก่อนการรับการอบรม	76
ตาราง 4.10	ร้อยละของผู้เข้าร่วมอบรมหลังการอบรม จำแนกตามการตอบหลักคุณธรรม 4 ประการ ของเศรษฐกิจพอเพียง	77
ตาราง 4.11	ร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการ จำแนกตามการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	78
ตาราง 4.12	กรอบการประเมินความเข้มแข็งด้วยตนเองเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”	82
ตาราง 4.13	ผลการประเมินระดับความเข้มแข็ง	83

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพ 1	กรอบแนวคิดการสร้าง คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ	42
แผนภาพ 2	การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ	46
แผนภาพ 3	บันได 4 ชั้นของกระบวนการการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ	48
แผนภาพ 4	แผนการใช้คู่มือครั้งที่ 1 และ 2	50
แผนภาพ 5	ความเข้าใจคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เปรียบเทียบก่อนและหลังอบรม	56
แผนภาพ 6	ประสบการณ์ การเข้าร่วมอบรมกระบวนการ AIC	58
แผนภาพ 7	แสดงระดับความรู้ ความเข้าใจของอาสาสมัครแกนนำต่อกระบวนการ AIC หลังจากได้รับการอบรม	59
แผนภาพ 8	แผนการใช้คู่มือครั้งที่ 3	81

บทที่ 1

บทนำ

บทนี้ เป็นการนำเสนอถึงความสำคัญและความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ เป้าหมายโครงการ กลุ่มเป้าหมาย แนวทางการดำเนินโครงการ คณะบุคลากรที่เกี่ยวข้องในโครงการ และผลที่ได้รับจากโครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 หลักการและเหตุผล

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักปรัชญาและแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานให้กับปวงชนชาวไทยในวโรกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนของทุกฝ่ายและประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ นอกจากนี้ยังได้ทรงเน้นย้ำถึงคำว่า “พอเพียง” ว่าหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยมีเงื่อนไขพื้นฐานที่จะก่อให้เกิดความพอเพียงคือ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง รวมไปถึงการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสมและดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอก”

ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลายาวนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ และต่อมาทางคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ฯ ได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศมาระยะหนึ่งแล้วก็ตาม แต่ก็พบว่าคนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจน ดังผลการสำรวจความรู้ความเข้าใจของประชาชนทั่วประเทศที่มีต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งดำเนินการโดยสภาพัฒน์ฯ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 90) ระบุว่ารู้จักและเคยได้ยินได้ฟังคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงจากสื่อต่าง ๆ แต่ความเข้าใจยังไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากหลักปรัชญาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจค่อนข้างมาก และมีคนจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าหลักปรัชญาสามารถนำไปใช้ในภาคเกษตรกรรมเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริงสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมทุกภาคส่วนและทุกระดับได้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการให้ความหมายหลักปรัชญาในมุมมองที่แตกต่างกัน แต่คนส่วนใหญ่ล้วนเข้าใจตรงกันว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้นั้นไม่มีหลักหรือแนวทางตายตัว การนำไปใช้ขึ้นอยู่กับสถานะแวดล้อมและสภาพสังคมของแต่ละแห่งเป็นสำคัญ ดังนั้นหากจะขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ได้ผลในเบื้องต้น จึงต้องเน้นที่การพัฒนาคน โดยปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาในแต่ละบุคคลให้ถูกต้อง เพื่อให้แต่ละคนมีความพร้อม ตั้งแต่ให้คิดดี (คิดเป็น คิดอย่างรอบคอบโดยอาศัยเหตุผล) เพื่อจะนำไปสู่การพูดดีและปฏิบัติดีในการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลให้ได้เป็นพื้นฐานก่อน

¹ เอกสารเผยแพร่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การปลูกฝังความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้นั้น จำเป็นต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม และได้ผลในการกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจยอมรับ มองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของการนำหลักปรัชญามาใช้ เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และสามารถเข้าถึงวิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้ด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ควรจะต้องประกอบไปด้วยมิติของความรู้และความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักปรัชญาและแนวคิดของวิถีเศรษฐกิจพอเพียง อาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะการน้อมนำพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันได้แก่ การรักษาความสัจ การรู้จักข่มใจตนเอง ความอดทน อดกลั้น ความตั้งใจที่จะรักษาความดีและละวางความชั่วความทุจริตทั้งปวง มาเป็นแนวทางในการดำรงความมุ่งหมายและปณิธานของตน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างได้ผลและยั่งยืน

สำหรับเทคนิควิธี การสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้ได้ผลนั้นจำเป็นต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี อาทิ เทคนิค AIC (Appreciation-Influence Control), PRA (Participatory Rural Appraisal) หรือ (Participatory Rapid Assessment) และ PA (Peer Assist) เป็นต้น เทคนิคดังกล่าวจะไม่เน้นที่การอบรมสั่งสอนหรือให้คำแนะนำ แต่จะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์อย่างใคร่ครวญและรอบคอบ เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยผ่านกระบวนการกลุ่มมีการประเมินปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน สร้างวิสัยทัศน์ ตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน รวมทั้งมีการวางแผนและแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนการจัดให้มีการศึกษาดูงาน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างแกนนำกับกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งให้การสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มแกนนำอีกด้วย

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้พัฒนา คู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ตามกระบวนการ AIC (Appreciation, Influence and Control) โดยมุ่งเน้นที่จะพัฒนากลุ่มบุคคล ที่จะเป็แกนนำหลัก (Core Facilitators) เพื่อให้มีทักษะและความชำนาญในการใช้คู่มือและกระบวนการก่อน แล้วจึงนำคู่มือและกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ไปขยายผลในเครือข่ายและกลุ่มเป้าหมายของตนต่อไป อย่างไรก็ตามการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยคู่มือ และกระบวนการดังกล่าวข้างต้นโครงการฯ คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรม สังคม ศาสนา พื้นฐานความเป็นอยู่และอาชีพ รวมไปถึงความหลากหลาย และความเหมาะสมด้วย

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 1.2.2 สร้างอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อใช้คู่มือและกระบวนการที่ได้รับการพัฒนาแล้ว (ในข้อ 1) ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

- 1.2.3 ติดตามประเมินผลเพื่อนำมาปรับ และพัฒนาการจัดกระบวนการการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการให้สมบูรณ์และเหมาะสม

1.3 เป้าหมายโครงการ

- 1.3.1 ได้คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ สำหรับใช้ในการอบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 1.3.2 จัดอบรมอาสาสมัครแกนนำ เพื่อนำคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการไปสร้างและขยายเครือข่ายในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อาทิเยาวชน / นักเรียน เกษตรกรและประชาชนทั่วไป

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

- 1.4.1 อาสาสมัครแกนนำซึ่งประกอบด้วย ครูและนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ และโรงเรียนอิสลาม ทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา และผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนแกนนำเยาวชนเครือข่ายต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน จาก 10 กลุ่ม
- 1.4.2 อาสาสมัครแกนนำทั้ง 10 กลุ่ม นำคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการและกระบวนการที่ได้รับจากการอบรมไปขยายผลในกลุ่มเป้าหมาย และเครือข่ายของกลุ่มหรือชุมชนต่อไป

1.5 แนวทางการดำเนินงาน

1. ศึกษา ทบทวน องค์ความรู้ แนวทางวิธีการหรือกระบวนการในการขับเคลื่อนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่กลุ่มบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ได้ทำไปแล้วหรือกำลังดำเนินการอยู่เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดและพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
2. จัดประชุมที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อวางกรอบแนวคิด และสร้างคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อการอบรมที่ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประยุกต์ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
3. ทดสอบเครื่องมือโดยการนำคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการไปจัดอบรมตามกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มทดลองจำนวน 30 คน

4. ประเมินผลคู่มือการจัดการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการการจัดอบรมในกลุ่มทดลองเพื่อนำผลมาปรับปรุงและพัฒนา คู่มือการจัดการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง
5. คัดเลือกอาสาสมัครวิทยากรแกนนำ (Core Facilitators) จำนวน 40 คน เพื่อเข้ารับการอบรมกระบวนการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”
6. นำคู่มือการจัดการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ที่ได้พัฒนาแล้วไปจัดอบรมให้กับแกนนำวิทยากร เพื่อให้มีทักษะการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” และสามารถนำไปขยายผลในเครือข่ายและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ
7. ติดตามและประเมินผลการนำคู่มือและกระบวนการไปใช้ขยายผลในกลุ่มเป้าหมายและเครือข่ายของกลุ่มแกนนำวิทยากร (Core Facilitators) โดยการจัดประชุมผู้บริหารโรงเรียนและชุมชนด้วย
8. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของการนำกระบวนการไปใช้ในกลุ่มแกนนำวิทยากรเพื่อสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือและกระบวนการให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
9. ประเมินผลคู่มือการจัดการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และการจัดกระบวนการ รวมทั้งประเมินผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการอบรม ในกลุ่มแกนนำวิทยากรทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพโดยใช้แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ระดับลึก
10. ประเมินผลและวิเคราะห์ข้อมูล
11. เขียนรายงานผลการประเมินรวมทั้งเสนอผลงานวิจัย

1.6 คณะที่ปรึกษาโครงการ

- | | |
|--|------------------|
| 1. นายสุนัย เศรษฐบุญสร้าง | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 2. นายวิเชียร ศรีลูกหว่า | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 3. ดร.ปัญญา แก้วกัญญา | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 4. รองศาสตราจารย์ ดร.ชื่อนฤทัย กาญจนะจิตรา | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 5. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 6. ดร.บรรเจอดพร สู่แสนสุข | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 7. นายประยูร อองกุลนะ | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 8. นายสงกรานต์ ภาคโชคดี | ที่ปรึกษาโครงการ |
| 9. ดร.อรทัย หงูเจริญพรพานิช | ที่ปรึกษาโครงการ |

1.7 ทีมวิจัยโครงการ

- | | |
|---|-----------------|
| 1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต | หัวหน้าโครงการ |
| 2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์ | นักวิจัยหลัก |
| 3. นางสาวรัตนาพร อินทร์เพ็ญ | ผู้ช่วยนักวิจัย |
| 4. นางสาววรรณภา อารีย์ | ผู้ช่วยนักวิจัย |

1.8 ทีมวิทยากรกระบวนการ

- | | |
|-------------------------------|-------------------------|
| 1. นายแพทย์วงวัฒน์ ลีวัลักษณ์ | ศูนย์บริการสาธารณสุข 46 |
| 2. นางจินตนา ลีวัลักษณ์ | ศูนย์บริการสาธารณสุข 46 |
| 3. นางสมพร ใจสมุทร | โรงพยาบาลลาดกระบัง |
| 4. นางบุญนิศา บวรนนทเดช | โรงพยาบาลหนองจอก |

1.9 ทีมกิจกรรมสนับสนุนการ

- | | |
|------------------------------|----------------------------|
| 1. นายสุรเดช เชื้อผู้ดี | มูลนิธิพัฒนาสุขภาพสังคม |
| 2. นางสาวรัตนาพร อินทร์เพ็ญ | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 3. จำสึบเอกวุฒิกกร ชาวหินฟ้า | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 4. นางสาววรรณภา อารีย์ | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 5. นายภูวนัย พุ่มไทรทอง | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 6. นายปัญญา ชูเลิศ | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |

1.10 ทีมที่เลี้ยง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- | | |
|-------------------------------------|----------------------------|
| 1. นายพงษ์ศักดิ์ หมื่นศักดิ์ดี | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 2. นายพงษ์ศักดิ์ สกุลทักษิณ | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 3. ว่าที่ รต.นิพนธ์ วุฒิดารามาปกรณ์ | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 4. นางสาวจิรวรรณ หงษ์ทอง | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 5. นายภัทรพล ลัดดากุล | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |
| 6. นางสาวเรวดี สุวรรณนพเก้า | สถาบันวิจัยประชากรและสังคม |

1.11 ผลที่ได้รับ

1. คู่มือ “การจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” ซึ่งบรรจุรูปแบบและกระบวนการในการจัดการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ในการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้กับวัยรุ่นและบุคคลทั่วไป ควบคู่ไปกับการเกิดความตระหนักในคุณค่า และประโยชน์ที่จะได้รับการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

2. รายงานวิจัย “โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง”

3. วัยรุ่นและบุคคลทั่วไปเมื่อผ่านการอบรมโดยใช้คู่มือ “การจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” นี้ แล้วสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

4. คู่มือและรายงานวิจัยนี้สามารถใช้เป็นต้นแบบเพื่อดำเนินการขยายผลการฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย ให้กับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนวิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางเรื่องคุณธรรม 4 ประการอย่างแพร่หลาย

บทที่ 2

การทบทวนองค์ความรู้ แนวทาง วิธีการหรือกระบวนการ ในการขับเคลื่อนวิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”

บทนี้เป็นการนำเสนอกรอบแนวคิดการศึกษา การทบทวนองค์ความรู้ แนวทาง เทคนิควิธีการของ กระบวนการในการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เพื่อขับเคลื่อนวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ที่กลุ่มบุคคล องค์กร หรือหน่วยงาน อื่น ๆ ได้ทำไปแล้วหรือกำลังดำเนินการอยู่เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิด และพัฒนาคู่มือและ กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“ถ้าไม่มี เศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับ ... จะพังหมด
จะทำอย่างไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่งไป
... หากมี เศรษฐกิจพอเพียง แบบไม่เต็มที
ถ้าเรามีเครื่องปั่นไฟ ก็ให้ปั่นไฟ หรือถ้าชั้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน
คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ
... ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้น ๆ
แต่จะบอกว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์
นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน
..... พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้”

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

23 ธันวาคม 2542

ทำความคิดความเห็นให้มั่นในเหตุในผล

2.1.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ก.พ. 2549)

ก. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ตลอดจนดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ข. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1. **กรอบแนวคิด** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทาง ที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. **ค่านิยม** ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

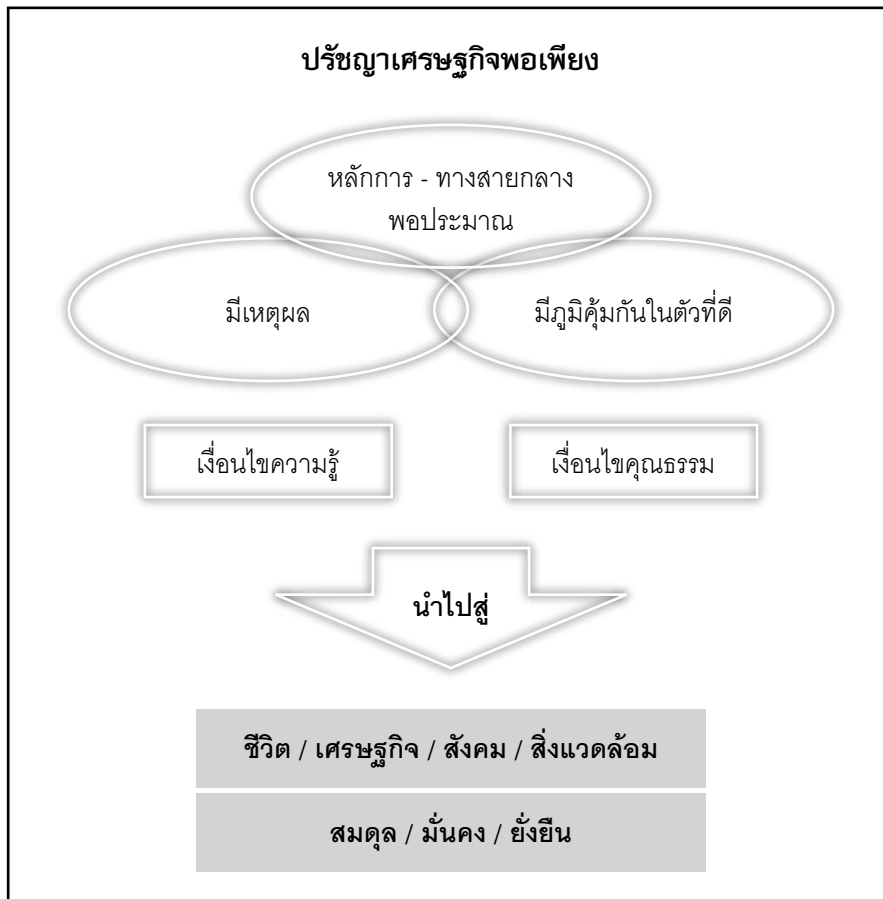
การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี



ค. วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสโดยใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นเวลายาวนานแล้ว อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นได้มีผู้อธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะต่าง ๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน จนในวันที่ 4 ธันวาคม 2543 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ต้องทรงมีพระราชดำรัสอธิบายสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งว่า

“บางคนพูดบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่ถูก ทำไม่ได้ ไม่ดี ได้ยินคนเค้าพูด แต่ว่าส่วนใหญ่บอกว่าดี แต่พวกส่วนใหญ่ที่บอกว่าดีนี้ เข้าใจแคไหนก็ไม่ทราบ แต่ยังไงก็ตาม เศรษฐกิจพอเพียงนี้ขออย่าว่า เป็นการตั้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤตินี้ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือเกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ให้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุการณ์กระทำก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดี แปลว่ามีประสิทธิผล ดี แปลว่ามีประโยชน์ ดี แปลว่าทำให้มีความสุข”

พระราชดำรัสข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า หลักสำคัญแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่

1. การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้คนในสังคมรู้จักวิถีคิดและ “มีวัฒนธรรมในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล” กล่าวคือ เมื่ออยากได้ “ผล” อะไรต้องรู้จักวิเคราะห์วิจัยเพื่อทำ “เหตุ” ให้ตรงกับผลที่มุ่งหวังนั้น ๆ
2. เมื่อรู้แล้วสักแต่รู้ยัง “ไม่พอเพียง” จะต้องลงมือทดลองประพฤตินี้ปฏิบัติให้ “พอประมาณ” กับศักยภาพและเงื่อนไขข้อจำกัดที่มีอยู่แล้วพัฒนาให้เจริญงอกงามขึ้นอย่างเป็นลำดับขั้นตอน จนถึงจุดมวลวิกฤติของความเปลี่ยนแปลง (critical mass point) ที่ทำให้ “เกิดผล” ตามที่มุ่งหวังดังกล่าว
3. เมื่อประสบผลในระดับหนึ่งแล้ว จะต้องสรุปบทวนเพื่อพัฒนาปรับปรุงการประพฤตินี้ปฏิบัติให้มีความ “เที่ยงตรงและมั่นคงในเหตุในผล” ยิ่ง ๆ ขึ้นให้ตกผลึกเป็น “หลักคิด” หรือ “ปัญญา” ที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหามิใช่เรื่องอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวาง จนกลายเป็น “ระบบภูมิคุ้มกัน” ของชีวิต
4. การเรียนรู้ว่าต้องทำ “เหตุ” อะไรจึงจักก่อให้เกิด “ผล” ตามที่ต้องการ คือ การอาศัยเงื่อนไขของ “ความรู้” ที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาในเชิงวิทยาศาสตร์ หรือเป็นปัญญาแบบ “ปฏิฐาน” (Positive) ส่วนการกำหนดเป้าหมายของ “ผล” ที่ต้องการให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของ “สิ่งที่ดี” ซึ่งหมายถึง “มีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุข” ต้องอาศัยเงื่อนไขของ “คุณธรรม” ที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาในเชิงจริยศาสตร์หรือเป็นปัญญาแบบ “ปทัฐาน” (Normative)

2.2 พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

ในวโรกาสอันมีความสำคัญยิ่งที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชรพระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบรอบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549 ได้ทรงมีพระราชดำรัสถึงเรื่องคุณธรรม 4 ประการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ได้แก่

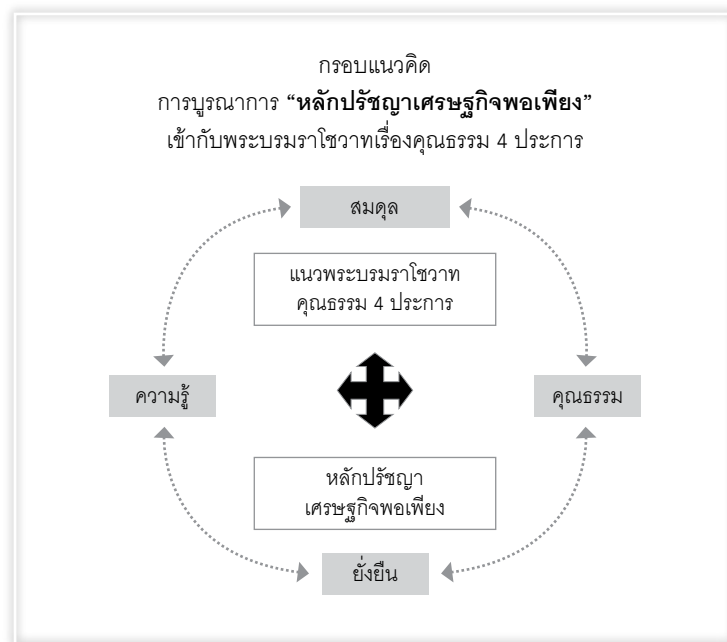
ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตาเมตตาดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กันให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และกับประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ 58 ฉบับที่ 8116 วันอังคารที่ 28 สิงหาคม 2550 อ้างถึงใน: <http://www.thairath.co.th/offline.php?section=hotnews&content=8841>)

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ บนพื้นฐานของคุณธรรม 4 ประการ



2.2.1 ปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

โลกทุกวันนี้เป็นโลกของการแข่งขันกันด้วยความรู้ ถึงแม้ประเทศบางประเทศจะไม่มีทรัพยากรอะไรมากนัก แต่ผู้คนมีความรู้สูงก็สามารถจะอาศัยความรู้ดังกล่าวเป็นเครื่องมือดูดซับความมั่งคั่งจากประเทศที่มีความรู้ต่อยกว่า เพื่อมาหล่อเลี้ยงสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับชาติของตน

การเรียนรู้ได้กลายเป็นวาระสำคัญของประเทศต่าง ๆ ในโลกปัจจุบัน ที่ต่างมุ่งหวังที่จะเร่งสร้างสังคมของตนให้เป็น “สังคมฐานความรู้” (Knowledge based society) เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางกระแสการแข่งขันของ “สงครามทางเศรษฐกิจ” ที่เป็นไปอย่างรุนแรงเข้มข้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้

1) ความหมายของความรู้

“ความรู้” ก็คือแบบจำลองความจริงที่มนุษย์พัฒนาขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สัมผัส รับรู้ คล้ายกับ “แผนที่” ซึ่งเป็นแบบจำลองความจริงทางภูมิศาสตร์ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมืออธิบายภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นผิวโลก โดยใคร่มีภาพแผนที่ซึ่งมีความถูกต้องสมบูรณ์อยู่ในมือก็สามารถจะใช้แผนที่นั้นเป็นเครื่องเทียบเคียงให้รู้ว่าตนกำลังอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ตรงไหนในมิติทางภูมิศาสตร์ของพื้นผิวโลกดังกล่าว และหากประสงค์จะเดินทางไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ควรจะเลือกเส้นทางไหนจึงจะไปได้สะดวกรวดเร็วที่สุด ฯลฯ

ในสงครามทางทหาร ฝ่ายใดมีแผนที่ซึ่งเป็นแบบจำลองความจริงทางภูมิศาสตร์ของ สนามรบที่ถูกต้องสมบูรณ์กว่าก็จะได้เปรียบเข้าศึกในการทำสงคราม จนอาจกลายเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ชัยชนะในการรบนั้น ๆ ได้ฉันใด คนที่มี “ความรู้” เหนือกว่าก็จะได้เปรียบกว่าในการแข่งขันด้านต่าง ๆ เฉกเช่นเดียวกันฉันนั้น การที่เราจะรู้ว่าแผนที่ชุดใดมีความ “ถูกต้อง” สมบูรณ์มากกว่ากันนั้น เราดูจากหลัก 2 ประการ คือ

- ก. ดูจากความเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมที่เรามีอยู่ (Coherence Theory) เช่น ถ้าหากภาพแผนที่ชุดนั้นสามารถระบุตำแหน่งแห่งที่ทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมที่เรามีอยู่ เราก็จะเชื่อมั่นในระดับหนึ่งว่าแผนที่ชุดนั้นเป็นแบบจำลองของภาพทางภูมิศาสตร์ที่ถูกต้อง ดูจากความตรงกันกับประสบการณ์ใหม่ที่รับรู้จากการปฏิบัติตามแบบจำลองความจริงนั้น (Correspondence Theory) เช่น เมื่อเราเดินทางไปตามแผนที่ในที่ซึ่งยังไม่เคยไป แล้วพบภูเขา แม่น้ำลำคลอง ทางแยก ฯลฯ
- ข. ตรงกันกับที่ระบุในแผนที่ดังกล่าว เราก็จะยิ่งเกิดความเชื่อมั่นมากขึ้นว่าแผนที่ชุดนั้นคือแบบจำลองของภาพทางภูมิศาสตร์ที่จริงแท้

ความรู้ของมนุษย์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้าหากสมมติฐาน กรอบความคิดหรือความรู้ตามทฤษฎีไหนสามารถเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับประสบการณ์ ข้อมูล หรือฐานความรู้เดิมที่เรามีอยู่ เราก็มีแนวโน้มจะเชื่อมั่นว่าสมมติฐาน กรอบความคิด หรือความรู้ตามทฤษฎีนั้น ๆ เป็นความรู้ที่ถูกต้อง และยังถ้าปฏิบัติตามทฤษฎีดังกล่าวแล้ว พบว่าประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่เรสัมผัสรับรู้ตรงกันกับสิ่งที่ทฤษฎีดังกล่าวคาดการณ์ถึง เราก็จะยิ่งเกิดความเชื่อมั่นมากขึ้นว่า ความรู้ตามทฤษฎีนั้น ๆ เป็น “แบบจำลองของความจริง” ที่เป็น “**สัจจะความจริง**” (reality) ในธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม ความจริงทางภูมิศาสตร์ของขอบเขตบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ อาทิ อาณาเขตของประเทศไทย เป็นต้น สามารถจะอาศัย “แผนที่” หลายแบบหรือหลายฉบับในการจำลองภาพความจริงทางภูมิศาสตร์ดังกล่าว เช่น แผนที่ภาพถ่ายทางดาวเทียม แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ทางหลวงแผ่นดิน หรือแผนที่แสดงเส้นทางของแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น

ตลอดจนภาพแผนที่ซึ่งเราเคยเชื่อว่ามีค่าถูกต้องแม่นยำในอดีต ก็อาจจะกลายเป็นแบบจำลองความจริงทางภูมิศาสตร์ที่ผิดพลาดในปัจจุบันก็ได้ เมื่อเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ของโลกแปรเปลี่ยนไปจากเดิม โดยอาจเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด การตัดถนนสายใหม่ ๆ การตัดไม้ทำลายป่า การระเบิดภูเขา แม่น้ำลำคลองตื้นเขิน ฯลฯ ซึ่งทำให้แบบจำลองความจริงทางภูมิศาสตร์ของภาพแผนที่ฉบับที่เคยถูกต้องในยุคสมัยหนึ่ง อาจกลายเป็นแบบจำลองที่คลาดเคลื่อนจากสภาพความเป็นจริงในสมัยปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ การปักใจเชื่อว่าแผนที่ฉบับใดฉบับหนึ่งหรือแผนที่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็น “แบบจำลองความจริง” ที่ถูกต้องที่สุดเพียงแบบเดียว ในขณะที่แผนที่ฉบับอื่นหรือแผนที่รูปแบบอื่น (ซึ่งแตกต่างจากภาพแผนที่ของเรา) ล้วนแต่คลาดเคลื่อนจาก “ความเป็นจริง” ทั้งสิ้นจึงเป็นพื้นฐานของ “วิถีคิดที่ไม่ถูกต้อง” ฉะนั้น การปักใจเชื่อมั่นว่ากรอบความคิดหรือ “ความรู้” ตามทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่เรารับรู้เป็นแบบจำลองของความจริงในเรื่องนั้น ๆ ที่ถูกต้องที่สุดเพียงแบบเดียว ใครที่เห็นต่างไปจากนี้ล้วนแต่ผิดทั้งสิ้นก็เป็นพื้นฐานของ “วิถีคิดที่ผิดพลาด” เฉกเช่นเดียวกันนั่นเอง

2) วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์

เมื่อมนุษย์มีความเชื่อมั่นว่าความรู้ตามทฤษฎีใดเป็นแบบจำลองของความจริงที่ถูกต้องเที่ยงแท้หรือเป็น “สัจจะความจริง” ก็มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่วิธีการเรียนรู้หรือการ “ถ่ายทอดความรู้” ในลักษณะแบบหนึ่งโดยเน้นไปที่การสอนให้ผู้เรียน “จดจำ ทำความเข้าใจ และรู้จักวิธีประยุกต์ใช้” ความรู้ดังกล่าวเพื่อแก้โจทย์ต่าง ๆ เหมือนเช่นถ้าเราเชื่อมั่นว่าคำสอนในคัมภีร์ของศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นสัจจะความจริงที่ไม่มีวันผิด เพราะเกิดจากการ “ตรัสรู้” ของพระศาสดา หรือการ “เผยแสดง” (revelation) ของพระเจ้าผ่านทางประกาศ (Prophets) ที่พระองค์ทรงเลือก วิธีการถ่ายทอดความรู้จากในคัมภีร์ทางศาสนาเหล่านั้น ก็จะเน้นไปที่การสอนให้จดจำ ทำความเข้าใจ และนำหลักธรรมคำสอนหรือความรู้ที่เป็น “สัจจะความจริงอันเที่ยงแท้” ในคัมภีร์ทางศาสนาดังกล่าวมาประพฤติปฏิบัติ

และถ้าหากมีบุคคลที่เราศรัทธาเชื่อมั่นว่าเป็น “ผู้รู้” หรือ “ผู้เข้าถึงหลักธรรม” ทางศาสนานั้น ๆ มาช่วยอธิบายขยายความคำสอน หรือความรู้ในคัมภีร์ดังกล่าวจนกลายเป็นตำรับตำราในชั้นอรรถกถาจารย์ต่าง ๆ การเรียนสิ่งที่ เป็น “ความรู้” ในตำราชั้นอรรถกถาเหล่านั้น ก็จะเป็นไปตามประเพณีการเรียนรู้หรือแบบวิธีการเรียนรู้แบบเดิม คือมุ่งไปที่การท่องจำและทำความเข้าใจ เพื่อนำคำสอนหรือความรู้ในหลักธรรมทางศาสนาดังกล่าวมาประพฤติปฏิบัติอีกเช่นกัน

หากเปรียบเทียบกับการเรียนการสอนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ในยุคสมัยหนึ่งภายใต้อิทธิพลของปรัชญาทางวิทยาศาสตร์แบบเก่าที่มนุษย์มองธรรมชาติอย่างเป็นกลไกตามโลกทัศน์ทางฟิสิกส์แบบนิวตัน ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นว่าทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ผ่านการพิสูจน์มาอย่างยาวนาน และสามารถประยุกต์ใช้สร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกสบายให้กับมนุษย์ได้อย่างมากมายน่าอัศจรรย์ (ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ของพระเจ้าหรือเทพทั้งหลายตามที่เล่าขานในพระคัมภีร์ อาทิ ช่วยให้ผู้มนุษย์เหาะเหินเดินอากาศได้เหมือนเทพยดา สามารถดำอยู่ใต้ทะเลลึกเป็นเวลานาน ๆ ได้ เหมือนกับบอสรุกายในท้องมหาสมุทร หรือมีชิปนาอูธิวเคลียร์ที่มีอำนาจทำลายล้างข้าศึกได้ยิ่งกว่าจักรหรือศรของพระนารายณ์ เป็นต้น) จนทำให้มนุษย์เชื่อมั่นว่าทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบดังกล่าว คือแบบจำลองของสัจจะความจริงในธรรมชาติที่ไม่มีวันผิด การสอน “ความรู้” ทางวิทยาศาสตร์ ก็จะเน้นไปที่การสอนให้ผู้เรียนท่องจำทฤษฎี ทำความเข้าใจทฤษฎี และฝึกประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านั้นเพื่อแก้โจทย์ต่าง ๆ ในห้องเรียนและบนแผ่นกระดาษ คล้ายคลึงกับวิธีการถ่ายทอด “ความรู้” จากในคัมภีร์ทางศาสนาทั้งหลาย

แต่ภายหลังจากค้นพบทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์ที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ของโลกทัศน์แบบกลไกตามทฤษฎีทางฟิสิกส์แบบเก่าของนิวตัน ก็ได้ก่อให้เกิดการปฏิบัติความคิดในวิธีการสอนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ครั้งสำคัญเกิดขึ้น เพราะเมื่อ “ความรู้” ในทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์เคยเชื่อกันมาโดยตลอดว่าเป็น “สัจจะความจริงที่ไม่มีวันผิด” อันสามารถทนต่อการพิสูจน์มาอย่างยาวนานกลายเป็นสิ่งที่มีความบกพร่องและถูกหักล้างโดยทฤษฎีใหม่ ๆ ที่สมบูรณ์กว่าได้ถ้าเช่นนั้นการสอนให้เข้าใจ “กระบวนการทางวิทยาศาสตร์”

(Scientific Method) เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีการสร้างองค์ความรู้หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ ได้เอง ก็ย่อมมีคุณค่าความสำคัญยิ่งกว่าการสอนตัว “เนื้อหาของความรู้ที่ตายตัว” ในทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ที่อาจเปลี่ยนแปลงสถานะแห่งความน่าเชื่อถือได้ตามกาลเวลา

ในที่สุดก็นำไปสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จากการสอนในห้องเรียนและบนกระดานดำมาเป็นการสอนในห้องปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทำการทดลองเพื่อพิสูจน์สมมติฐาน และสรุปผลทางทฤษฎีจากผลการทดลองนั้น ๆ อันเป็นการมุ่งสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึง “กระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์” ควบคู่ไปกับการเข้าใจ “เนื้อหาของความรู้ตามทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์” จนกลายเป็นวิธีการเรียนรู้ในอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างกันจากวิถีทางแบบแรก

3) วิธีการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 2 แบบ

ความหมายแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ และได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป คือ

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

มีผู้สรุปหลักการแห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากเนื้อหาข้างต้นนี้ไว้ว่า ประกอบด้วยหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกัน ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเสมือนห่วง 3 ห่วง ที่เกี่ยวร้อยกันอยู่โดยอาศัยองค์ประกอบของเงื่อนไขอีก 2 ด้านคือ เงื่อนไขด้านความรู้ กับเงื่อนไขด้านคุณธรรม ช่วยสนับสนุนการเข้าถึงหลักปฏิบัติ 3 ห่วง ของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าว

ภายใต้หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เมื่อจะพัฒนา ให้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ก็มีแนวทางที่จะดำเนินการได้ตามวิธีการเรียนรู้ 2 แบบ อันมีลักษณะคล้ายคลึงกับการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ตามหลักสูตรแบบเก่ากับการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ตามหลักสูตรแบบใหม่ดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อก่อน คือ

- ก. วิธีการเรียนรู้โดยมองหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกลไกที่คล้ายกับการเรียนรู้ “กฎทางวิทยาศาสตร์”
- ข. วิธีการเรียนรู้โดยมองหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกระบวนการที่คล้ายคลึงกับการเรียนรู้ “กระบวนการทางวิทยาศาสตร์”

4) วิธีการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกลไก

ถ้ามองหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะคล้ายคลึงกับกฎทางวิทยาศาสตร์ ก็มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การออกแบบวิธีการเรียนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นไปที่การสอนให้ผู้เรียนจดจำ ทำความเข้าใจ และสามารถประยุกต์ใช้ “กฎ” ดังกล่าวเพื่อแก้โจทย์ต่าง ๆ เช่น สมมติให้

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy)	=	S
ความพอประมาณ (Appropriate)	=	A
ความมีเหตุผล (Reasonable)	=	R
การมีระบบภูมิคุ้มกัน (Immunity)	=	I
ความรู้ (Knowledge)	=	K
คุณธรรม (Virtue)	=	V

ดังนั้นถ้าจะได้ข้อสรุปที่เป็นเสมือน “กฎ” หรือ “สมการ” ของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะคล้ายกับ $f(S) = K_S \cdot V_S \cdot (A+R+I)$

โดยเมื่อสามารถจดจำความรู้ที่เป็นเสมือน “กฎ” หรือ “สมการ” ของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ของ “กลไก” การทำงานระหว่างองค์ประกอบ (factors) ใน 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ที่ขับเคลื่อนให้เกิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ดังนี้ได้แล้วก็จะสอนให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์กฎดังกล่าวเพื่อนำไปใช้แก้โจทย์หรือปัญหาต่าง ๆ ได้ต่อไป ด้วยการออกแบบหน่วยการเรียนรู้เพื่อฝึกฝนผู้เรียนให้สามารถวิเคราะห์ตัวอย่างต่าง ๆ จากกิจกรรมที่กำหนดให้ว่ากิจกรรมเหล่านั้นมีลักษณะเป็น “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือไม่ มากน้อยแค่ไหน อย่างไร (คล้ายกับการหาตัวอย่างโจทย์ทางคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ให้นักเรียนฝึกทำ โดยนำกฎหรือสมการตามทฤษฎีนั้น ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือคิดคำนวณเพื่อหาคำตอบว่า จะได้ออกมามากน้อยแค่ไหน อย่างไร เป็นต้น) ยิ่งนักเรียนสามารถวิเคราะห์อย่าง “ถูกต้อง” ได้ว่ากิจกรรมแต่ละเรื่องดังกล่าว มีองค์ประกอบของกลไกที่ขับเคลื่อนให้เกิด “ความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง” มากน้อยแค่ไหนอย่างไร ก็เชื่อว่านักเรียนน่าจะมี “ความรู้ความเข้าใจ” เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้มากขึ้น และจะสามารถนำความรู้ ความเข้าใจนี้ ไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตได้ต่อไป เหมือนกับความรู้ในเรื่องอื่น ๆ

2.3 กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

การปลูกฝังความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ผู้เข้ารับการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้นั้น จำเป็นต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมและได้ผลในการกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับ มองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของการนำหลักปรัชญาไปใช้ เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ และสามารถเข้าถึงวิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้ด้วยตนเอง

กระบวนการเรียนรู้นั้น ต้องเน้นทั้งการให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ การพัฒนาคู่มือซึ่งผ่านงานวิจัยเล่มนี้ พบว่า ต้องเน้นให้ชุมชนหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมนี้ช่วยให้ชุมชนหรือกลุ่มคนได้ค้นพบความจริงว่า ในสังคมของเขานั้นมีปัญหาอย่างไร โดยเขาจะเป็นผู้ออกแบบหรือจัดรูปแบบคำถาม กำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยประสบการณ์ของตัวเอง ซึ่งหมายถึง พวกเขาได้มีส่วนร่วมกระบวนการในการแสวงหาความรู้กระบวนการในการเรียนรู้ กระบวนการในการฝึกฝน และกระบวนการการปฏิบัติทางสังคม โดยผู้เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการในฐานะเสมอกัน

2.3.1 ความคิดพื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การที่จะดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะใช้เทคนิค และวิธีการใด ๆ ก็ตาม ผู้จัดจะต้องมีแนวความคิด หรือความเชื่อพื้นฐาน ดังนี้

- 1) คนมีศักยภาพทางสมองสูง สามารถคิด เรียนรู้ และเผชิญปัญหาด้วยตนเองหรือร่วมมือกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) คน หรือ กลุ่มบุคคล สามารถเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้เองได้ ถ้ามีแรงกระตุ้นและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 3) การเรียนรู้เริ่มจากความศรัทธา เช่น ความศรัทธาในตนเอง ในความรู้ ในบุคคลอื่น ในครู ในวิทยากร ฯลฯ
- 4) รูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน การร่วมมือกันเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
- 5) การเรียนรู้และการเผชิญปัญหาจะมีประสิทธิภาพ ถ้าผู้เรียนมีอิสระในการเรียนรู้ และเผชิญปัญหาดังกล่าวร่วมกัน
- 6) บุคคล หรือ กลุ่มบุคคลจะเรียนรู้ หรือเผชิญปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อทุกคนมีส่วนร่วม และมีส่วนในการรับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน
- 7) การพัฒนาศักยภาพทางการเรียนรู้ การคิดของบุคคล จะต้องสมบูรณ์และสมดุล สมองต้องได้รับการพัฒนาทั้งซีกซ้ายและซีกขวาไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ สมองซีกซ้ายจะคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล ส่วนสมองซีกขวาคิดแบบเชิงสร้างสรรค์หรือแบบจินตนาการ
- 8) การพัฒนาสังคมจะพ้นจากวิกฤตได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนา คน แต่ละคนให้สามารถพึ่งตนเองได้ อยู่ร่วมกันและร่วมมือกันกับผู้อื่นในชุมชน / สังคม เพื่อร่วมพัฒนาชุมชน / สังคม ให้เข้มแข็ง
- 9) วิกฤตที่ปรากฏขึ้น จะสามารถแก้ไขได้ต้องปฏิรูปวิธีคิด หรือ กระบวนทัศน์ของคนและสังคมใหม่ ทำให้บุคคลมีความเข้าใจตนเอง(Self awareness) มีความเข้าใจผู้อื่น (Empathy) มีความเข้าใจสังคม(Social awareness) และมีความตระหนัก / สำนึกรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน / สังคม
- 10) การพัฒนาต้องคำนึงถึงรากฐานทางวัฒนธรรม และความเชื่อของแต่ละคน และแต่ละชุมชน / สังคม ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย จัดโอกาสให้แต่ละคน / ชุมชน / สังคม ได้มีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง ร่วมกันเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชน / สังคมของตนเอง

- 11) การพัฒนาจะเกิดความยั่งยืนได้ต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างทำโดยให้โอกาสประชาชนสามารถจัดตั้งกลุ่ม หรือองค์กรของตนเอง (Self organization) ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดความสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ และค่อย ๆ พัฒนาขยายให้ใหญ่ขึ้น กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กร และชุมชน
- 12) ผู้นำ ทั้งที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติ และผู้นำโดยตำแหน่ง เป็นเสมือนแกนหรือเสาหลัก ในการพัฒนาของแต่ละกลุ่ม ในแต่ละชุมชน
- 13) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จะช่วยสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาให้แก่ผู้นำและคนในชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนรากแก้วที่จะสร้างความเป็นประชาชน และความเข้มแข็งแก่ชุมชน
- 14) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลคิดเป็น เรียนรู้และสร้างสรรค์กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้
- 15) สังคมอนาคตจะเปลี่ยนแปลงเร็ว การรวมกลุ่มเพื่อการร่วมมือ และแข่งขันเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น บุคคลจำเป็นจะต้องเรียนรู้และมีกระบวนการที่คนใหม่ จึงจะสามารถปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอนาคตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข
- 16) สังคมไทยจะพ้นวิกฤต และพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้ จะต้องมีคนกล้าหาญทางจริยธรรม มีจิตสาธารณะ เสียสละ และทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น กระแสความดี ความงาม ความถูกต้อง เป็นประชาสังคมต้องเป็นกระแสหลักของสังคม

2.3.2 องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้จัดควรมีความเข้าใจในองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

- 1) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุม / อบรม / สัมมนา ถ้าจะให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้นควรเชิญผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) มาร่วมกัน
- 2) วิทยากรกระบวนการ (Facilitator) จะต้องออกแบบการประชุม / อบรม / สัมมนาให้เหมาะสมกับประเด็นปัญหาและเป้าหมายที่ต้องการให้ไปถึง นอกจากนั้นยังจะต้องเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้เกิดการร่วมกันคิดให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้
- 3) การออกแบบคำถาม การตั้งคำถามที่ก่อให้เกิดการคิดร่วมกัน และเป็นคำถามที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้คิด และนำไปสู่การเข้าใจปัญหา เข้าใจสถานการณ์ และเป็นคำถามที่จะทำให้คนได้ชุกคิดและเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ซึ่งถ้าวิทยากรกระบวนการสามารถตั้งคำถามได้ดี ก็จะช่วยก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ดีด้วย การตั้งคำถามจึงไม่ได้มุ่งหมายที่จะเอาแต่เพียงคำตอบอย่างเดียว แต่ต้องมุ่งหมายให้ผู้เข้ารับการอบรมได้สำรวจตนเองและเรื่องราวอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบคอบ ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ (System thinking) อีกด้วย
- 4) การจัดกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม และการออกแบบกลุ่มย่อยให้เหมาะสม จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่เข้าประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) ความมุ่งมั่นของสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมก็เป็นสิ่งสำคัญ การฝึกอบรมหลักสูตรวิทยากรกระบวนการจะบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของผู้เข้ารับการอบรมด้วย เช่นเดียวกันว่าเขาเหล่านั้นมีความตั้งใจจริงที่จะนำไปใช้มากน้อยเพียงใดด้วย

- 6) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นั้น การออกแบบกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้เหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย หรือข้อมูลที่ต้องการ ก็จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ดี สามารถสร้างความรู้ และก่อให้เกิดปัญญา

สรุป กลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ก็คือ วิทยากรกระบวนการ ดังนั้น วิทยากรกระบวนการจะต้องมีทักษะในการสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ หรือผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ (อ้างอิงประสบการณ์ของนายวิเชียร ศรีลูกหว่า ที่ได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์จาก ดร.ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม ในการปฏิบัติงานทางด้านการพัฒนาต่าง ๆ โดยใช้คำว่า “คุณอำนวย” ซึ่งคำนี้ ปัจจุบันกำลังถูกนำมาใช้เรียกขานกันในหมู่นักวิชาการมากขึ้นในความหมายของ Facilitator)

2.3.3 เทคนิค และวิธีการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

วิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่ง “โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ สู่วิถี เศรษฐกิจพอเพียง” ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในการสนับสนุนของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม) ได้ระบุว่า กระบวนการ AIC (A= Appreciation, I = Influence and C = Control) เป็นเทคนิคที่เหมาะสมในการสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมอย่างได้ผล เนื่องจากเทคนิคดังกล่าวไม่เน้นที่การอบรมสั่งสอนหรือให้คำแนะนำ แต่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิด วิเคราะห์ อย่างใคร่ครวญและรอบคอบ เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม มีการประเมินปัญหาและสถานการณ์ร่วมกัน สร้างวิสัยทัศน์ ตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน รวมทั้งมีการวางแผนและแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

AIC ย่อมาจาก A = Appreciation I = Influence และ C = Control เป็นวิธีการและเทคนิคในการนำคนที่จะทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบใดระบบหนึ่งเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และดำเนินการตามขั้นตอน AIC

ปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของ AIC สามารถนำเสนอได้ เป็น 3 พลัง ดังนี้

พลังของ บุคคล กลุ่มบุคคล ในชุมชน องค์กรและสังคม มีพลังงานและพลังปัญญาในการเอาชนะปัญหาอุปสรรค และสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีกว่า

พลังของ พลังงานที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ซึ่งอาจนำมาในเชิงลบ กลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอาัดเอาเปรียบ และมุ่งเอาชนะ หรือเป็นพลังในเชิงบวกเป็นพลังแห่งความรัก

พลังของ การพัฒนาที่จำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังทั้งหมดให้กลายเป็นพลังงานสร้างสรรค์

ดังนั้น AIC จึงเป็นปรัชญาของกระบวนการปฏิบัติงานที่ตั้งอยู่บนกฎแห่งความเป็นจริง กล่าวคือ ในองค์กรหนึ่ง ๆ จะมีพลังแฝงอยู่ 3 ชนิด ที่คอยผสมผสานสัมพันธ์บุคคลในหน่วยงานหรือชุมชนนั้นเข้าด้วยกัน และหากสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลังแฝงทั้ง 3 นี้ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะเกิดเป็นพลังสร้างสรรค์การปฏิบัติงานขึ้นในองค์กรอย่างมหาศาล

AIC จึงเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนา โดยแต่ละคนนำพลังงาน ที่มีอยู่ในตนเอง มาผสมกันอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ การรวมพลังแรกคือพลังแห่งคุณค่าและความปรารถนาดี ซึ่งหมายถึง A หรือ Appreciation การรวมพลังที่สองคือพลังแห่งการคิดค้นหาวิธีการ ซึ่งหมายถึง I หรือ Influence และการรวมพลังสุดท้ายคือพลังแห่งความร่วมมือ ในการทำงานนั่นเอง

2.3.3.1 ที่มาของ AIC ในประเทศไทย

ในปี 2533 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ได้ร่วมกัน ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ เรื่องขีดความสามารถของสตรีในการจัดงานพัฒนาหมู่บ้าน โดยมี Dr. William E Smith และ Ms. Turid Sato จาก organising for Development and International Institute: ODII ได้นำกระบวนการ AIC มาใช้ ระหว่างเป็นที่ปรึกษาในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการของโครงการดังกล่าว

หลังจากนั้นมา ได้มีนักวิชาการ และวิทยากรนำกระบวนการ AIC ไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่ต่อไปอย่าง กว้างขวาง ทั้งในกระบวนการพัฒนาชุมชนและพัฒนาหมู่บ้าน และวิวัฒนาการ ที่น่าสนใจมากที่สุดคือ การประยุกต์ ใช้ กระบวนการ AIC ในการประชุมระดมความคิดเห็นของประชาชน รวม 9 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อประกอบการ จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2539 – 2544)

กระบวนการ A-I-C

เป็นวิธีการที่พัฒนาขึ้นมาโดยสถาบัน ODII สหรัฐอเมริกาโดย วิลเลียม อี สมิท (Dr. William E. Smith) และทูลุค ซาโตะ (Ms. Turid Sato) เป็นกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมประชุม สัมมนาใช้ความรู้เชิงบวกต่อกัน (A-Appreciation) ร่วมกันสร้างปณิธาน สร้างอนาคตที่พึงปรารถนาของกลุ่ม แล้วใช้ปัญญาร่วมกันด้วยการแลกเปลี่ยน คิดค้นวิธีการสำคัญ (I-Influence) จากนั้นจึงร่วมกันวางแผนปฏิบัติเพื่อควบคุมให้เกิดการกระทำ (C-Control) ซึ่งนับว่า เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันและคิดร่วมกันถึงคุณค่าที่อยากเห็น เป็นเป้าหมายใหญ่ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นไปได้จริง คือการแก้ไขปัญหาหรือการสร้างสรรค์องค์กร

สำหรับประเทศไทยแล้ว กระบวนการ A-I-C ถูกนำมาดัดแปลงใช้โดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) จากหลักการ A-I-C นี้ ได้มีการประยุกต์มาเป็น กระบวนการ A-I-C ซึ่งเป็นกระบวนการที่อาจใช้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อการวางแผนการพัฒนา การสร้าง ทีมงาน การแก้ปัญหา การสร้างความร่วมมือ หรือการแก้ความขัดแย้ง ดังที่ได้กล่าวแล้ว แต่ในประเทศไทยดูจะเป็นการประยุกต์มาใช้ ในกระบวนการวางแผน และการพัฒนามากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งดำเนินการอยู่ในช่วงระหว่างปี 2537-2538 อันน่าจะเป็นการนำ กระบวนการ A-I-C มาใช้กับกลุ่มคนจำนวนมากที่สุดในโลกในคราวเดียว (ระดมความคิดของกลุ่มคน ในการวางแผน ครั้งแรกถึง 5,000 คน และยังนำไปดำเนินการต่อในภูมิภาคต่าง ๆ 9 ครั้ง โดยแต่ละครั้งมีคนเข้าร่วมจำนวนหลาย ร้อยคน ไปจนถึงจำนวนพัน) นอกจากนั้นแล้ว กระบวนการ A-I-C ยังถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวาง โดยหน่วยงานต่าง ๆ ในการประชุมระดมความคิดเห็นทางวิชาการ หรือทางการบริหาร ระดมสมองเพื่อหาทิศทางงานวิจัย ฯลฯ เป็นต้น

A-I-C คืออะไร

A (Appreciation) เป็นสนามพลังแห่งการรับรู้ ชื่นชม ให้คุณค่า เน้นการเปิดใจ รับฟังเพื่อเรียนรู้ และทำความเข้าใจ โดยใช้การศึกษาสภาพ ความต้องการ ทรัพยากรและศักยภาพองค์กรและชุมชน

I (Influence) เป็นสนามพลังแห่งการเลือกเพื่อน คัดกรอง เน้นการชักจูงใจ โน้มน้าวจิตใจ หวานล่อมใช้เหตุผล ใช้อิทธิพลต่อรอง ใช้ในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา / ความต้องการ เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบาย และการวางแผน

C (Control) เป็นสนามพลังแห่งการพัฒนาที่จำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังทั้งหมดให้กลายเป็นพลังงานสร้างสรรค์ เน้นการตัดสินใจ กำหนดกฎเกณฑ์เป็นการพัฒนาโครงการ / วางแผน เพื่อแก้ปัญหา

แนวคิดหลักของ A-I-C

กระบวนการ A-I-C มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนมีส่วนร่วมในการชี้ชัดปัญหาและศักยภาพของตนเองตลอดจนคิด วิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญของความต้องการและวางแผนจัดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มได้ด้วยตนเอง การระดมพลังความคิดของกลุ่มทำกันอย่างมีระบบและขั้นตอน โดยอาศัยแนวคิดหลักการและความเชื่อพื้นฐานดังต่อไปนี้

1. เชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพ มีพลัง มีความดี และสามารถสร้างโอกาสให้ชุมชนได้อย่างเหมาะสม
2. เชื่อเรื่องความเท่าเทียม ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีในความเป็นคน
3. เชื่อว่าทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ และคิดในสิ่งที่จะทำให้เกิดประโยชน์
4. เชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ (Active Learning) ด้วยตนเองและเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ตนเองสัมผัสจากสถานการณ์ที่เป็นจริง
5. เปิดโอกาสให้คนมีความเสมอภาคในการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ
6. เป็นกระบวนการที่สร้างความมีส่วนร่วมตั้งแต่
 - ทุกคนร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มด้วยตนเอง
 - ทุกคนช่วยกันกำหนดทิศทางในการแก้ปัญหาของกลุ่มร่วมกัน
 - ทุกคนร่วมกันดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มด้วยตนเอง
 - ทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมิน ปรับปรุงและแก้ไข หากผลการดำเนินงานยังไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

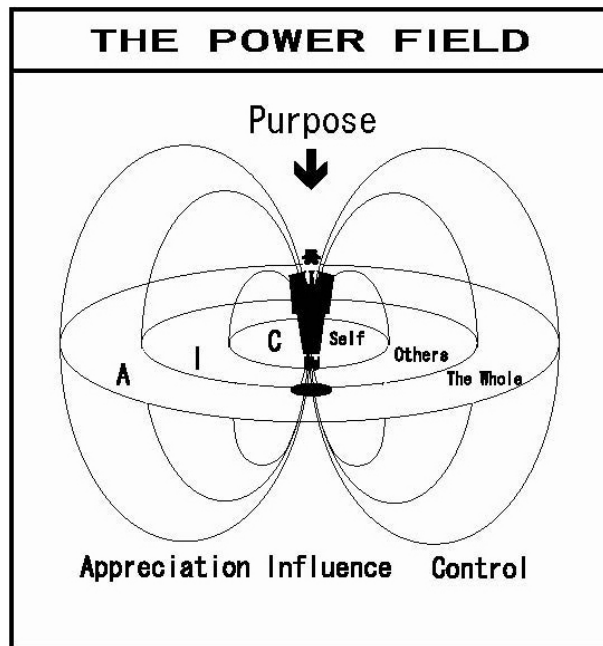
อย่างไรก็ตามการดำเนินการตามกระบวนการ A-I-C จำเป็นต้องมีการประเมินว่ากิจกรรม ที่ช่วยกันคิด ขึ้นมานั้นสามารถดำเนินการได้จริงหรือไม่ หากไม่สามารถดำเนินการได้จริงต้องระบุให้ได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด ต้องมีขั้นตอนในการนำกลับมาคิดซ้ำใหม่อีกรอบ ซึ่งในรอบใหม่อาจมีกิจกรรมอื่นเพิ่มขึ้นมาและต้องมีการประเมินอีกครั้งว่าสามารถดำเนินการได้หรือไม่ ถ้ายังไม่ได้ ต้องเข้ากระบวนการ A-I-C ซ้ำอีกจนกว่าจะได้กิจกรรมที่สามารถดำเนินการได้ และบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ดังนั้นจะเห็นว่ากระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินได้หลายครั้ง และทำได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เห็นการพัฒนาด้านความคิด การทำงานของกลุ่ม และสามารถ

ประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการได้มากขึ้นโดยที่บุคคล กลุ่มบุคคล ในชุมชน องค์กร และสังคม มีพลังงาน และพลังปัญญา ในการที่จะเอาชนะปัญหาและอุปสรรค และสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีกว่าได้โดยอาศัยหลักคิดดังนี้

- การที่พลังงานนั้นยังอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถ้าถูกใช้ไปในทางลบ จะกลายเป็นพลังที่ใช้เพื่อการทำลาย เอาไรต์เอาเปรียบ และมุ่งเอาชนะ แต่หากถูกใช้ไปในทางบวกจะกลายเป็นพลังแห่งความรัก ความปรารถนาดี ช่วยเหลือเกื้อซึ่งกันและกูลกัน



- การพัฒนาจึงจำเป็นต้องมีการจัดการ และการระดมพลังดังกล่าว เพื่อให้กลายเป็นพลังแห่งการสร้างสรรค์เพื่อสังคมส่วนรวมให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน



ความสัมพันธ์ของสนามพลัง A - I - C ที่มีแฝงอยู่ในตัวคน และ องค์กร

ข้อดีของกระบวนการ A-I-C

1. เปิดโอกาสให้ทุกคนที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และลงมือกระทำอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน
2. สร้างการยอมรับและความรู้สึกเป็นเจ้าของต่องานที่ทำร่วมกัน
3. การทำกระบวนการใช้ระยะเวลาสั้น ได้ข้อมูลเร็ว สามารถวางแผนงานได้ทันที
4. ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลจริง เพราะเป็นมุมมองของกลุ่มเป้าหมายโดยตรง
5. ได้ข้อมูลรอบด้าน ครอบคลุมเกือบทุกปัญหา
6. เป็นกระบวนการที่ครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาปัญหาไปจนถึงกำหนดโครงการ แก้ไขปรับปรุง
7. เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างพลังให้กลุ่มเป้าหมายเพราะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากความร่วมมือ ร่วมใจ รวมคิด ร่วมทำ ของกลุ่มเป้าหมายโดยตรง

ขั้นตอนการจัดกระบวนการ A-I-C

ก. กระบวนการ A (Appreciation) มี 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

ขั้นตอนนี้เป็นการสำรวจ หรือประเมินสภาพปัญหาและสถานการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบันของผู้เข้าร่วมกระบวนการ โดยกิจกรรมที่กำหนดคือ การแบ่งกลุ่มย่อยและให้ทุกคนในกลุ่มวาดภาพ สะท้อนสภาพปัญหาความเป็นจริงที่ตนเองเห็นลงในกระดาษ หลังจากนั้นให้ทุกคนในกลุ่มได้พูดคุย สะท้อนและเล่าความหมายของภาพที่ตนเองวาดขึ้นให้กับสมาชิกในกลุ่มฟัง สมาชิกคนอื่น ๆ สามารถแสดงความคิดเห็นและสอบถามได้ในกรณีที่สงสัยหรือไม่เข้าใจ แต่จะไม่อนุญาตให้วิจารณ์ผู้ที่กำลังบอกเล่าความหมายของกิจกรรม ในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความรู้สึกให้กลุ่มเห็นคุณค่า ให้เกียรติ เข้าใจและแสดงความเป็นมิตรต่อสมาชิกที่แสดงความคิดเห็นนั้น ๆ (Appreciation) หลังจากที่ทุกคนได้อธิบายภาพของตนเองแล้ว สมาชิกในกลุ่มจะช่วยกันสรุปภาพของทุกคนลงในแผ่นกระดาษแผ่นใหญ่ และรวบรวมเพื่อนำเสนอต่อไป

ขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนนี้จะเป็นการกำหนดสภาพที่มุ่งหวัง หรือเป้าหมายที่สมาชิกอยากให้เห็นในอนาคต เป็นการสร้างภาพแห่งความมุ่งหวังร่วมกัน (Share vision) โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- ให้แต่ละคนวาดภาพ (ในกระดาษแผ่นเล็ก) ที่แสดงถึงสภาพที่มุ่งหวังในอนาคต
- แลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยการอธิบายภาพของตนเองระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยยังคงให้โอกาสทุกคนทุกคนอย่างเท่าเทียมในการแสดงความคิดเห็น ให้เกียรติ เห็นคุณค่า ไม่ครอบงำ เข้าใจ เห็นใจ แสดงความเป็นมิตรต่อสมาชิกที่แสดงความคิดเห็น สามารถสอบถามได้กรณีที่สงสัยแต่ไม่ใช่การวิจารณ์ความเห็นของผู้อื่น
- สรุปภาพแห่งความมุ่งหวังของทุกคนลงในกระดาษแผ่นใหญ่และนำเสนอ

ข. กระบวนการ I (Influence) มี 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1

เป็นขั้นตอนในการกำหนดยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมาย / สภาพที่มุ่งหวัง โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- แต่ละคนคิดยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการของตนเองให้ได้มากที่สุด
- เขียนยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการของแต่ละคนลงบนกระดาษแผ่นเล็ก
- อธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิก (อธิบายยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการของตนเอง)
- คัดเลือกยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการที่กลุ่มเห็นว่าดีที่สุดประมาณ 3-5 ข้อ โดยอธิบายแลกเปลี่ยนประเด็นกันเพื่อให้ได้ข้อยุติที่สมเหตุสมผลและกลุ่มพอใจมากที่สุดโดยแสดงความคิดเห็นเชิงบวก (Positive Thinking) และพยายามโน้มน้าวผู้อื่นให้เห็นคล้อยตามด้วยเหตุผล

ขั้นตอนที่ 2

ในขั้นตอนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ผลกระทบต่อบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กร โดยพิจารณาว่ายุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการแต่ละข้อนั้นมีผลกระทบต่ออะไรบ้างที่เห็นว่าสำคัญและควรคำนึงถึงทั้งในทางที่ดีและไม่ดี และนำข้อคิดเห็นไปปรับปรุงยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ค. กระบวนการ C (Control)

ขั้นตอนนี้เป็นการวางแผนดำเนินการตามยุทธศาสตร์หรือกิจกรรม / โครงการที่ได้มาจากขั้นตอนที่ผ่านมา โดยจะทำแผนดำเนินการ (แผนปฏิบัติการ) ในแผนดำเนินการ (Action Plan) ควรจะระบุว่า ใคร (ผู้รับผิดชอบ)

- จะทำอะไร (กิจกรรม) ทำไม่ต้องทำ (หลักการและเหตุผล)
- ทำเมื่อใด (กำหนดเวลา)
- ทำอย่างไร (วิธีการดำเนินการ)
- ให้ได้ผลอย่างไร (เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์)
- มีค่าใช้จ่ายเท่าใด (งบประมาณ)
- ค่าใช้จ่ายมาจากไหน (แหล่งทุน)

หลังจากนี้จะนำเสนอแผนดำเนินการและอภิปรายให้ได้ข้อยุติ

คุณสมบัติของวิทยากร A-I-C

1. **มีความรู้** ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำการอบรมเป็นอย่างดี มีทักษะเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม เช่นสมาชิกในกลุ่มมีความเสมอภาคในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การใช้เหตุผล การใช้ข้อมูลที่ต้องประกอบการตัดสินใจ ให้ความสำคัญและยอมรับในตัวผู้เข้าอบรม ใช้ความยืดหยุ่น ความเสมอภาคเป็นหลักในการแก้ไขปัญหา
2. **มีเทคนิคในการสื่อสาร** เป็นผู้ฟังที่ดี มีความไวต่อการรับรู้ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้

3. **ไม่ทำตนเป็นผู้รู้เพียงอย่างเดียว** มีความเต็มใจและตั้งใจที่จะเรียนรู้จากสมาชิกของกลุ่ม
4. **มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์** ความละเอียดอ่อน ช่างสังเกต
5. **มีการเตรียมการอย่างรอบคอบทุกขั้นตอน** ชักซ้อมความพร้อมของทีม ตั้งแต่การเตรียมข้อมูล กิจกรรม ชุมชน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น
6. **มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี** มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่ดี ใจเย็นสามารถปรับตัวเข้ากับทีมและ ผู้เข้าอบรมที่อาจมีบุคลิกและการแสดงออกที่แตกต่างกัน ระวังระวังการพูดและการกระทำไม่ให้สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกสะเทือนใจ
7. **ไม่ชี้หน้า** ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้ารับการอบรม ใจกว้างยอมรับคำแนะนำ และนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่ม
8. **เชื่อมั่นในศักยภาพของผู้อื่น**

บทบาทหน้าที่ของวิทยากร

ศึกษาแนวคิด ขั้นตอน ของกระบวนการ A-I-C และมีความศรัทธาและเชื่อมั่นในกระบวนการ

1. **ค้นหาแกนนำในชุมชนเพื่อเข้าร่วมกระบวนการ** โดยวิทยากรต้องรู้จักและเข้าใจบริบทของชุมชน / องค์กรเป็นอย่างดี รู้ว่าควรจะชักชวนใครมาร่วมกระบวนการ โดยอาจพิจารณาจากความพร้อม ความสามารถ ความเสียสละ ความตั้งใจ หรือการมีเวลาให้กับการทำงานในชุมชน / องค์กรได้ หรืออาจเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรต่าง ๆ เช่น ครู / อาจารย์ ฝ่ายกิจกรรมของโรงเรียน หัวหน้าชั้นเรียน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มวัยรุ่น เป็นต้น ซึ่งตัวแทนเหล่านี้ จะเป็นแกนนำของการดำเนินการในกลุ่มนั้น ๆ ต่อไป
2. **วางแผนเตรียมการจัดอบรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C ในการจัดอบรม** อาจจัดได้หลายครั้ง ขึ้นอยู่กับความต้องการหรือปัญหาของหน่วยงานนั้น ๆ และหากมีการจัดหลายครั้งควรมีการเปรียบเทียบผลลัพธ์ของกระบวนการ ในการจัดแต่ละครั้ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นการดูพัฒนาการทางด้านความคิดและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วย
3. **บทบาทในการช่วยประสานงานภายในชุมชน / องค์กร และระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่น ๆ**
4. **บทบาทในการกระตุ้นทุกคนที่เข้าร่วมกระบวนการ** มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการและให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันให้มากที่สุด
5. **บทบาทในการเป็นที่เลี้ยงให้กำลังใจให้คำปรึกษาแนะนำ** รวมทั้งติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สำหรับบทบาทของวิทยากรในช่วงระหว่างการจัดกระบวนการ A-I-C นั้น วิทยากรจะมีบทบาทมากที่สุดในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการระดมสมอง (Appreciation) และบทบาทจะลดลงเรื่อง ๆ เมื่อเข้าสู่กระบวนการ I (Influence) และ C (Control) ซึ่งจะสลับกับบทบาทของผู้เข้าร่วมอบรม ที่จะมีบทบาทเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจากขั้นตอนการระดมสมอง (A) จนถึงขั้นตอนการควบคุม (C)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของกระบวนการ

ก่อนการดำเนินการ

1. การคัดเลือกชุมชน / องค์กรที่มีความพร้อมแกนนำที่มีความตั้งใจในการทำงานและเห็นความสำคัญของการทำงานเพื่อชุมชน / องค์กร
2. ทีมวิทยากรต้องเข้าใจกระบวนการ A-I-C เป็นอย่างดี และสามารถดำเนินการตามกระบวนการ A-I-C ได้ในทุกขั้นตอน สามารถประสานงานร่วมกันได้อย่างไหลลื่นและมีการประชุมเตรียมการและซักซ้อมกิจกรรมก่อนที่จะเริ่มเข้าสู่กระบวนการจริง

ระหว่างดำเนินการ

1. เน้นการสร้างควมมีส่วนร่วม ความเสมอภาค ให้อิสระทางความคิดในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง
2. ทีมวิทยากรต้องเคารพความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม ไม่ชี้แนะ ไม่ครอบงำหรือตัดสินความถูกผิดพร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ กระตุ้นเมื่อเห็นว่ากลุ่มไม่มีความก้าวหน้าโดยใช้คำถามเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในแต่ละขั้นตอนในกลุ่ม
3. สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร ทำความตกลงกับผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกคนเท่าเทียมกันและควรรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน
4. เน้นการใช้เหตุผลในการตัดสินใจมากกว่า การ Vote
5. ต้องทำกระบวนการ A-I-C ให้ครบทั้ง 3 ขั้นตอน ไม่สามารถตัดขั้นตอนใดออกได้
6. ระยะเวลาที่เหมาะสมในการทำกระบวนการ A-I-C ไม่ควรเกิน 3 วัน

ภายหลังดำเนินการ

1. มีการประเมินอย่างต่อเนื่องทุกขั้นตอน โดยทีมวิทยากรอาจมีการประชุมกลุ่มย่อยภายหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมในแต่ละวัน เพื่อประเมินหาข้อบกพร่องในการทำกิจกรรมและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดจากกระบวนการ
2. ควรฝึกผู้เข้าอบรมให้เป็นผู้จัดบันทึกในชุมชน / องค์กร ให้เป็นผู้ที่สามารถบันทึกข้อมูลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน / องค์กรได้อย่างครบถ้วนและถูกต้อง

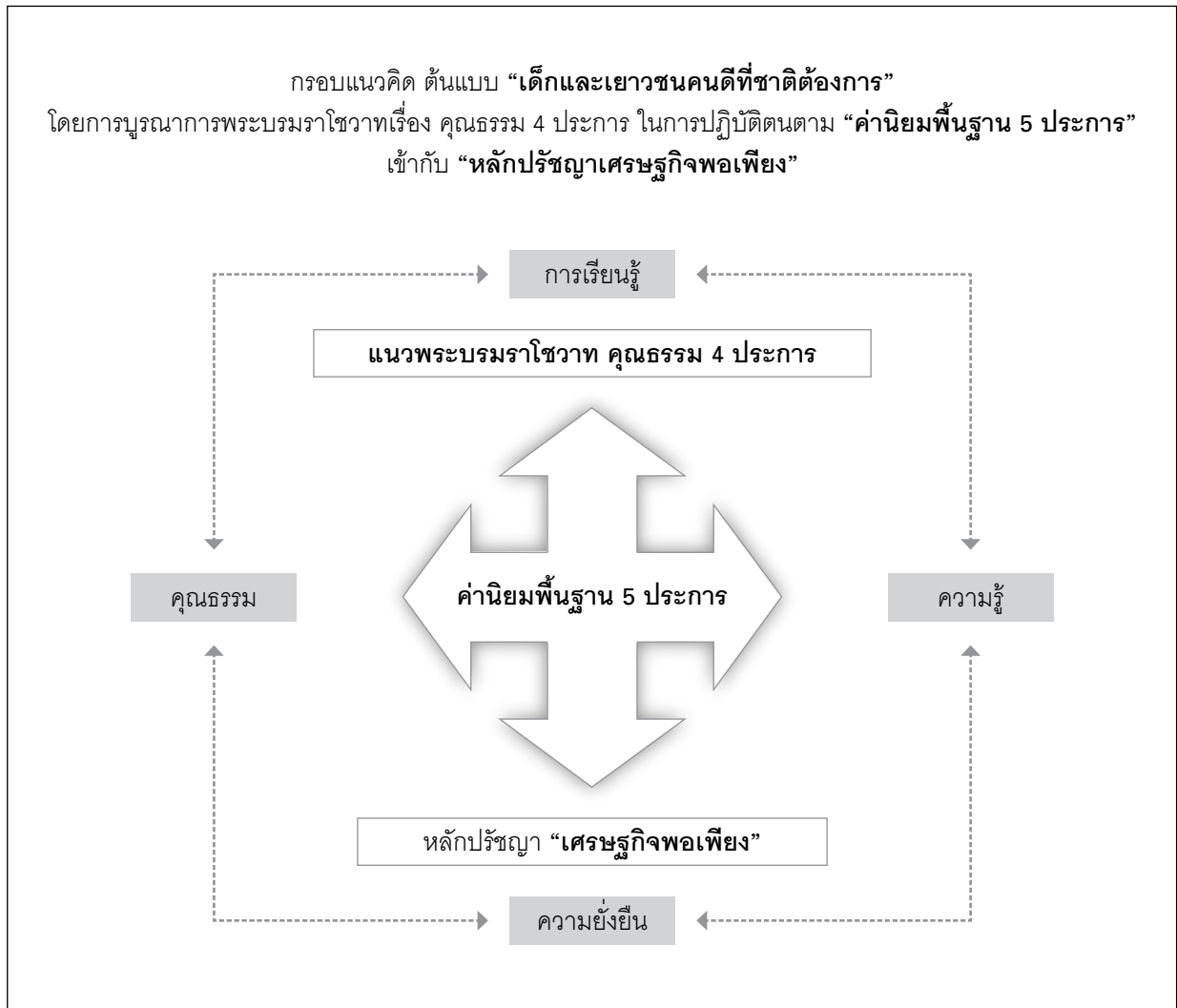
บทสรุปของ A-I-C

กระบวนการสร้างพลังร่วมในการทำงานร่วมกันของคนหลายฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะเกิดประสิทธิผลเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยในการดึงพลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่แล้ว ในกลุ่ม / องค์กร / หน่วยงาน / ตัวบุคคล ฯลฯ ซึ่งต้องการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันด้วยการยึดหลักของ ความเมตตา ซึ่งถือว่าเป็น ธรรมะอย่างสูง เพราะคนที่จะมี หรือ ให้ความรักความเมตตาคนอื่นได้นั้น ต้องรับฟังคนอื่นด้วยความอดทน ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกับตน เพราะฉะนั้น ตัว A (เอ) จะทำให้เกิดพลังแห่งความดีถ้าใครมีมากหรือฝึกได้ถึงขั้นจะถือได้ว่าเป็นผู้ที่บรรลุการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (Spiritual Development) และคน ๆ นั้นจะมีความสุขมาก ซึ่งเมื่อคนที่เข้ามาช่วยกันทำกิจกรรมโดยมีความรักความเมตตาต่อกันแล้ว ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานด้วยกัน ซึ่งก็คือ ตัว I (ไอ) จะทำให้เกิดพลังร่วมของสติปัญญา เพราะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติอย่างแท้จริง (Interactive Learning Through Action) กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น ต้องการการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งจะทำให้ทุกคนตระหนักในความรับผิดชอบ และควบคุมตนเอง ซึ่งก็คือ ตัว C (ซี) ไปสู่การกระทำที่เป็นความต้องการร่วมกันนั่นเอง

2.3.4 เยาวชนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงตามกระบวนการ A-I-C (วิเชียร ศรีลูกหว่า, 2549)

การเรียนรู้วิถีชีวิต “เศรษฐกิจพอเพียง” ของเยาวชน นั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะเด็กและเยาวชนในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ หรืออนาคตของประเทศชาติ ในวันนี้ ก่อนอื่นเมื่อเข้าใจแล้วว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” คืออะไร หรือ หมายถึงอะไร ในเบื้องต้นตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ต่อไปจะต้องเข้าใจให้ถ่องแท้ยิ่งขึ้น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และนำไปปฏิบัติได้ คือ

- “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็น *ปรัชญา*
- *ปรัชญา* แปลว่า *หลักแห่งความรู้ / หลักแห่งความเป็นจริง*
- การจะนำ *ปรัชญา* ไต ๆ ไปใช้ก็ตามจะต้องเริ่มต้น และ พิสูจน์ ความจริงดังกล่าว *ด้วยตนเอง*
- พระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แนะว่า *อย่าเชื่อทฤษฎีใด ๆ จนกว่าจะได้พิสูจน์ด้วยตนเอง*
- สิ่งสำคัญที่สุด คือการนำ *ปรัชญา* หรือ *หลักแห่งความรู้ / หลักแห่งความเป็นจริง* มาใช้นั้น จะต้องอาศัยหลักในการจัดการความรู้ (Knowledge Management)
- การจัดการความรู้ใด ๆ ก็ตาม สุดท้ายของการจัดการ คือ *การจัดการกับตัวเอง* ดังนั้น การจะนำหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ให้บรรลุผลนั้นทุกคนจะต้องเริ่มและปฏิบัติด้วยตนเอง (ไม่ใช่ใครอื่นเลย)



กรอบแนวคิดต้นแบบ “เด็กและเยาวชนคนดีที่ชาติต้องการและตัวชี้วัด”

(ตามแนวทางพระบรมราโชวาท - พระราชดำรัส - ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรม)

ศาสตราจารย์ ดร.บุญธรรม ดอกไธสง นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้นำแนวทางพระบรมราโชวาท - พระราชดำรัส - ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่กำหนดกรอบลักษณะของคนดีและตัวชี้วัด ในการจัดทำโครงการเมืองไทยเมืองแห่งคนดี ไว้ที่น่าสนใจยิ่ง ซึ่งสามารถสรุปโดยการประยุกต์และนำมาถ่ายทอดให้เข้ากับเรื่องราวในการเขียนเอกสารชิ้นนี้ ดังนี้

คุณลักษณะของเด็กและเยาวชนคนดีที่ชาติต้องการ	กรอบตัวชี้วัดคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนคนดี
1. มีคุณธรรม 4 ประการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจ ต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม 2. การข่มใจตนเองฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์สุจริต ความดีนั้น 3. การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด 4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง
2. มีค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 2. ประหยัด และออม 3. มีระเบียบวินัย และ เคารพกฎหมาย 4. ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา 5. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
3. ดำรงตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง 2. ความสำนึกในคุณธรรม 3. ความซื่อสัตย์สุจริต 4. ความอดทน ความเพียร ความมีสติปัญญา
4. มีความกตัญญูตเวทีต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความอุปการะช่วยเหลือ ดูแลต่อบุพการี 2. มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ต่อผู้มีพระคุณ 3. ให้ความเคารพรักและเชื่อฟังต่อบุพการี และผู้มีพระคุณ 4. มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุพการี และผู้มีพระคุณ
5. ความร่วมมือ ร่วมใจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ 2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3. การมีส่วนร่วมในการวางแผน

จากกรอบแนวทางดังกล่าวข้างต้น ผมจะลองดึงออกมาเป็นแนวทางสู่วิถีชีวิต “เศรษฐกิจพอเพียง” สำหรับเยาวชน ที่เป็นตัวอย่างของการนำไปปฏิบัติเพียง 1 ประเด็น ในเรื่องสำคัญ คือ การสร้างวินัยพื้นฐานเบื้องต้น ในการ อดทน อดกลั้น และอดออม ดังนี้

หลักปฏิบัติในการเพิ่มรายได้โดยไม่ต้องมีรายได้เพิ่ม

(คือ การลดรายจ่ายที่เกินความจำเป็น ผ่านกระบวนการคิดเชิงระบบ)

โดยการนำวิธีคิดเชิงระบบมาใช้ฝึกในการคิด และลงมือปฏิบัติ ดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นที่ขาดไม่ได้ มีอะไรบ้าง? (พอเพียง พออยู่ พอดี)
2. ค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นแต่ขาดได้ มีอะไรบ้าง? (ค่อยหาเพิ่มเมื่อมีกำลังความสามารถ)
3. ค่าใช้จ่ายที่เกินความจำเป็น มีอะไรบ้าง? (ค่อย ๆ ลด - ละ - เลิก)
4. ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเลย มีอะไรบ้าง? (หยุดทันที)

ตัวอย่างที่ 1 : การวางแผนการใช้จ่าย - เพื่อเพิ่มรายได้โดยไม่ต้องมีรายได้เพิ่ม

ตัวอย่างที่ 2 : การใช้ปัญญาเพื่อ ลด - ละ - เลิก อบายมุข

ตัวอย่างที่ 3 : การสร้างวินัยในการออมเพื่ออนาคตอันปลาย

ตัวอย่างที่ 1 : การวางแผนการใช้จ่าย – เพื่อเพิ่มรายได้โดยไม่ต้องมีรายได้เพิ่ม

1	รายการค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นของเราที่ขาดไม่ได้ / จำเป็นจริง ๆ (ตามหลัก 3 พ. : พอเพียง พออยู่ พอดี)	บาท
	1. 2. 3.
2	รายการค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นของเราแต่ขาดได้ / ไม่ถึงกับตาย (ค่อยๆ หามาเพิ่มโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยภายใน -ภายนอก)	บาท
	1. 2. 3.
3	รายการค่าใช้จ่ายของเราที่เกินความจำเป็น / สูญ่สูญหาย – ฟุ่มเฟือย (ค่อยๆ ลด - ละ - เลิก ไปเสียให้หมด)	บาท
	1. 2. 3.
4	รายการค่าใช้จ่ายของเราที่ไม่จำเป็นเลย / เกิดโทษตามมาด้วยซ้ำ (หยุดทันที)	บาท
	1. 2. 3.
	(โดยลองคิด / วิเคราะห์ และรวมยอดของค่าใช้จ่ายในแต่ละรายการ)	

หมายเหตุ :

- การ ลด - ละ - เลิก ค่าใช้จ่ายในส่วนที่ 3 คือ การเพิ่มรายได้ให้กับตนเองโดยที่ตัวเรายังคงมีรายรับ (จากพ่อแม่) เท่าเดิม ให้นำเงินส่วนนี้ ไปเป็นค่าใช้จ่ายตามความจำเป็นในส่วนที่ 2 ตามที่เราอยากได้ และสิ่งที่อยากได้นี้จะช่วยชีวิตมีความสุขมากขึ้น
- การหยุดค่าใช้จ่ายในส่วนที่ 3 ทันที คือการยุติสิ่งที่เกิดโทษต่อร่างกาย ชีวิต ทรัพย์สิน เช่น การพนัน สุรา บุหรี่ สารเสพติดฯลฯ และนำเงินส่วนนี้มาเก็บออมไว้ จะช่วยให้มีสติและเกิดปัญญา นำมาซึ่งความสุขของครอบครัว (ร่างกาย / จิตใจ / อารมณ์ / สังคม / สิ่งแวดล้อม)

ตัวอย่างที่ 2 : การใช้ปัญญาเพื่อ ลด - ละ - เลิก อบายมุข (แนวคิด เพื่อการวิเคราะห์ คิดเอง - คิดได้ - คิดเป็น: เมื่อเลิกเล่นการพนันไม่ได้ก็ให้เป็นเจ้ามือรับแทงพนันให้กับตัวเอง)

บันทึกรายการค่าใช้จ่ายอบายมุขด้านการพนัน ประจำเดือน พ.ศ.

ที่	รายการอบายมุข ด้านพนันที่ชอบเล่น	จำนวนเงิน แทงพนัน	ถูกรางวัล (ได้เงิน)	ถูกกินเรียบ (เสียเงิน)	สรุปผล (ได้ - เสีย)
1	แทงหวยบนดิน				
2	แทงหวยใต้ดิน				
3	แทงหวยออมสิน				
4	แทงหวย ธ.ก.ส.				
5	แทงหวยหุ้น				
6	พนันฟุตบอล				
7	พนันมวยตู้				
8	ไพ่				
9	ไฮ - โล				
10	โป				
11	ถั่ว				
12	(อะไรอีกที่ชอบ)				
รวม		<i>เงินที่จะเสีย (ไม่ต้องเสีย)</i>	<i>เงินที่เคยได้ (น้อยมาก)</i>	<i>เงินที่เคยเสีย (จำนวนมาก)</i>	<i>เงินที่เหลือ (ไม่เสียเลย)</i>

หมายเหตุ :

- ให้ลงบัญชีจำนวนเงินแทงพนันไว้โดยให้นำเงินที่แทงใส่กระปุกออมสินไว้ และเมื่อสิ้นเดือนแต่ละเดือนให้นำเงินในกระปุกออมสินมาจ่ายในรายการที่แทงถูก ส่วนเงินที่เหลือจากการแทงผิดให้นำไปฝากธนาคาร เพื่อสะสมไว้เป็นเงินออมเพื่ออนาคตต่อไป
- ฝึกคิดเพื่อการวิเคราะห์ด้วยความมีสติ คิดเอง - คิดได้ - คิดเป็น: จะเกิดปัญญาแก่ตนเองว่า การพนันนั้น คนเล่นจะเสียเงินมากกว่าได้เงิน คนเป็นเจ้ามือจะได้เงินมากกว่าเสียเงิน (นี่คือ ตรรกะ) ดังนั้นถ้าเลิกไม่ได้ ก็ให้เป็นเจ้ามือเสียเอง (รับแทงสำหรับตัวเองเท่านั้น)
- เมื่อคิดได้แล้ว จะค่อย ๆ เลิกเล่นไปเอง หรือ จะเล่นต่อไปก็ไม่เสียหายอะไร

ตัวอย่างที่ 3: การสร้างวินัยในการออม

(ประยุกต์จากหลักการของธนาคารออมสิน / โครงการชวนกันมาออม : ออม 1 ส่วน ใช้ 3 ส่วน)

ที่	รายการ (เงินรายได้)	รายรับทั้งหมด (4 ส่วน)	เก็บเป็นเงินออม (1 ส่วน)
1	เงินรายได้ประจำ จาก
2	เงินรายได้พิเศษ จาก
3	เงินรายได้เสริม จาก
4	เงินรายได้
5	เงินรายได้
6	เงินรายได้
รวม	

หมายเหตุ :

- การออมลักษณะนี้ เมื่อทำเป็นกิจวัตรแล้วจะเกิดนิสัยรักการออม เป็นการสร้างวินัยให้กับตนเอง และฝึกความอดทน อดกลั้น (ซึ่งเหมาะสมมากในกรณีที่ชอบซื้อของเงินผ่อน ซึ่งต้องเสียค่าดอกเบี้ย และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ จำนวนมาก ถ้าอดทนในการออมสักระยะหนึ่ง แล้วนำเงินที่ออมไว้ไปซื้อของที่ต้องการเป็นเงินเงินสด ก็จะไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเงินผ่อน เป็นการสร้างแรงจูงใจ และความภาคภูมิใจแก่ตนเองที่ไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มเศรษฐกิจเงินผ่อน)
- การออมเงินให้ครบจำนวนแล้วค่อยนำไปซื้อของที่ต้องการด้วยเงินสด ถ้าทำได้จะเกิดความเคยชิน และจะรู้สึกมีความเสียดายดอกเบี้ย และต่อไปเมื่อหมดความจำเป็นในการซื้อสิ่งของแล้ว (ที่เกินความจำเป็น) จะได้เงินออมสะสมอย่างต่อเนื่อง
- การออมเงินรายได้ 1 ส่วน ให้อย่างสม่ำเสมอ จะมีเงินสะสมพอสำหรับให้มีความสุขในบั้นปลายของชีวิตแก่ตนเอง เช่น การพักผ่อนท่องเที่ยว (รางวัลชีวิตที่ให้กับตัวเอง) การทำบุญทำกุศล การบำรุงพระศาสนา การช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากกว่าตน (สร้างความสุขทางใจได้อย่างแท้จริง) เป็นการปฏิบัติตนตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของเด็กและเยาวชนคนดีที่ชาติต้องการ

2.4 กระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดการศึกษา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการ

จาก “หลักคิด” ของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระประสงค์จะให้คนไทยนำไปประพฤติปฏิบัตินั้น คือการปลูกฝังวัฒนธรรมทาง “ปัญญา” เพื่อให้คนไทยรู้จัก “การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล” และมีการลงมือเพื่อพิสูจน์ทดลองสิ่งที่คิดได้เป็นอย่างดีเป็นเหตุเป็นผลนั้น ๆ ตาม “กระบวนการทางวิทยาศาสตร์” ตลอดจนมีการ “บูรณาการคุณธรรม” พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการข้างต้นนี้กับ “ความรู้” หรือ “ปัญญาในเชิงปฏิฐาน กับปัญญาในเชิงปฏิฐาน” เข้าด้วยกันสามารถจะพัฒนาให้เป็นกรอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน หรือบันได 4 ขั้น สู่ความสำเร็จในการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามที่กล่าวมาในตอนต้น คือ

บันไดขั้นที่ 1 สร้างความใฝ่ฝันสู่การมุ่งดี มุ่งเจริญร่วมกัน

ขั้นตอนแรกของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการนี้ เป็นขั้นตอนที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดจิต “มุ่งดีมุ่งเจริญ” ต่อกันเห็นประเด็นปัญหาสำคัญต่าง ๆ บางอย่างร่วมกัน และเกิดพลังความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงความใฝ่ฝันใน “ผลที่ดี” อันประกอบด้วยเงื่อนไขของ “ความมีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุข” เพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองนั้น ๆ

บันไดขั้นที่ 2 ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน

เมื่อมีวิสัยทัศน์ที่จะมุ่งไปสู่ “ผลที่ดี” อันจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะนั้น ๆ ร่วมกันแล้ว ขั้นตอนต่อมาของกระบวนการเรียนรู้จะมุ่งไปสู่การร่วมกันกำหนดแนวหลักของการปฏิบัติ (หรือที่เรียกว่ายุทธศาสตร์) อันจะเป็น “เหตุ” ที่ช่วยนำไปสู่ “ผลที่ดี” ตามที่พึงปรารถยานั้น ๆ บนพื้นฐานของการประสานงานประสานประโยชน์ให้เกิดข้อตกลงที่จะร่วมกันดำเนินงานต่อไป

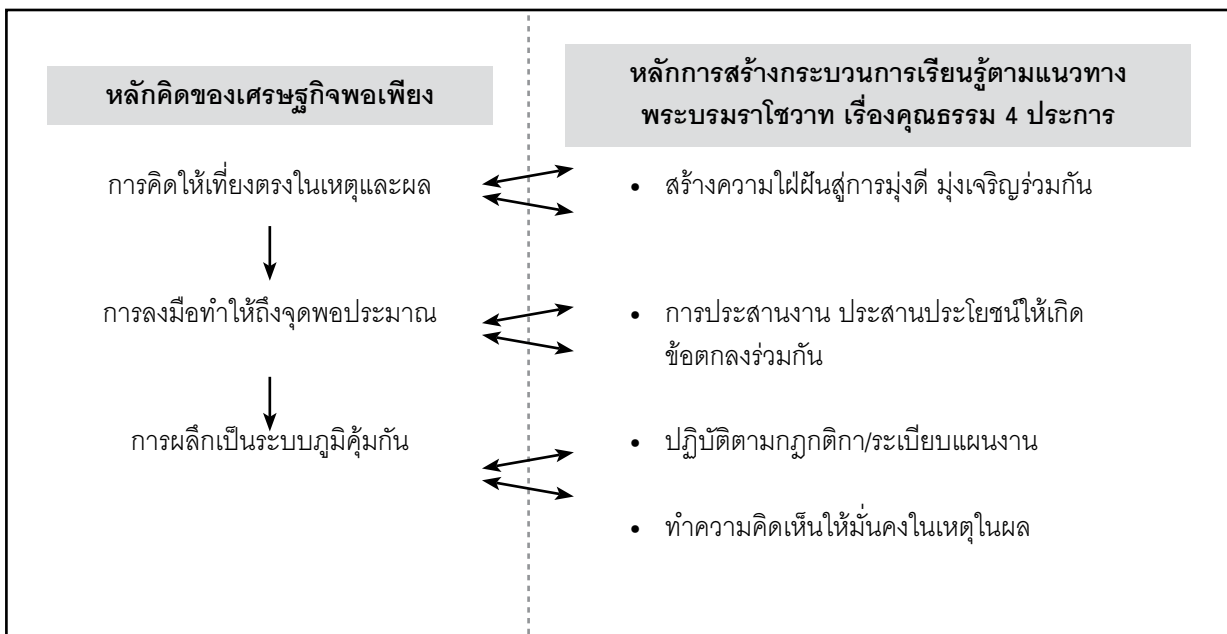
บันไดขั้นที่ 3 ปฏิบัติตามกฎกติกา / ระเบียบแบบแผน

หลังจากกำหนดแนวทางใหญ่ ๆ อันจะเป็น “เหตุ” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ “ผลที่ดี” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามข้อตกลงที่เห็นร่วมกันแล้ว ขั้นตอนต่อมาของกระบวนการเรียนรู้ก็คือจะต้องส่งสัยรายละเอียดในการทำแผนปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนการสร้างกฎกติกาหรือระเบียบแบบแผนของการประพฤติว่าจะให้ใครทำอะไร แคนไหนอย่างไร ฯลฯ ตามขอบเขตความสามารถและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่าง “พอประมาณ” แล้วแบ่งงานกันทำอย่างเป็นขั้นตอนจากง่ายไปหายาก จากเล็กไปหาใหญ่ ด้วยความรับผิดชอบและเคารพต่อข้อตกลงของกติกาหรือระเบียบแบบแผนที่ร่วมกันกำหนดขึ้นดังกล่าว

บันไดขั้นที่ 4 ทำความคิดความเห็นให้มั่นในเหตุในผล

เมื่อดำเนินการตามกฎกติกา ระเบียบแบบแผน หรือแผนปฏิบัติที่ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่าง “พอประมาณ” จนบรรลุผลในระดับหนึ่งได้แล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ จะต้องมีการสรุป ประเมินผล ทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ตกผลึกเป็น “หลักคิด” ที่เป็นเหตุ เป็นผลอันสามารถจะนำหลักคิดที่ได้จากประสบการณ์ดังกล่าว ไปปรับใช้สำหรับเรื่องอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึง กันนี้ได้ จนกลายเป็น “ระบบภูมิคุ้มกัน” ที่จะป็นเครื่องมือนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางต่อไป

กรอบแนวคิดการศึกษา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการ



วิธีการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”

การดำเนินวิธีการวิจัย “โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นวิธีการศึกษาหลัก ร่วมกับการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีการนำความคิดไปสู่การปฏิบัติจริง และมีการทดลองและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

การใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาคู่มือและสร้างอาสาสมัครแกนนำ ได้ดำเนินการผ่านกิจกรรม (Interventions) ที่มีการเรียนรู้ร่วมกันตามกระบวนการ A-I-C เพื่อให้มีการนำความคิดไปสู่การปฏิบัติจริง ตลอดจนมีการทดลองและปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ท้ายที่สุด โครงการฯ นี้ได้พัฒนา คู่มือ “การจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” ซึ่งเป็นคู่มือ ที่ผ่านการพัฒนาและทดสอบตามหลักกระบวนการการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการตลอดจนการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ในการนำคู่มือนี้ไปใช้อย่างแพร่หลายต่อไป ในขณะเดียวกัน โครงการฯ ก็ได้สร้างอาสาสมัครแกนนำที่มีความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อนำสมาชิกในชุมชนไปสู่การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการ อย่างได้ผลและยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัยของโครงการฯ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

หลักการและแนวคิดในการให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จำเป็นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ กระบวนการค้นหาความรู้ กำหนดปัญหา วางแผนดำเนินการ ประสานประโยชน์ และปฏิบัติตามกฎกติการ่วมกัน ความต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้องอาศัยกลยุทธ์ให้คนในชุมชนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากชุมชน การดำเนินกิจกรรมตาม กลยุทธ์นี้ เปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชน สามารถกระจายและแลกเปลี่ยนแนวคิดทางการพัฒนาและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งแนวคิดในการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างตรงจุด และตรงใจมากที่สุด

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PARTICIPATORY ACTION RESEARCH - PAR) เป็นระเบียบวิธีการวิจัยแนวใหม่เป็นการผสม การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กับ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม คือ กระบวนการค้นคว้าหาความรู้ ตามหลักการของ การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันเพียงแต่ผู้ที่เคยถูกวิจัย หรือคนในชุมชนกลับมา มีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยเอง และมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย ร่วมกับนักวิจัย ตั้งแต่กำหนดปัญหาการดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนวางแผนปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติ หาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม และประเมินผลที่ได้รับกันเองอย่างโปร่งใสทุกฝ่าย เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นวิธีการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ช่วยให้คนในชุมชนใช้ความรู้ใหม่จากที่ผ่านกระบวนการ สหวิทยาการ ผสมผสานความรู้ที่เป็นหลักวิชาการเข้าด้วยกัน แล้วนำมาปฏิรูปเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงในชุมชนของเขาเอง

นอกจากนี้ การศึกษารั้ครั้งนี้ ยังได้ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูล แบบสนทนากลุ่มของการวิจัยเชิงคุณภาพ มา ร่วมในการประเมินกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมแบบ A-I-C นั้น ซึ่งเทคนิคของการศึกษาเชิงคุณภาพ สามารถเจาะลึกถึงแก่น คือ แนวคิดและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เน้นองค์รวมและให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความ เป็นมนุษย์ ของผู้ถูกวิจัยเน้น การพัฒนาที่ยืดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ A-I-C ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด วิสัยทัศน์กระบวนการทัศน์ ให้นักวิจัยเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน (positive approach) และคำนึงถึง ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และคนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นมูลค่าที่ได้ จึงตกถึงรากหญ้าเจ้าของทรัพยากร คือสมาชิกชุมชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

3.2 เทคนิค และเครื่องมือที่ใช้

1. การประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Steering Committee)

ในการหาแนวทางดำเนินแผนการจัดอบรม แผนการจัดกิจกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การประชุมผู้เชี่ยวชาญนี้ ใช้วิธีการระดมสมอง (Brain storming) อย่างต่อเนื่อง

2. การอบรม (Training)

ใช้วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ตามกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C เป็นแผนยุทธศาสตร์ ที่มีกระบวนการแปลงไปเป็นแผนปฏิบัติและนำไปสู่การปฏิบัติจริงเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสมดุล โดยยึดหลักคุณธรรมทั้ง 4 ประการคือ

1. สร้างความใฝ่ฝันสู่การมุ่งดี มุ่งเจริญร่วมกัน
2. การประสานงาน ประสานประโยชน์ให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน
3. ปฏิบัติตามกฎกติกา และระเบียบแบบแผน
4. ทำความคิดเห็นให้มั่นคงในเหตุในผล

3. A-I-C TECHNIC (Appreciation Influence-Control – AIC)

เป็นเครื่องมือการประชุมเชิงปฏิบัติการที่ให้ความเสมอภาค เลือ้อาทร ให้อิสัยทัศน์ร่วม กระบวนทัศน์ใหม่ในการเรียนรู้ร่วมกันสร้างจิตสาธารณะ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้เหตุผลจนเข้าใจยอมรับชื่นชม และตัดสินใจให้การส่งเสริมสนับสนุน หรือเข้าร่วมในการจัดทำแผนงานหาข้อตกลง หากันรับผิดชอบ ร่วมควบคุมในแผนหลักที่วางไว้ จนถึงรับผิดชอบเข้าร่วมการปฏิบัติอย่างเต็มใจไม่ต่อต้าน และติดตามจนบังเกิดผลสัมฤทธิ์

4. การจัดการองค์ความรู้ Knowledge Management (KM) การจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management Tool: KM)

การจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management Tool: KM) เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ความรู้ที่นำมาจัดการนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

- ก. **ความรู้เด่นชัด (Explicit Knowledge)** และเป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสารทางวิชาการ ตำรา คู่มือปฏิบัติงาน การทำ KM ให้เน้นไปที่การเข้าถึง แหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่สามารถนำมาสรุปเพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป
- ข. **ความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge)** เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมา ยาวนาน เป็นภูมิปัญญา การจัดการความรู้เช่นนี้ เน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ต่อไป อย่างไรก็ตาม การตีความว่าความรู้ใดเป็น ความรู้เด่นชัดหรือความรู้ซ่อนเร้นนั้น มีความยืดหยุ่นสูง เนื่องจากในความเป็นจริงแล้ว สถานภาพของความรู้ทั้งสอง จะสลับปรับเปลี่ยนไปมาตลอดเวลา
- ค. **วิธีการจัดการความรู้**

1. เตรียมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของกลุ่มแกนนำในการนำคู่มือฯ และกระบวนการไปใช้ เพื่อสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือฯ ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เชิญที่ปรึกษาโครงการวิจัย ทำหน้าที่เสมือนผู้บริหารสูงสุด (CEO) ควรเป็นผู้บริหารระดับสูงเช่น เป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมการจัดการความรู้ โดยกำหนดตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่
2. จัด “การจัดการความรู้” และ “การถอดบทเรียน” เพื่อสร้างองค์ความรู้ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของกลุ่มแกนนำในการนำคู่มือฯ และกระบวนการไปใช้ในการสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือฯ ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น (เอกสาร แจก Group Facilitators ชุดเทคนิคการประชุมระดมความคิดแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก; สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม; (<http://www.kmi.or.th/autopage/file/TueMarch2007-17-31-13-forgroupfaci.pdf>)

5. การติดตามประเมินผล (Monitoring and Evaluation)

ใช้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้น ดังต่อไปนี้

- ก. แบบประเมินความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ (ก่อน-หลัง)
- ข. แบบประเมินความเข้มแข็งของชุมชน
- ค. แบบประเมินความตระหนักของชุมชน
- ง. แบบประเมินตนเอง Self Assessment Tool
- จ. การจัดการสนทนากลุ่ม และการสังเกต

3.3 การพัฒนาโครงสร้างคู่มือ

พัฒนาคู่มือ ตามแนวทาง ดังนี้

3.3.1 ภาคทฤษฎี ประกอบด้วยหลักการและแนวคิดด้านเนื้อหาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

3.3.2 ภาคปฏิบัติ จัดกิจกรรมหลักทั้งหมด 5 กิจกรรม ได้แก่

- ก) กติการ่วมกัน
- ข) ต้นไม้แห่งความคาดหวัง
- ค) การปฏิบัติตัวเพื่อให้บรรลุความคาดหวัง
- ง) การเตรียมตัวก่อนมาอบรม
- จ) กิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์ 6 สถานะ / เกมห้างสรรพสินค้า และเกมสร้างสังคมใหม่

3.3.3) ภาคประเมินผล

- ก) ประเมินผล (สนทนากลุ่ม / แบบประเมินความรู้ / แบบประเมินตนเอง)
- ข) ทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

3.4 แผนการสร้างอาสาสมัครแกนนำ เป็น “วิทยากรกระบวนการ”

1. เข้าค่ายฝึกอบรม
2. บรรยายและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแกนนำกับกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางคุณธรรม 4 ประการ
3. ฝึกทักษะกระบวนการ A-I-C ตามแนวทางคุณธรรม 4 ประการโดยใช้คู่มือฯ และกิจกรรม
4. เรียนรู้และฝึกทักษะในการสร้างกรอบการติดตามและประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้เทคนิค A-I-C ให้สอดคล้องกับสถานการณ์แวดล้อม
5. จัดให้มีการศึกษาดูงานหน่วยงานหรือองค์กรที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม โดยอาศัยพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

3.5 กลุ่มเป้าหมาย

- 1) อาสาสมัครแกนนำ ซึ่งประกอบด้วย ครูและนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียนอิสลาม ทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา และผู้นำชุมชน ในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนแกนนำเยาวชนเครือข่ายต่าง ๆ รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน จาก 10 กลุ่ม
- 2) อาสาสมัครแกนนำ ทั้ง 10 กลุ่ม นำคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการที่ได้รับจากการอบรมไปขยายผลในกลุ่มเป้าหมายและเครือข่ายของกลุ่มหรือชุมชนต่อไป

3.6 กลยุทธ์ในการดำเนินโครงการ

ดำเนินไปตามแผนของการดำเนินโครงการ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือน สิงหาคม 2550 ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอน ตามตาราง 3.1 ดังนี้

ตาราง 3.1 กิจกรรมในการปฏิบัติตามแผนดำเนินการ โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 – เดือน พฤษภาคม 2550

ว / ด / ป	กิจกรรม
1 พ.ย. 49	จัดประชุมที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญครั้งที่ 1: สร้างและพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการและรูปแบบการอบรม
18 - 19 พ.ย. 49	จัดอบรมในกลุ่มทดลองเพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
27 พ.ย. 49	จัดประชุมที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญครั้งที่ 2: ประเมินผลคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ จากกลุ่มทดลอง เพื่อให้ได้คู่มือฉบับสมบูรณ์นำไปใช้ปฏิบัติจริง
27 พ.ย. - 5 ธ.ค. 49	คัดเลือกกลุ่มอาสาสมัครแกนนำ
8 - 11 ธ.ค. 49	จัดอบรมอาสาสมัครแกนนำ (Core Facilitators) จำนวน 40 คน โดยใช้คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”
15 ธ.ค. 49	จัดประชุมที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญครั้งที่ 3: รายงานผลการจัดอบรม ประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะในการจัดเตรียมการพิจารณาโครงการ 10 โครงการที่กลุ่มต่าง ๆ จะเสนอขอทุนเพื่อนำไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
21 ธ.ค. 49	จัดประชุมผู้บริหารโรงเรียนและชุมชนโดยเชิญที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญของโครงการมาร่วมด้วย เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนและชุมชนตลอดจนที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญของโครงการฯ มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนคติและดำเนินการปรับแผนดำเนินงานของโครงการทั้ง 10 กลุ่ม และให้ทุนสนับสนุนในการจัดกิจกรรมของทั้ง 10 กลุ่ม
ธ.ค. 49 - มี.ค. 50	แกนนำ จำนวน 10 กลุ่ม ใช้ คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปขยายผลในเครือข่ายและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ

ตาราง 3.1 กิจกรรมในการปฏิบัติตามแผนดำเนินการ โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 – เดือนพฤษภาคม 2550 (ต่อ)

ว / ด / ป	กิจกรรม
ธ.ค. 49 - มี.ค. 50	ติดตามและประเมินผลการนำ คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการไปใช้ขยายผลในกลุ่มเป้าหมายและเครือข่ายของกลุ่มแกนนำ (Core Facilitators)
ธ.ค. 49 - มี.ค. 50	ประเมินผลคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ การจัดกระบวนการ การจัดการศึกษาดูงาน และการจัดประชุมผู้บริหารโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งประเมินผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการอบรมในกลุ่มแกนนำทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพโดยใช้แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ระดับลึก
มี.ค. - พ.ค. 50	เตรียมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของกลุ่มแกนนำในการนำคู่มือฯ และกระบวนการไปใช้ เพื่อสรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือฯ ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
มี.ย. 50	จัด “การจัดการความรู้” และ “การถอดบทเรียน” เพื่อสร้างองค์ความรู้ <ul style="list-style-type: none"> • จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของกลุ่มแกนนำในการนำคู่มือฯ และกระบวนการไปใช้ • สรุปบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
มี.ค. - มี.ย. 50	ประเมินผลและวิเคราะห์ข้อมูล
มี.ค. - มี.ย. 50	เขียนรายงาน
ส.ค. 50	ประชุม เสนอผลการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง”

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

บทนี้นำเสนอผลการศึกษาวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ

- 1) **การพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”** ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ผลจากการพัฒนาคู่มือนี้ นอกเหนือจากได้คู่มือแล้วยังได้ “แผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น” ที่สามารถทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นไปตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และยังสามารถนำคู่มือและแผนดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม
- 2) **การสร้างอาสาสมัครแกนนำ** เป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อใช้คู่มือและกระบวนการ “แผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น” ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ
- 3) **ผลการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้** การถอดบทเรียนการจัดกิจกรรมของวิทยากรกระบวนการ เพื่อนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ในการจัดกิจกรรมกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

การนำเสนอทั้งหมดมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

4.1 การพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

การพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีกรอบแนวคิดในการพัฒนา โดยยึดแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเพื่อการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

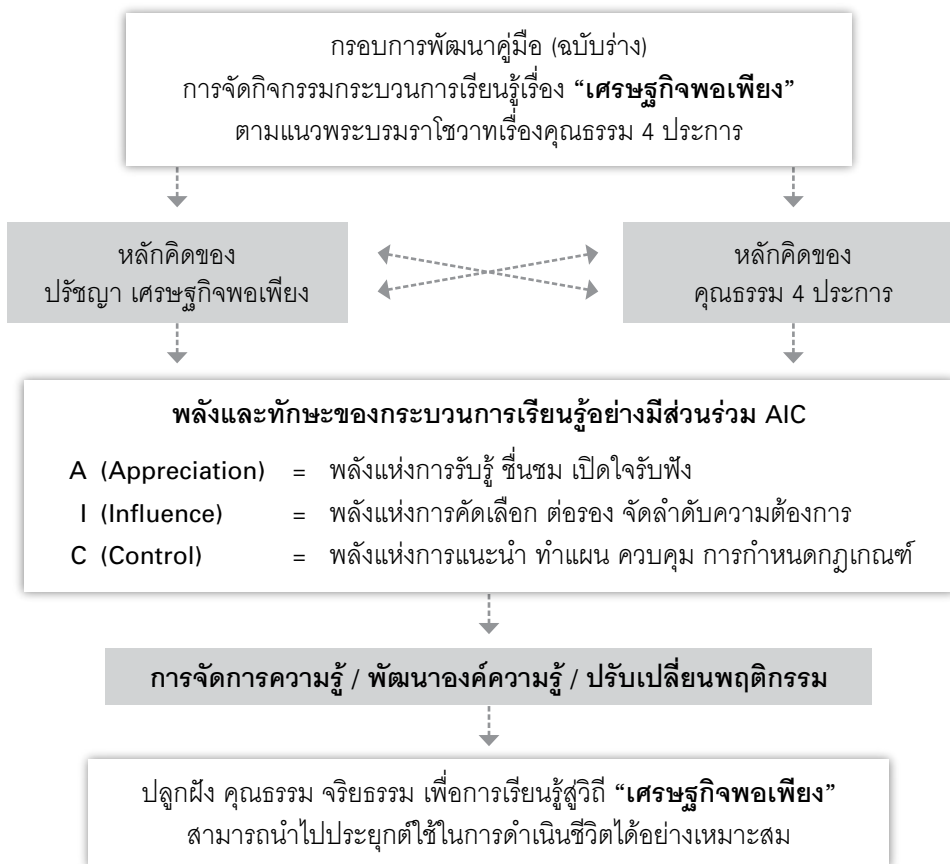
ขั้นตอนในการพัฒนา เริ่มจากการทบทวนองค์ความรู้ใน 3 เรื่องหลัก ได้แก่ กรอบแนวคิดและหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ซึ่งเป็นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน และองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C และการจัดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้

4.1.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาคู่มือ

การดำเนินการสร้างและพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ มีแนวคิดว่าคุณมือที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ต้องนำหลักการและแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวตั้ง โดยดำเนินการตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ผ่านตัวกระตุ้นคือ กระบวนการการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมแบบ A-I-C เนื่องจาก A-I-C เป็นกระบวนการพัฒนาพลังสร้างสรรค์สังคมที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการปฏิบัติในกลุ่มของคนที่มีความแตกต่างกันในทุกมิติ

การดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการในช่วงแรก หลังจากได้มีการทบทวนและศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักการแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม A-I-C แล้ว คณะวิจัยได้จัดประชุมที่ปรึกษาโครงการ เพื่อรับฟังแนวทางและข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษา เพื่อนำมาสนับสนุนกรอบแนวคิดในการพัฒนาคู่มือ (ฉบับร่าง) ไปทดลองใช้ครั้งแรกในการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

แผนภาพ 1: กรอบแนวคิดการสร้าง คู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการ การเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ



กรอบแนวคิดในการพัฒนาคู่มือดังกล่าว ดำเนินตามขั้นตอน ดังนี้

1) **ทบทวนองค์ความรู้เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของ A-I-C ตลอดจนแนวทางวิธีการหรือกระบวนการในการขับเคลื่อนวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามกระบวนการ A-I-C (ดูรายละเอียดในบทที่ 2 เรื่องการทบทวนวรรณกรรม)

2) **จัดประชุมที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง** ในการวางกรอบแนวคิดและสร้างคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ สำหรับการอบรมที่ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยอาศัย พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งในการประชุมแต่ละครั้ง คณะวิจัยได้รับข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ ต่อการพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างดี

4.1.2 การพัฒนาคู่มือ

คณะวิจัยได้พัฒนาคู่มือผ่านกระบวนการวิจัยตามกรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ โดยจำแนกออกเป็น 3 ภาคหลัก ดังนี้

ก. **ภาคที่หนึ่ง คือ ภาคทฤษฎี** เป็นเรื่องเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นหลักการ แนวคิด ความรู้ความเข้าใจ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคุณธรรม 4 ประการ ตลอดจนกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เนื้อหาของภาคทฤษฎี ประกอบด้วย การทำความเข้าใจความเข้าใจใน 2 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1: การทำความเข้าใจกับคู่มือ ขั้นตอนนี้เป็นการแนะนำผู้เข้ารับการอบรมให้เริ่มมีความคุ้นเคยกับคู่มือ ด้วยการอธิบายถึงที่มาของคู่มือ เช่น คู่มือนี้มีความสำคัญ และความเป็นมาอย่างไร พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์ของคู่มือว่าเพราะเหตุใดจึงต้องใช้คู่มือนี้ในการฝึกอบรม ตลอดจนอธิบายถึงผลของการใช้คู่มือในการฝึกอบรมแล้วจะได้ผลตามเป้าหมายอย่างไร

ขั้นตอนที่ 2: การทำความเข้าใจเกี่ยวกับคู่มือ ขั้นตอนนี้เป็นการอธิบายเนื้อหาของคู่มือ ให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิดและหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รายละเอียดของพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ตลอดจนเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และบทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ (Facilitator)

ขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย

- 2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คืออะไร
- 2.2 พระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเช่นไร
- 2.3 เทคนิควิธี A-I-C มีส่วนอย่างไรต่อกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ข. **ภาคที่สอง คือ ภาคการปฏิบัติ** โดยใช้กระบวนการขับเคลื่อนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง หรือเรียกว่า *ภาคการจัดกิจกรรม* เป็นการกำหนดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ตามเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม A-I-C

การกำหนดกิจกรรม ได้มีการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในการดำเนินกิจกรรมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ซึ่งมีส่วนร่วม A-I-C มาร่วมดำเนินการตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนการ จัดกิจกรรม การดำเนินการจัดกิจกรรม และการปรับกิจกรรม ตลอดตามขั้นตอนการสร้างคู่มือ กิจกรรมที่นำเสนอในส่วนนี้ เป็นกิจกรรมหลักที่ควรปฏิบัติตามขั้นตอน อย่างไรก็ตาม ระหว่างใช้กิจกรรมหลัก ควรมีการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นการผ่อนคลายความเครียด และสร้างบรรยากาศทำให้ผู้เข้ารับการอบรมรู้สึกสนุกสนาน และมีความต้องการเรียนรู้จากการฝึกอบรม **ข้อสำคัญ** วิทยากรต้องดึงกิจกรรมย่อยให้เป็นตัวเชื่อมโยงเข้ากับกิจกรรมหลักที่เป็นการปฏิบัติตามหลักแนวคิดของคุณธรรม 4 ประการ

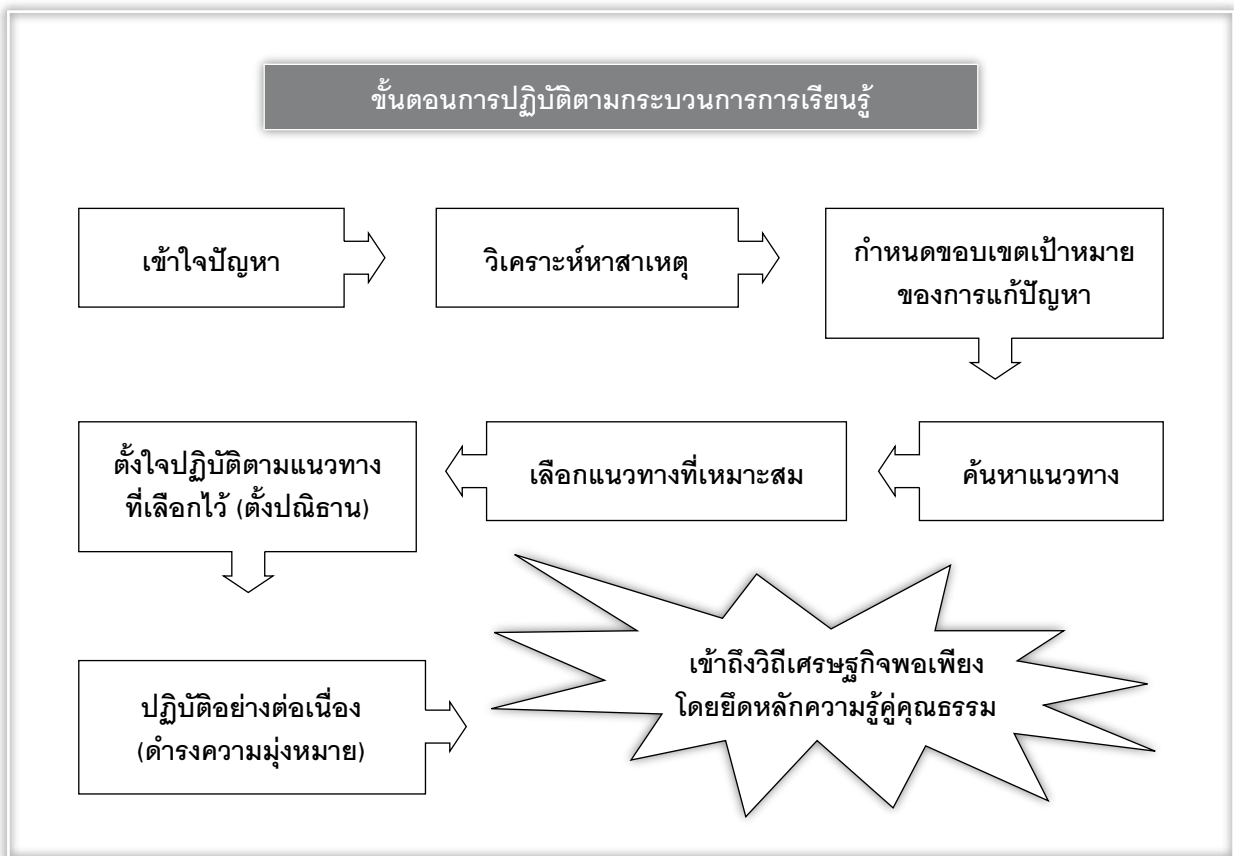
กิจกรรมหลักที่กำหนดในภาคการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

- 1) **กิจกรรมหลัก** โดยใช้ กระบวนการ A: Appreciation เป็นหลักในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งมีส่วนร่วมวิถีเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่
 - **ทำความเข้าใจกับกิจกรรม** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบวัตถุประสงค์ ขั้นตอนและกระบวนการอบรม ตลอดจนประเมินความเข้าใจและแนวคิดของผู้เข้ารับการอบรม ในเนื้อหาความรู้ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ หรือ แนวคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมนี้
 - **การสร้างข้อตกลงร่วมกัน ฉันและเธอ** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อสร้างกติกาก่อนการอยู่ร่วมกัน ค้นเคยกกับรูปแบบการอบรม ให้กลุ่มมีความคุ้นเคยในการร่วมกันปรึกษาหารือ สร้างข้อตกลงหรือปฏิบัติตามมติของกลุ่มร่วมกัน
 - **กิจกรรมว่าด้วยเรื่องของความหวัง** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อทราบความคาดหวังของผู้เข้ารับการอบรม
 - **กิจกรรมว่าด้วยเรื่องของอนาคต** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมค้นเคยกกับการสื่อสารด้วยภาพหรือสัญลักษณ์ รวมถึงการฝึกการใช้ความคิดและทบทวนเป้าหมายชีวิต หรือความคาดหวังของตนเอง ตลอดจนเป็นการเปิดเผยตัวตนกับกลุ่ม และเพื่อฝึกการพูด และการอภิปรายให้คนอื่นเข้าใจ
 - **วิเคราะห์สิ่งกีดขวางเส้นทางชีวิต** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละคนคิดทบทวนและใคร่ครวญเรื่องของตนเอง วิเคราะห์แยกแยะ สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ตนเองไปไม่ถึงเป้าหมายชีวิต
 - **นำเสนอเสนอสิ่งกีดขวางเส้นทางชีวิต** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละคนนำเสนอปัญหาของตนเองต่อกลุ่ม โดยทุกคนต้องฟังขณะเพื่อนอธิบาย ไม่ควรมีการโต้แย้ง แต่ถ้าเพื่อนอธิบายแล้วไม่เข้าใจให้มีการซักถามเพื่อนได้
 - **เรื่องวุ่น ๆ ของคนในสังคม** (ความทุกข์และสุข ความฟุ้งเฟ้อ หนี้สิน ความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้กลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมในมุมมองของตัวเองผู้เข้ารับการอบรมเอง
 - **รวบรวมเป้าหมาย / ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่ม** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ได้เป้าหมายพร้อมปัญหาหรืออุปสรรคของแต่ละกลุ่ม

- 2) **กิจกรรมหลัก** โดยใช้ กระบวนการ I: Influence เพื่อเป็นหลักในการกระตุ้นผู้เข้ารับการอบรมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่
- **ห้างสรรพสินค้า** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมรู้จักการจัดหมวดหมู่ ตั้งชื่อหมวดหมู่ และรู้ประโยชน์ของการจัดหมวดหมู่ ตลอดจนเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกัน และสามารถเชื่อมโยงสู่กิจกรรมต่อไปในเรื่องการจัดหมวดหมู่เป้าหมายหลักและเป้าหมายย่อย
 - **จัดสต็อกสินค้า** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อรวมเป้าหมาย ปัญหาและอุปสรรคที่เหมือนกันเข้าด้วยกัน
 - **พิชิตปัญหา** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคนคิดหาแนวทางและวิธีการแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคด้วยตนเอง พร้อมทั้งเป็นการระดมความคิดเพื่อให้ได้แนวทางที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหาให้มากที่สุด
- 3) **กิจกรรมหลัก** โดยใช้ กระบวนการ C: Control เพื่อเป็นหลักในการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ในการกำหนดแผนร่วมกัน กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่
- **ร่วมร่าง สร้างฝัน** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อฝึกให้ผู้เข้ารับการอบรมมีสมาธิ เกิดความมั่นใจ และให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นกลุ่ม รวมถึงทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นกลุ่ม และเป็นการนำเข้าสู่กิจกรรมการจัดทำแผนต่อไป
 - **รวมพลังไปยังเป้าหมาย** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้แนวทางของแต่ละคนมารวมกันเป็นแนวทางของกลุ่ม
 - **อวสานชาวโลก** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้คุ้นเคยกับการให้ฟังเหตุผลให้ครบถ้วน ผู้เข้ารับการอบรมมีการเรียนรู้ว่า การไม่ฟังเหตุผลให้ครบถ้วนทำให้เกิดความเสียหายและทำงานไม่สำเร็จ
 - **คัดกรองปัญหาครั้งที่ 1** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้สมาชิกจัดลำดับความสำคัญของแนวทางในการแก้ปัญหาของกลุ่ม โดยแนวทางนั้นต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ รวมถึงเป็นการฝึกการใช้เหตุผลในการเลือกแนวทางในการแก้ปัญหาหรืออุปสรรค
 - **คัดกรองครั้งที่ 2** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อคัดเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งสามารถปฏิบัติได้จริงในเวลาที่กำหนด
 - **กำหนดวิธีการปฏิบัติของ 3** แนวทางที่เลือกไว้ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้กลุ่มได้มีวิธีการที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยวิทยากรนำเข้าสู่กระบวนการการเขียนคำปณิธานของกลุ่มหรือของบุคคลก็ได้ แล้วกลับไปดูว่า กิจกรรมทั้งหมดที่แต่ละคนในกลุ่มคิดนั้น กลุ่มต้องคัดเลือกให้เหลือเพียง 3 กิจกรรม เพื่อนำมากำหนดในการเขียนแผนงานต่อไป
 - **จากผู้รู้ สู่ออกเขียนแผนปฏิบัติการ** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้รับการอบรมได้ทราบถึงแนวทางการเขียนแผนปฏิบัติการได้อย่างถูกต้อง
 - **นำเสนองาน** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละกลุ่มเสนอความเห็นที่สรุปได้จากกิจกรรม 3 กิจกรรมตามลำดับ และเพื่อให้แผนงานมีความชัดเจนสามารถนำไปใช้ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผ่านการนำเสนอและอภิปรายซักถามจากผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด

- **ถอดบทเรียนจากการอบรม** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่าง ๆ อย่างถูกต้อง และชัดเจนในทุกขั้นตอน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงวิถีเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงข้อดี ข้อด้อย ในการประสบความสำเร็จ พร้อมเทคนิคการตีความหมายจากกิจกรรม โดยกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพ 2: การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ



4.1.3 แผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น เพื่อการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ A-I-C สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

เมื่อผู้เข้ารับการอบรม ได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ตลอดจนได้รับการฝึกทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการอย่างมีส่วนร่วม A-I-C แล้ว เพื่อให้กระบวนการการเรียนรู้ด้วยคู่มือนี้ เกิดความสะดวกในการใช้ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องและเหมาะสม คณะวิจัย จึงได้พัฒนาแผนในการใช้คู่มือนี้ เรียกว่าแผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น เพื่อเชื่อมโยงหลักแนวคิดเรื่องคุณธรรม 4 ประการกับกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไป

สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกันผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้ต้องการนำไปใช้ สามารถปฏิบัติตามขั้นตอนตามบันได 4 ขั้นนี้ได้อย่างสะดวกและง่ายดาย ดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 สร้างความใฝ่ฝันสู่การมุ่งดี มุ่งเจริญร่วมกัน

ขั้นตอนแรกของกระบวนการการเรียนรู้ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการนี้ เป็นขั้นตอนที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดจิต “มุ่งดีมุ่งเจริญ” ต่อกัน เห็นประเด็นปัญหาสำคัญต่าง ๆ บางอย่างร่วมกัน และเกิดพลังความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงความใฝ่ฝันใน “ผลที่ดี” อันประกอบด้วยเงื่อนไขของ “*ความมีประสิทธิผล มีประโยชน์ และทำให้มีความสุข*” เพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองนั้น ๆ

บันไดขั้นที่ 2 ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน

เมื่อมีวิสัยทัศน์ที่จะมุ่งไปสู่ “ผลที่ดี” อันจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะนั้น ๆ ร่วมกันแล้ว ขั้นตอนต่อมาของกระบวนการการเรียนรู้จะมุ่งไปสู่การร่วมกันกำหนดแนวหลักของการปฏิบัติ (หรือที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์) อันจะเป็น “เหตุ” ที่ช่วยนำไปสู่ “ผลที่ดี” ตามที่พึงปรารถยานั้น ๆ บนพื้นฐานของการประสานงาน ประสานประโยชน์ให้เกิดข้อตกลงที่จะร่วมกันดำเนินงานต่อไป

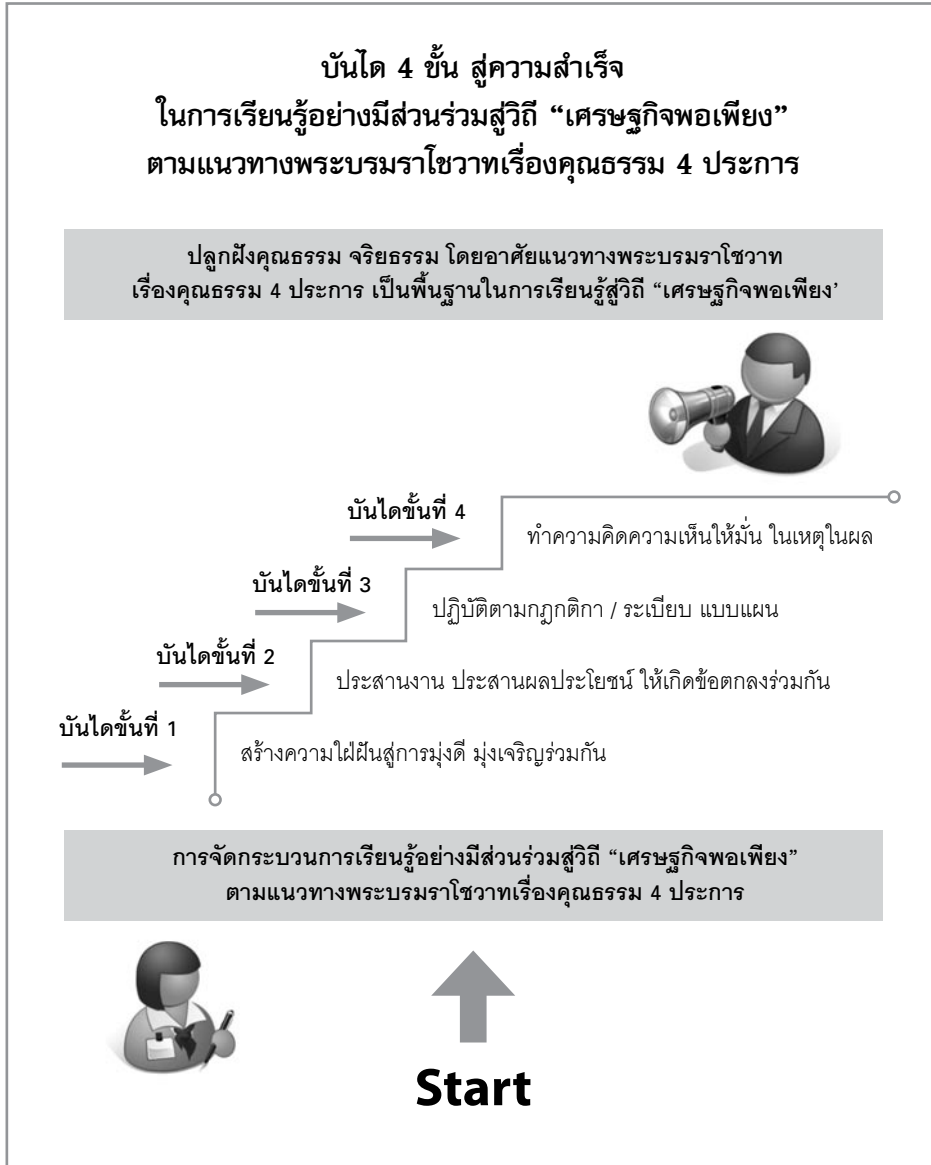
บันไดขั้นที่ 3 ปฏิบัติตามกฎกติกา / ระเบียบแบบแผน

หลังจากกำหนดแนวทางใหญ่ ๆ อันจะเป็น “เหตุ” เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ “ผลที่ดี” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งตามข้อตกลงที่เห็นร่วมกันแล้ว ขั้นตอนต่อมาของกระบวนการเรียนรู้ก็คือ จะต้องส่งสัยรายละเอียดในการทำแผนปฏิบัติร่วมกัน ตลอดจนการสร้างกฎกติกาหรือระเบียบแบบแผนของการประพฤติน่าจะให้ใครทำอะไร แคไหนอย่างไร ฯลฯ ตามขอบเขตความสามารถและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่าง “พอประมาณ” แล้วแบ่งงานกันทำอย่างเป็นขั้นตอนจากง่ายไปหายาก จากเล็กไปหาใหญ่ ด้วยความสามัคคีร่วมกันรับผิดชอบและเคารพต่อข้อตกลงของกติกาหรือระเบียบแบบแผนที่ร่วมกันกำหนดขึ้นดังกล่าว

บันไดขั้นที่ 4 ทำความคิดความเห็นให้มันในเหตุในผล

เมื่อดำเนินการตามกฎกติกา ระเบียบแบบแผน หรือแผนปฏิบัติที่ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่าง “พอประมาณ” จนบรรลุผลในระดับหนึ่งได้แล้ว ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ จะต้องมีการสรุปประเมินผล ทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ตกผลึกเป็น “หลักคิด” ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถนำหลักคิดที่ได้จากประสบการณ์ดังกล่าว ไปปรับใช้สำหรับเรื่องอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ได้ จนกลายเป็น “ระบบภูมิคุ้มกัน” ที่จะป็นเครื่องมือนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางต่อไป

แผนภาพ 3: บันได 4 ขั้น ของกระบวนการการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ



4.1.4 แผนการใช้คู่มือ

แผนการใช้ “คู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” โครงการฯ กำหนดแผนการใช้ไว้ 3 ครั้ง โดยแผนการใช้ครั้งที่ 1 เพื่อทดสอบเนื้อหา กระบวนการ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากคู่มือที่ใช้ตามแผนการจัดกิจกรรมครั้งที่ 1 นี้ เป็นเพียงแบบร่างคู่มือที่โครงการพัฒนาขึ้น เพื่อปรับเป็นคู่มือที่สมบูรณ์ แผนการใช้คู่มือครั้งที่ 2 เป็นการ ใช้คู่มือที่ปรับปรุงมาจากการใช้ครั้งที่ 1 แผนการใช้ครั้งนี้ ใช้ในการสร้าง “วิทยากรกระบวนการ” โดยใช้ผ่านการจัดกิจกรรมอบรมอาสาสมัครแกนนำเพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการ จำนวน 10 กลุ่ม สำหรับแผนการใช้คู่มือครั้งที่ 3 นั้น

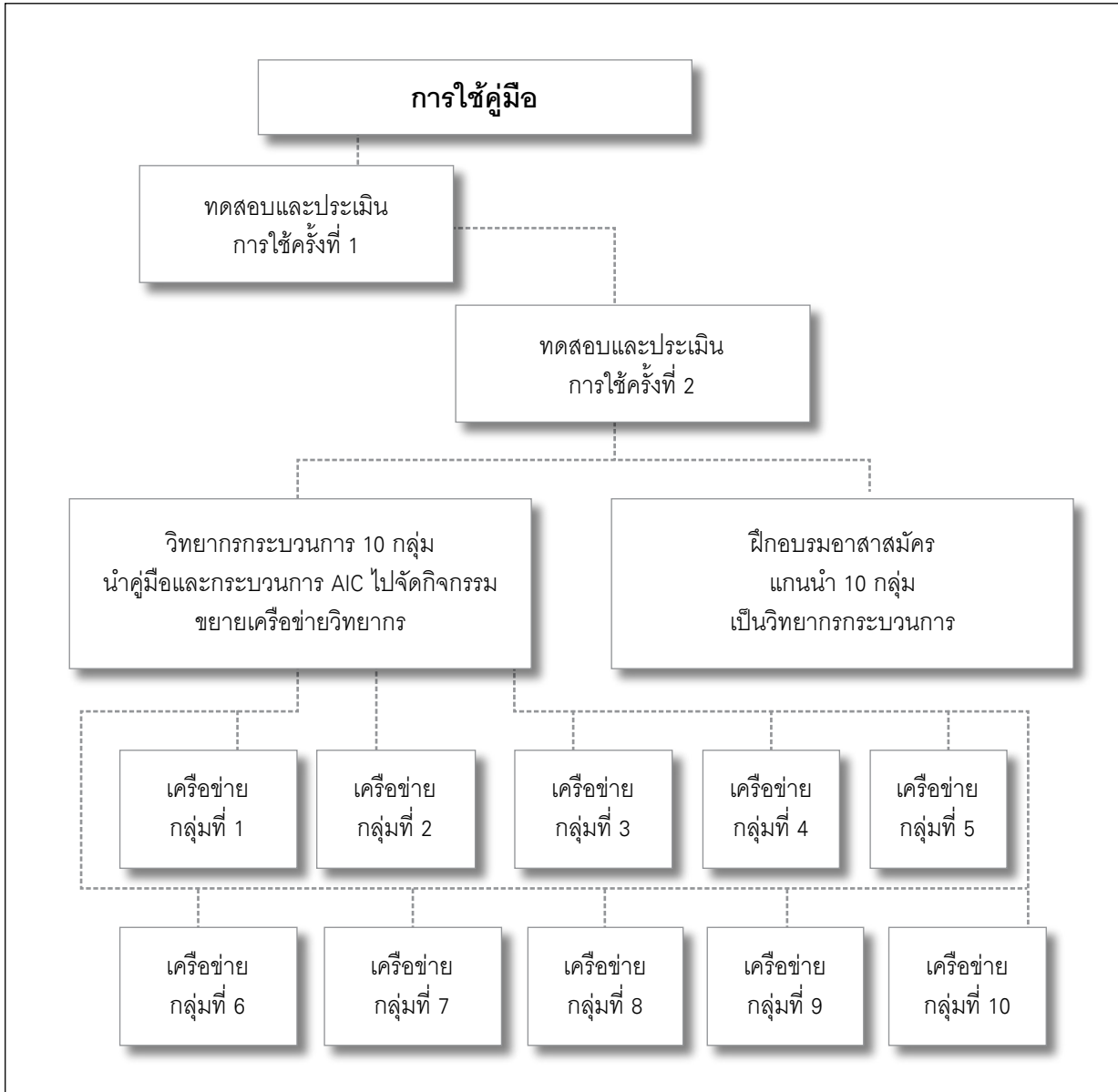
เป็นการใช้คู่มือฉบับเดียวกับการใช้ครั้งที่ 2 แต่เป็นการใช้คู่มือของกลุ่มอาสาสมัครแกนนำที่ผ่านการอบรมการเป็นวิทยากรกระบวนการแล้วทั้ง 10 กลุ่ม โดยวิทยากรกระบวนการทั้ง 10 กลุ่ม เมื่อได้รับวุฒิบัตรเรียบร้อยแล้ว กลุ่มทั้งหมดได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการฯเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมขยายเครือข่ายต่อไป รวมทั้งได้นำเอา “คู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรมสี่ประการ” ซึ่งพัฒนาโดย “โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ไปใช้ในการขยายเครือข่ายชุมชนของตน ซึ่งรายละเอียดการใช้คู่มือครั้งที่ 3 ได้นำเสนอในส่วนของการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ต้องทำในช่วงสุดท้าย (ดูแผนการใช้คู่มือครั้งที่ 1 และ 2 ในแผนภาพ 4)

อย่างไรก็ตาม ระหว่างการนำคู่มือไปใช้ทั้งหมด 3 ครั้งนั้น ใน 2 ครั้งแรก โครงการฯ ได้มีการจัดประชุมคณะที่ปรึกษาเพื่อรับข้อเสนอมติพร้อมทั้งแนวทางต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุง และยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งได้นำเสนอเป็นผลและการปรับปรุงการใช้คู่มือครั้งที่ 1 และ 2 ในหัวข้อต่อไป

สำหรับการใช้คู่มือครั้งที่ 3 นั้น หลังจากเสร็จสิ้นแล้ว โครงการฯ ได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การถอดบทเรียน ก่อนที่จะจัดทำเป็นคู่มือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการขยายเครือข่ายต่อไป

รายละเอียดของผลและการปรับปรุงการใช้คู่มือครั้งที่ 1 และ 2 มีดังนี้

แผนภาพ 4: แผนการใช้คู่มือครั้งที่ 1 และ 2



4.1.4.1 ผลและการปรับปรุงจากการใช้คู่มือฯ ครั้งที่ 1

การใช้คู่มือครั้งที่ 1 นี้ เพื่อทดสอบเนื้อหาและกระบวนการผ่านกิจกรรมหลักและกิจกรรมย่อย คณะวิจัยโครงการฯ ได้ดำเนินการทดลองใช้คู่มือฯ ในชุมชนร่วมใจพัฒนา เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 4 - 5 พฤศจิกายน 2549 โดยการนำคู่มือการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ไปจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ในกลุ่มทดลอง โดยมีแกนนำกลุ่มทดลองมาเข้าร่วมในการทดสอบคู่มือฯ ครั้งนี้ จำนวน 30 คน หลังจากนั้น ได้จัดประชุมที่ปรึกษาโครงการฯ เพื่อรายงานผลการทดสอบและรับฟังข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญของโครงการฯ ทั้งนี้ ยังได้ประเมินผลคู่มือฯ และกระบวนการการเรียนรู้ A-I-C ที่โครงการฯ ใช้เป็นกระบวนการหลักในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลครั้งนี้ เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาคู่มือฯ ให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการใช้ในการจัดอบรมให้กับอาสาสมัครแกนนำเพื่อให้มีทักษะการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม A-I-C สุวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางคุณธรรม 4 ประการ และต้องการให้อาสาสมัครแกนนำสามารถนำคู่มือฯ นี้ไปจัดกิจกรรมขยายผลในเครือข่ายและกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ต่อไป

(ดูรายละเอียดกำหนดการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ตามภาคผนวก ก1)

ก. ผลการใช้คู่มือครั้งที่ 1 ในการดำเนินกิจกรรม A-I-C

จากการติดตามประเมินผล การใช้คู่มือครั้งที่ 1 โดยใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และใช้แบบสอบถามสอบถามผู้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับความรู้เรื่องเนื้อหาของ เศรษฐกิจพอเพียงก่อนเข้ารับการอบรม พบว่า

1) **เนื้อหาความรู้ความเข้าใจ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงของเยาวชน** ผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน ซึ่งทุกคนกำลังศึกษาอยู่ ผู้เข้ารับการอบรมในครั้งนี้มีอายุระหว่าง 11-16 ปี ทุกคนรู้จักและเคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มาจากโรงเรียน และผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และการประชาสัมพันธ์ในชุมชน

ความเข้าใจในเรื่องเนื้อหาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่เข้าใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือ การใช้เงินอย่างประหยัด อยู่อย่างพอเพียง ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย รู้จักที่จะออมเงิน ในส่วนของความเข้าใจในเรื่องของหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น ส่วนใหญ่เข้าใจว่าหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” นั้น คือการใช้จ่ายแบบพอเพียง ใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัด ใช้จ่ายอย่างให้เป็นประโยชน์เกิดคุณค่ามากที่สุด ไม่ใช้สิ่งของที่ดีเปลือง รู้จักออมเงิน ทำอาชีพที่ดี

ส่วนความเข้าใจในเรื่องเนื้อหาของ “คุณธรรม 4 ประการ” นั้นพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถสื่อความหมายออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่สื่อความหมายได้ดีจากแนวคิดที่จะนำไปปฏิบัติ กล่าวคือ ผู้เข้ารับการอบรม ให้ความเห็นว่า เนื่องจากศีลธรรม / คุณธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” เพราะทำให้ชีวิตดำเนินต่อไปด้วยดี คนเราต้องมีศีลธรรม / คุณธรรม และศีลธรรม / คุณธรรมบางข้อก็เกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ถ้าไม่มีศีลธรรมก็จะทำให้ใช้เงินผิด ๆ ทำให้ไม่มีเงินออม ถ้ามีศีลธรรมและคุณธรรม ก็ทำให้คนเรามีความซื่อสัตย์สุจริต มีเหตุมีผลในการใช้เงินทำให้ใช้เงินอย่างมีสติ เป็นต้น

2) **กิจกรรมหลักที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาหรือแนวคิด** กิจกรรมหลักที่เชื่อมโยงได้ดีกับหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” และคุณธรรม 4 ประการนั้น ได้แก่ กิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์ และกำหนดเป้าหมาย เพราะเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการอบรมได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันผ่านกิจกรรมนี้ หลังเสร็จสิ้นกิจกรรมนี้แล้ว ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นคุณค่าของการใช้จ่ายอย่างพอเพียงไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ซื้อของที่ไม่จำเป็น ประหยัด ตั้งใจเรียน ช่วยพ่อแม่ประหยัดเงิน ประหยัดน้ำ / ไฟ อยู่อย่างพอเพียง ไม่ใช้น้ำมันสิ้นเปลือง เก็บออม

ผู้เข้ารับการอบรมได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และแยกแยะปัญหา ตลอดจนนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมหลักทั้งหมด ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมดสรุปผลว่า ในฐานะที่เป็นเยาวชนพวกเขาจะดำเนินการประหยัดไฟ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่เปิดเครื่องใช้ไฟฟ้าทิ้งไว้ ประหยัดน้ำ / ไฟ ไม่เปิดแอร์เกิน 25 องศา เปิดไฟเฉพาะดวงที่จำเป็น ปลูกผักสวนครัว เพื่อให้เข้ากับหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง”

นอกจากนี้ ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนตั้งปณิธานว่า ทุกคน / ทุกระดับจะดำเนินชีวิตตามหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” การดำเนินวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจะไปด้วยดี ต้องไม่กินเหล้าจะได้ไม่สิ้นเปลือง และต้องมีศีลธรรมด้วย

ในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่ นั้น ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่า จะทำตัวเป็นแบบอย่าง จะใช้หลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ในการดำเนินชีวิต เช่น ปิดไฟที่ไม่ได้ใช้ ประหยัด รู้จักการออม ปิดโทรทัศน์เมื่อไม่ดู (ปัจจุบันวัยรุ่นแล้วว่า วัยรุ่นชอบเปิดโทรทัศน์และทำกิจกรรมอื่น ๆ ไปพร้อมกัน เช่น คุยโทรศัพท์ หรือ เล่นอินเทอร์เน็ต เป็นต้น) นอกจากนี้ ผู้เข้ารับการอบรม จะนำความรู้ความเข้าใจและหลักปฏิบัติเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปบอกต่อ ๆ กับคนอื่น ไปอบรมต่อ รวมทั้งจะทำการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้คนในชุมชน

ข. ข้อเสนอแนะในการปรับคู่มือ

ข้อสังเกตที่ได้ จากการติดตามประเมินผล การดำเนินกิจกรรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C กับเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเยาวชน พบว่า

1) **เนื้อหา** การที่โครงการฯ นี้ พัฒนาคู่มือ โดยนำหลักการและแนวคิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับคุณธรรม 4 ประการ มาเป็นเนื้อหาหลัก และใช้กระบวนการการจัดกิจกรรม A-I-C เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้เยาวชนมีความตระหนัก และดำเนินชีวิตตามหลักการและแนวคิดดังกล่าว นั้น จากการติดตามประเมินผล พบว่าแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับวัยรุ่น ไม่ใช่เรื่องที่ยากเกินไปสำหรับวัยรุ่นดังเช่นที่คนในสังคมมีความกังวล การที่จะทำให้วัยรุ่นเกิดความตระหนักนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการในการเรียนรู้ และกระบวนการ A-I-C เป็น กระบวนการที่เหมาะสมกระบวนการหนึ่ง ในการนำมาใช้อบรมให้กับเยาวชน เป็นสิ่งที่ทำได้และได้ผลดี เนื่องจากวัยรุ่นส่วนใหญ่ได้รับรู้เรื่องแนวคิดนี้มาพอสมควรทั้งจากสื่อมวลชน และการสอนจากโรงเรียน ฯลฯ แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นหลักปรัชญา สามารถประยุกต์ใช้ได้หลาย ๆ สถานการณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับคนทุกกลุ่มอายุ ทุกอาชีพ การใช้กระบวนการ A-I-C กับเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่ดี ทำให้ทราบแนวคิดของผู้เข้าร่วมเวทีได้ดี ผลของกิจกรรมที่ได้จากกระบวนการในแต่ละขั้นตอน สอดคล้องกันดีกับแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ

2) **กระบวนการ A-I-C** เนื่องจาก A-I-C เป็นกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จากการสังเกตของคณะวิจัย พบว่า ทีมวิทยากรหลัก มีความเข้าใจในขั้นตอน เข้าใจในความสำคัญของแต่ละขั้นตอนเป็นอย่างดี ดังนั้น แม้ว่ากลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีจะเป็นการรวมกลุ่มเด็กเล็กกับเด็กโต (อายุ ตั้งแต่ 11 ปี - 16 ปี) กลุ่มวิทยากรหลักก็สามารถใช้กระบวนการนี้ได้ดี ดังนั้น ผู้ดำเนินการในกระบวนการ A-I-C ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และการใช้ในทุกระดับของกระบวนการ A-I-C อย่างดี นอกจากนี้ จำนวนผู้เข้ารับการอบรมไม่ควรมากเกินไปนัก เนื่องจากในการดำเนินกิจกรรม วิทยากรหลัก อาจไม่สามารถถึงความมีส่วนร่วมได้อย่างทั่วถึง

3. **กิจกรรมที่ใช้ในการอบรม** จากการสังเกต พบว่า กิจกรรมหลักและกิจกรรมสันตนาการที่นำเข้าสู่เนื้อหาของ “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” กับ หลักการเรื่องคุณธรรม 4 ประการยังเชื่อมโยงกันได้ดีเท่าที่ควร ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมแยกไม่ออกว่ากิจกรรมใดอยู่ในกระบวนการ กิจกรรมใดเป็นเพียงสันตนาการ ทั้งนี้ เป็นไปได้ว่า ทีมวิทยากรหลัก และทีมวิทยากรสันตนาการ ยังขาดการประสานงานกัน ก่อนการจัดเวทีโดยใช้กระบวนการ A-I-C และในการดำเนินกระบวนการ A-I-C นั้น ถ้ามีกิจกรรมสันตนาการเสริม วิทยากรหลักต้องสรุปให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบให้ชัดเจนว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมเสริม เพื่ออะไร เพราะถ้าไม่สรุปให้กลุ่มทราบ กลุ่มจะสับสนว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรมหลัก กิจกรรมใดเป็นกิจกรรมเสริม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป้าหมายของการใช้กระบวนการ A-I-C ในการฝึกอบรมตั้งเป้าหมายว่าต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรม เกิดความเข้าใจในกระบวนการ A-I-C จนสามารถเป็นวิทยากร A-I-C ต่อไปได้ ดังนั้น จึงต้องมีการประสานงานกันอย่างดีระหว่าง ทีมวิทยากรหลัก และวิทยากรสันตนาการ (หมายเหตุ กรณีที่มีทีมวิทยากรดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการ A-I-C มากกว่า 1 ทีม)

4) **เป้าหมายในการจัดกระบวนการ A-I-C** ต้องมีการระบุเป้าหมายหลักอย่างชัดเจนว่าในการจัดกระบวนการ A-I-C มีเป้าหมายอะไร ผู้จัดต้องการให้เกิดอะไร เช่น ในการจัดกระบวนการ A-I-C เพื่อต้องการใช้กระบวนการ A-I-C แก้ปัญหาให้กับเยาวชน หรือ จัดขึ้นเพื่อต้องการให้เยาวชนเป็นวิทยากรหลัก (วิทยากรกระบวนการ) ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ A-I-C เป็นหลัก ดังนี้ กลุ่มวิทยากรหลักต้องเข้าใจอย่างชัดเจนถึงเป้าหมายหลัก และต้องชี้แจงเป้าหมายหลักให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบตั้งแต่เริ่มแรก เนื่องจากเป้าหมายทั้ง 2 อย่างข้างต้นส่งผลต่อการจัดกระบวนการอย่างมาก ถ้าต้องการเพียงให้ชุมชนนั้น ๆ มีการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหา การคัดเลือกผู้เข้าร่วมเวที การจัดกลุ่มต้องทำอย่างหนึ่ง แต่ถ้าต้องการให้เยาวชนสามารถเป็นวิทยากรได้ การคัดเลือกเยาวชนมาอบรมต้องคัดเลือกผู้ที่มีความพร้อมพอสมควร ทราบเป้าหมายที่ชัดเจนจะได้ไม่สับสน แต่จากประสบการณ์ของวิทยากรหลักในการการจัดเวทีอบรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C ในกลุ่มเยาวชนที่ผ่านมา พบว่า เยาวชนบางคนยังขาดคุณสมบัติของการเป็นผู้นำคิดว่ามาอบรมสนุก ๆ เหมือนกับที่ผ่าน ๆ มา ประกอบกับครูและผู้นำชุมชนบางคนใส่แนวคิดที่ไม่ตรงกันให้กับกลุ่มเยาวชน ทำให้กลุ่มเยาวชนที่เข้ารับการอบรมเกิดความสับสน เช่น ครูบางคนแจ้งกับนักเรียนว่าไม่ต้องคิดโครงการใหม่ให้ใช้โครงการเดิมที่ทางโรงเรียนทำอยู่แล้ว บางชุมชนแจ้งกับเยาวชนว่าให้ดูว่าโครงการใดที่น่าสนใจให้จำไว้เพื่อนำไปเขียนเป็นโครงการของตนเองเพื่อเสนอขอรับทุนต่อไป

สรุปผลการทดลองใช้คู่มือครั้งที่ 1 เพื่อนำมาปรับใช้ครั้งที่ 2 พบว่า โดยทั่วไป เนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และคุณธรรม 4 ประการ มีความทันสมัยที่จะนำมาใช้ในการอบรมอาสาสมัครแกนนำที่เป็นเยาวชนอย่างได้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อให้เยาวชนเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ผ่านเทคนิค A-I-C

ยิ่งทำให้ได้ผลมากยิ่งขึ้นเนื่องจาก เทคนิค A-I-C สามารถกระตุ้นให้เยาวชน รวมพลังความคิดได้อย่างสร้างสรรค์ รวมพลังในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย รวมถึง สามารถวางแผนในการทำให้พลังต่าง ๆ ขับเคลื่อนไปถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ อย่างไรก็ตาม กิจกรรมหลักและกิจกรรมสนับสนุนการที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้ A-I-C ต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมทั้งสอง เพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมสับสนถึงเนื้อหาหลักของการอบรม ซึ่งข้อเสนอแนะในปัญหานี้คือ ในการดำเนินกิจกรรมกระบวนการ A-I-C ที่มหาวิทยาลัยกระบวนการ ซึ่งเป็นที่มหาวิทยาลัยหลัก และที่มหาวิทยาลัยสนับสนุนการ ซึ่งเป็นที่มหาวิทยาลัยนำกิจกรรมย่อย ต้องมีการประชุมและประสานงานกัน ตลอดจน ต้องมีการทำความเข้าใจต่อกันก่อน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมราบรื่น ไม่สับสนว่า กิจกรรมใดเป็นการเรียนรู้หรือมีส่วนร่วมในด้านเนื้อหา กิจกรรมใดเป็นกิจกรรมนำเข้าสู่กิจกรรมหลัก ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เข้าอบรมที่เป็นเยาวชน ยังขาดประสบการณ์ชีวิต และขาดทักษะในการตีความ

4.1.4.2 ผลการใช้คู่มือฯ ครั้งที่ 2 ในการดำเนินกิจกรรม A-I-C

หลังจากได้มีการปรับปรุงคู่มือจากการใช้ครั้งที่ 1 แล้วในการใช้คู่มือครั้งที่ 2 เป็นการ ใช้ เพื่อ “อบรมอาสาสมัครแกนนำ” การใช้คู่มือครั้งนี้ใช้ในการอบรมอาสาสมัครแกนนำ 10 กลุ่ม โดยอาสาสมัครแกนนำทั้ง 10 กลุ่มนี้ หลังจากสำเร็จการอบรมแล้ว โครงการฯ ได้มอบวุฒิบัตรจากโครงการฯ เพื่อรับรองว่า ผู้ผ่านการอบรมครั้งนี้ ได้เป็นวิทยากรกระบวนการหรือวิทยากรแกนนำ และวิทยากรแกนนำทั้งหมดจะต้องไปจัดกิจกรรมและใช้คู่มือนี้ในการฝึกอบรมเครือข่ายของตนต่อไป โดยการจัดกิจกรรมนั้นได้รับการสนับสนุนทุนจากโครงการฯ (ดูแผนการจัดฝึกอบรมและ คู่มือที่ใช้ครั้งที่ 2 ในภาคผนวก ก2)

คู่มือที่ผ่านกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนี้ เมื่อนำไปใช้ครั้งที่ 2 มีรายละเอียด ดังนี้

1) เนื้อหาความรู้ความเข้าใจ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงของอาสาสมัครแกนนำ อาสาสมัครแกนนำเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 93.5) เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มาก่อนเข้ารับการอบรมครั้งนี้ โดยเกือบครึ่งหนึ่งได้ยินจากแหล่งข้อมูลที่มาจากรีทอล์ค ที่ เป็นพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน สิ่งที่น่าสนใจ คือ อาสาสมัครแกนนำกลุ่มนี้ระบุว่า แหล่งข่าวที่เคยได้ยินคำนี้ที่น้อยที่สุดคือ บ้านหรือพ่อแม่ (ดูตาราง 4.1 และ 4.2)

ตาราง 4.1 ร้อยละของอาสาสมัครแกนนำที่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ก่อนการอบรม

การได้ยิน	จำนวน (46)	ร้อยละ (%)
ไม่เคย	3	6.5
เคย	43	93.5
รวม	46	100.0

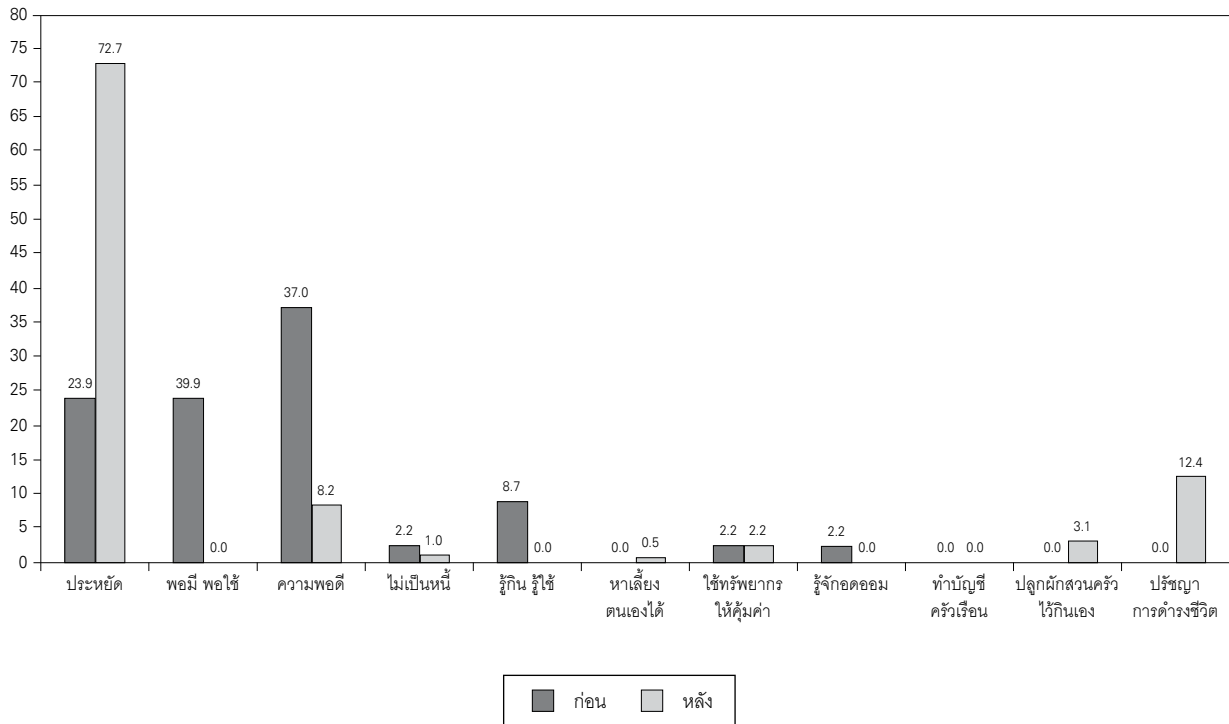
ตาราง 4.2 ร้อยละของแหล่งที่อาสาสมัครแกนนำได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ก่อนการอบรม

แหล่งที่เคยได้ยิน	จำนวน (46)*	ร้อยละ (%)
บ้าน / พ่อแม่	1	2.4
โรงเรียน / ครู	7	17.1
โทรทัศน์ / TV. / พระบรมราโชวาท	20	48.8
หนังสือพิมพ์ / สิ่งพิมพ์ / นิตยสาร	3	7.3
วิทยุ	3	7.3
Internet	1	2.4
สื่อต่าง ๆ	4	9.8
ไม่เคยได้ยิน	2	4.9
รวม	41	100.0

* Missing 5 Cases

เมื่อเปรียบเทียบ ความเข้าใจคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก่อนและหลังการอบรม พบว่า อาสาสมัครแกนนำมีความเข้าใจความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ดีกว่าก่อนเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้ คือเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ความพอดี (รู้มาก่อนร้อยละ 37.0 รู้หลังจากอบรม ร้อยละ 8.2) ส่วนความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่หมายถึง ความประหยัดพบว่า อาสาสมัครแกนนำมีความเข้าใจความหมายนี้ดีกว่าหลังจากเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้ (รู้มาก่อน ร้อยละ 23.9 รู้หลังจากอบรม ร้อยละ 72.2) (ดูแผนภาพ 5)

แผนภาพ 5: ความเข้าใจคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เปรียบเทียบก่อนและหลังการอบรม



รายละเอียดของความหมาย

ประหยัด

- การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย-รู้จักพอประมาณ / ใช้จ่ายอย่างประหยัด-ไม่ฟุ่มเฟือย / พออยู่ พอกิน

พอมี พอใช้

- การทำมาหากินแบบพอมี พอใช้ พอดี / กินดี อยู่ดี / พอกิน พอใช้

ความพอดี

- ใช้ชีวิตอย่างรู้คุณค่า-รู้จักความพอดี / ไม่โลภ / สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ไม่เป็นหนี้

- ไม่เป็นหนี้ / ไม่มีหนี้สิน

รู้กิน รู้ใช้

- การรู้จักประมาณตน / พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ / มีเงินเก็บ / รู้จักกิน รู้จักใช้

หาเลี้ยงตนเองได้

- สามารถหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ / มีงานทำ-มีที่ดินทำกิน

ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า

- ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด / ใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบบไม่สิ้นเปลือง-ใช้อย่างคุ้มค่า

รู้จักอดออม

- ใช้ 3 ส่วนออม 1 ส่วน / รู้จักอดออม

ทำบัญชีครัวเรือน

- การทำบัญชีครัวเรือน

ปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง

- การทำการเกษตร-ประกอบอาชีพที่เรียบง่าย /

ปรัชญาการดำรงชีวิต

- โครงการในพระราชดำริ / ปรัชญาการดำรงชีวิตให้คนในชาติรู้จักพอเพียง

2) การเผยแพร่แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” อาสาสมัครแกนนำ ร้อยละ 20 ระบุว่า หลังจากอบรมแล้ว จะทำตัวเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และเช่นเดียวกัน อีกร้อยละ 20 ของอาสาสมัครแกนนำ ระบุว่า จะนำ หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไปเผยแพร่ในโรงเรียนและชุมชนบริเวณโรงเรียน สำหรับอาสาสมัครแกนนำที่คิดว่า หลังการอบรมแล้วจะนำแนวคิดนี้ไปอบรมต่อ มีประมาณ ร้อยละ 6.7 ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนในระดับต่ำ ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่า อาสาสมัครแกนนำส่วนใหญ่ มีความรู้สึกว่า ตนเองยังไม่มีทักษะในการจัดอบรม (ดูตาราง 4.3)

ตาราง 4.3 ร้อยละของวิธีการที่อาสาสมัครแกนนำจะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่

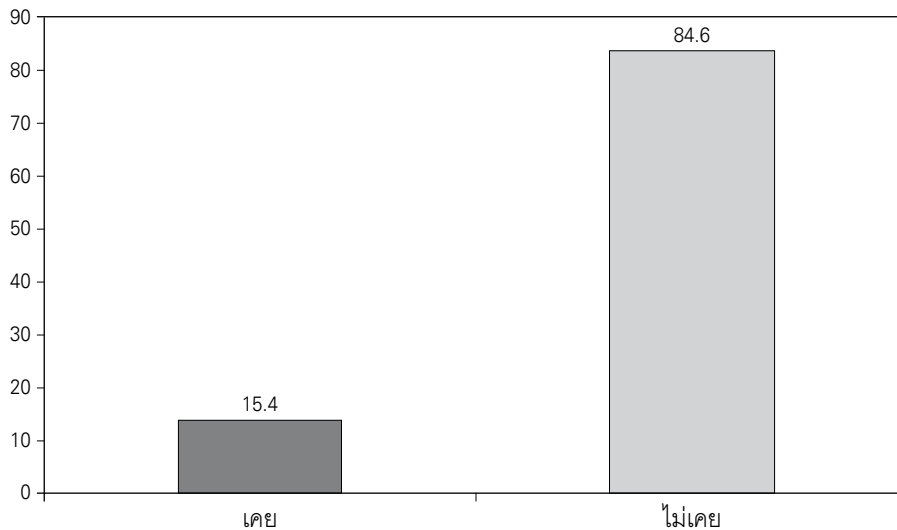
วิธีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่	จำนวน* (46)	ร้อยละ (%)
ทำตัวเป็นแบบอย่าง	9	20.0
นำไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างการดำเนินงานในสถานศึกษาหรือชุมชน	3	6.7
ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน / แนะนำในห้องเรียน	6	13.3
นำไปเผยแพร่ในโรงเรียนและชุมชนบริเวณโรงเรียน	9	20.0
พูดให้คำแนะนำกับคนในชุมชน / ประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน	8	17.8
การนำไปอบรมในหน่วยงาน / จัดอบรม	3	6.7
จัดเป็นนิทรรศการ / จัดสื่อโปสเตอร์ / จัดกิจกรรม / แผ่นพับ	2	4.4
จัดทัศนศึกษาในพื้นที่ที่ใช้ชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง / จัดเข้าค่าย	1	2.2
จัดเป็นการแสดงละครเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง	1	2.2
ใช้สื่อต่าง ๆ ในการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ใน T.V. / โฆษณา	2	4.4
พูดคุยและชี้แจงให้ฟังเพื่อนฟัง / อธิบายให้คนที่ไม่รู้ฟัง / บอกเล่าต่อ ๆ ไป	1	2.2
รวม	45	100.0

*หมายเหตุ Missing 1 case

3) การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการ AIC

มีอาสาสมัครแกนนำร้อยละ 15.4 มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมการฝึกอบรม และเรียนรู้กระบวนการ A-I-C มาก่อนเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้ (ดูแผนภาพ 6)

แผนภาพ 6: ประสบการณ์การเข้าร่วมอบรมกระบวนการ AIC



หลังจากการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการ A-I-C อาสาสมัครแกนนำ ส่วนใหญ่เข้าใจและมีระดับการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก และปานกลาง มีเพียงเล็กน้อยที่ระบุว่า มีความเข้าใจในทุกเรื่องในระดับน้อย

สำหรับเรื่องที่อาสาสมัครระบุว่า มีความเข้าใจในระดับมากกว่าระดับปานกลาง ได้แก่ การร่วมคิดเป็นหมู่คณะ การร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม การกล้าแสดงออกต่อหน้าคนหมู่มาก การกล้าแสดงความคิดเห็นเป็นกลุ่ม การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับความสามารถของผู้อื่น การรู้จักหาเหตุผลมาประกอบการวางแผน และการคิดวางแผนงานเป็นระบบ

สำหรับเรื่องที่อาสาสมัครระบุว่า มีความเข้าใจในระดับปานกลางมากกว่าระดับมาก ได้แก่ เรื่องวัตถุประสงค์และกระบวนการของ AIC

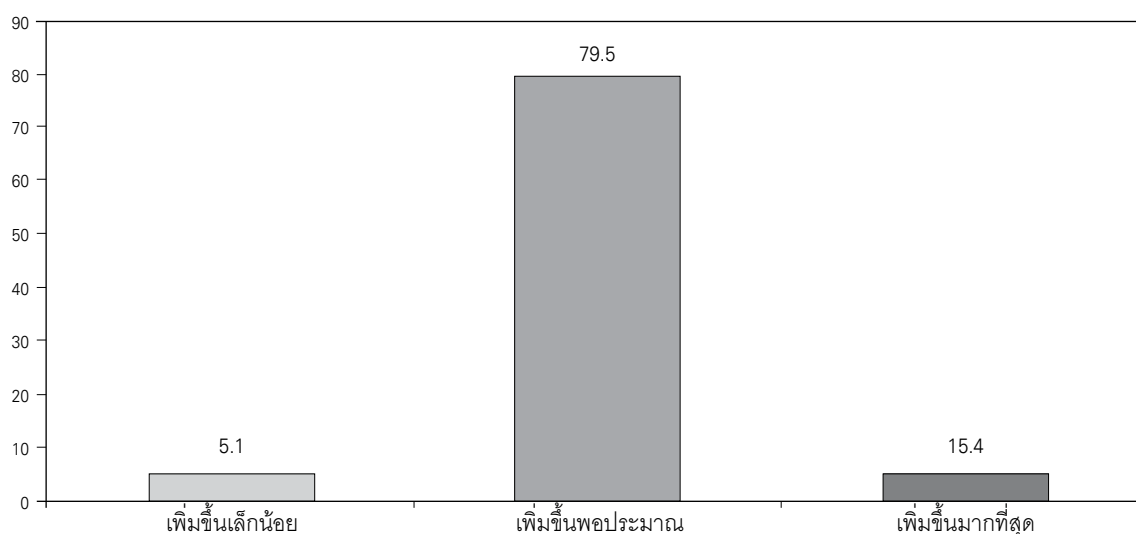
จากตารางนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อาสาสมัครที่เข้าร่วมอบรมตามเทคนิคกระบวนการ A-I-C สามารถเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติได้ดี ขณะที่ การเรียนรู้ว่าวัตถุประสงค์และขั้นตอนของ A-I-C นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่ต้องจดจำ จึงสรุปได้ว่า กระบวนการ A-I-C เหมาะสมอย่างยิ่ง กับการเรียนรู้ในกลุ่มเยาวชนที่ต้องการประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงมากกว่า การจดจำเพื่อทำความเข้าใจ (ดูตาราง 4.4)

ตาราง 4.4 ระดับการเรียนรู้ของอาสาสมัครแกนนำในการเข้าร่วมอบรมโดยกระบวนการ A-I-C

ระดับที่เรียนรู้	มาก (N)	ปานกลาง (N)	น้อย (N)
วัตถุประสงค์ของกระบวนการ A-I-C	41 (16)	59 (23)	0.0 (0)
ขั้นตอนของกระบวนการ A-I-C	33.3 (13)	64.1 (25)	2.6 (1)
การร่วมคิดเป็นหมู่คณะ	71.8 (28)	28.2 (11)	0.0 (0)
การร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม	76.9 (30)	23.1 (9)	0.0 (0)
การกล้าแสดงออกต่อหน้าคนหมู่มาก	48.7 (19)	43.6 (17)	7.7 (9)
การกล้าแสดงความคิดเห็นเป็นกลุ่ม	59.0 (23)	35.9 (14)	5.1 (2)
การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	79.5 (31)	20.5 (8)	0.0 (0)
การยอมรับความสามารถของผู้อื่น	76.9 (30)	23.1 (9)	0.0 (0)
การรู้จักหาเหตุผลมาประกอบการวางแผน	56.4 (22)	43.6 (9)	0.0 (0)
การคิดวางแผนงานเป็นระบบ	53.8 (21)	46.2 (17)	0.0 (0)

แผนภาพ 7 ยืนยันว่า การมีประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมอบรมตามกระบวนการและเทคนิคของ A-I-C นั้น ผู้เข้ารับการอบรมเกือบทั้งหมดได้รับความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ A-I-C เพิ่มขึ้นในระดับปานกลางไปจนถึงมากที่สุด กล่าวคือ อาสาสมัครแกนนำร้อยละ 79.5 ระบุว่ามีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ A-I-C เพิ่มขึ้นพอประมาณหลังการอบรม ขณะที่ร้อยละ 15.4 เพิ่มขึ้นมากที่สุดมีเพียงร้อยละ 5.1 ระบุว่า เพิ่มขึ้นเล็กน้อย

แผนภาพ 7: แสดงระดับความรู้ ความเข้าใจ ของอาสาสมัครแกนนำต่อกระบวนการ AIC หลังจากได้รับการอบรม



4) ผลของกิจกรรมในการฝึกอบรม

จากการสรุปการดำเนินกิจกรรมของกระบวนการ A-I-C มีผลอย่างไรต่ออาสาสมัครแกนนำ รายงานสรุปกิจกรรมวันที่ 1 ซึ่งอาสาสมัครแกนนำร่วมกันระบุลงในตาราง พบว่า อาสาสมัครพอใจและสนุกกับกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมในคู่มือ สำหรับกิจกรรมที่อาสาสมัคร เสนอแนะให้มีการปรับปรุงนั้น เป็นเรื่องการฟังคำบรรยาย เนื่องจากอาสาสมัครมีความรู้สึกที่ว่า ใช้เวลามากในการนั่งรับฟัง อาสาสมัครทั้งหมด มีความสนุกสนานกับการเรียนรู้ ส่วนข้อเสนอแนะในกิจกรรมอื่นนอกจากการบรรยายนั้น พบว่า เป็นข้อเสนอแนะในการเพิ่มของหรือเพิ่มท่าทางซึ่งเป็นส่วนประกอบเล็กน้อยของกิจกรรมที่ทำ ไม่ได้เป็นส่วนสำคัญ (ดูรายละเอียด ตาราง 4.5 และ 4.6)

ตาราง 4.5 แสดงสรุปผลของการเข้าร่วมกิจกรรมของอาสาสมัครแกนนำวันที่ 1

กิจกรรม	วิธีดำเนินกิจกรรม	สิ่งที่เราได้เรียนรู้	ข้อเสนอแนะปรับปรุง
ฟังคำบรรยาย	นั่งฟัง	เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	ควรใช้เวลาพอสมควร
บรรยายที่มาของโครงการ	นั่งฟัง	ที่มาของโครงการ	
ละลายพฤติกรรม (แบ่ง 6 กลุ่ม)	เล่นกิจกรรม	สร้างความสัมพันธ์ สนุก	
ต้นไม้แห่งความหวัง	ช่วยกันสร้างต้นไม้แห่งความคาดหวัง	ความคาดหวังของแต่ละคน	
กำหนดข้อตกลงร่วมกัน	สร้างกติกาโดยการวาดภาพ	ความมีระเบียบวินัย การเรียน อยู่ร่วมกัน จินตนาการได้มาก	
นันทนาการวิเคราะห์สถานการณ์	แยกกลุ่ม ออกเป็น 6 กลุ่ม 6ฐาน เพื่ออภิปรายในหัวข้อแต่ละหัวข้อ	<ol style="list-style-type: none"> 1. วัยรุ่นที่มีความทุกข์ 2. วัยรุ่นมีความสุข 3. ใครคือฮีโร่ในดวงใจ 4. ทำไมคนเราจึงมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ 5. ทำไมจึงมีข่าวฆ่ากันตายทุกวัน เราควรแก้ปัญหาอย่างไร 6. ทำไมสังคมปัจจุบันจึงยกย่องความร่ำรวย 7. ความสุขที่เราได้มีส่วนมากจะทำให้เกิดความทุกข์ 	
รวมเป้าหมาย กำหนดเป้าหมาย และความคาดหวัง	กำหนดเป้าหมายชีวิต และเขียนลงในหัวใจ เป็นรูปภาพและนำเสนอ จากนั้นนำมาติดลงกระดาษและเขียนเป้าหมายในการนี้เอาไว้และเขียนอุปสรรคของเป้าหมาย		

ตาราง 4.6 แสดงสรุปผลของการเข้าร่วมกิจกรรมของอาสาสมัครแกนนำวันที่ 2

กิจกรรม	วิธีดำเนินกิจกรรม	สิ่งที่เราได้เรียนรู้	ข้อเสนอแนะปรับปรุง
1. สลับป้ายชื่อ	<ul style="list-style-type: none"> นั่งเป็นวงกลมและเอาป้ายชื่อมาวางด้านหน้า เมื่อได้ยินคำว่า tap ให้ส่งป้ายชื่อไปทางขวาจนกว่าจะได้ยินเสียงนกหวีด นำป้ายชื่อที่ถืออยู่ไปคืนเจ้าของ 	<ul style="list-style-type: none"> ตื่นตัวมีสมาธิ ได้รู้จักเพื่อนใหม่ 	-
2. เป่ายี่งอ (เสื้อ คน ปีน)	<ul style="list-style-type: none"> ให้แต่ละกลุ่มออกท่าทางในการเป่ายี่งอว่าจะออก (เสื้อ, คน, ปีน) 	<ul style="list-style-type: none"> ความสามัคคี รับฟังความคิดเห็นของกันและกัน 	ควรเพิ่มท่าทางของสัตว์มากกว่านี้
3. เขียนชื่อสิ่งของที่อยู่ในกล่อง	<ul style="list-style-type: none"> จำสิ่งของให้ได้มากที่สุด และเขียนลงในกระดาษ A4 	<ul style="list-style-type: none"> ได้ฝึกทักษะการแบ่งสิ่งของเป็นหมวด 	
4. จัดหมวดหมู่สิ่งของในกล่อง	<ul style="list-style-type: none"> นำสิ่งของในกล่องมาแบ่งเป็นหมวดหมู่ 	<ul style="list-style-type: none"> สร้างความสัมพันธ์ สนุก 	ควรมีสิ่งของที่บริโภคได้เยอะ
5. สรุปปัญหาของเป้าหมายของชีวิตแต่ละคน แล้วแยกอุปสรรค	<ul style="list-style-type: none"> สรุปกิจกรรมภายในกลุ่ม 	-	-
6. เกมสโลตแตก	<ul style="list-style-type: none"> โลกจะแตกมี 10 อาชีพ ให้เลือก 5 อาชีพ พร้อมเหตุผล 	<ul style="list-style-type: none"> การนำเหตุผลมาประกอบในการตัดสินใจ รู้จักรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน 	อยากให้มีกิจกรรมที่ให้เคลื่อนไหวมากกว่านี้
7. การแก้ปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> เลือกปัญหาพร้อมกิจกรรมที่ต้องการให้ปัญหาหมดไปหรือทุเลาลง เลือกกิจกรรม 6 อย่าง 	<ul style="list-style-type: none"> ทุกปัญหามีทางแก้ แล้วแต่จะเลือกวิธีไหน จะทำอะไรก็ตาม มันมีวิธีแก้ไขทุกอย่าง 	-
8. หยิบของ	<ul style="list-style-type: none"> วิทยากรนำของในถาดมาให้เราหยิบ 	<ul style="list-style-type: none"> การที่เราจะทำอะไรก็ตามมีข้อจำกัด 	สิ่งของอยากให้ มีอะไรที่น่าเลือกมากกว่านี้
9. เขียนโครงการแก้ปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> เลือกกิจกรรมจาก 6 ให้เหลือ 3 ระดมสมองกันในกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> รู้จักการแบ่งหน้าที่กันในกลุ่ม 	-

สรุปผลการนำคู่มือไปทดลองใช้ในครั้งที่ 2 กับอาสาสมัครแกนนำทั้ง 40 คน ทำให้ได้คู่มือฉบับที่พร้อมใช้ และเรียกชื่อคู่มือนี้ว่า **“คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ”**

อาสาสมัครทั้ง 40 คน จาก 10 กลุ่ม ซึ่งรับทราบวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอบรมแล้วว่า ทุกกลุ่มต้องเป็นวิทยากรกระบวนการ และต้องกลับไปจัดกิจกรรมอบรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C เพื่อการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยใช้ **“คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ”** ไปใช้ในการอบรมขยายเครือข่ายทันทีหลังสำเร็จเป็นวิทยากรกระบวนการจากการฝึกอบรม เนื่องจาก วิทยากรกระบวนการหรือวิทยากรแกนนำ ทั้ง 40 คน ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาของแนวคิดและหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการเรียนรู้จากวิทยากรหลักและวิทยากรสนับสนุนการ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตามกระบวนการของเทคนิค A-I-C อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีข้อเสนอแนะจากอาสาสมัครแกนนำ เกี่ยวกับข้อปรับปรุงกิจกรรมบางกิจกรรมในการใช้คู่มือนี้ แต่เป็นเพียงการปรับส่วนประกอบย่อยของกิจกรรม ซึ่งเป็นส่วนที่คู่มือเอง ได้ระบุว่า การนำไปใช้นั้นสามารถปรับวิธีหรือข้อปลีกย่อยในกิจกรรมได้

ดังนั้น โครงการฯ จึงได้ให้ทุนสนับสนุน กลุ่มทั้ง 10 กลุ่ม ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถี **“เศรษฐกิจพอเพียง”** ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยใช้ **“คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ”** ที่โครงการฯ พัฒนาและผ่านการทดลองใช้และมีการปรับปรุงแล้วไปใช้ในการจัดอบรมดังกล่าว

การใช้คู่มือนี้ ในการจัดกิจกรรมอบรมขยายเครือข่ายของวิทยากรกระบวนการ จึงเป็นการใช้ครั้งที่ 3 ซึ่งหลังจากการใช้ครั้งนี้ โครงการฯ เตรียมแผนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กลุ่ม 10 กลุ่ม รวมทั้งคณะวิจัย และที่ปรึกษาโครงการ มาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถอดบทเรียน เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามคุณธรรม 4 ประการ ข้อสำคัญ การจัดเวทีครั้งนี้มีอีกวัตถุประสงค์สำคัญคือ การปรับปรุง คู่มือใช้ในการฝึกอบรม ให้เป็นคู่มือฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ต่อไป

4.2 การสร้างอาสาสมัครแกนนำ เป็นวิทยากรกระบวนการ

ดังได้กล่าวแล้วว่า การใช้คู่มือครั้งที่ 2 นั้น นอกเหนือจากเป็นการทดลองแล้วยังใช้ในการสร้างอาสาสมัครแกนนำให้เป็นวิทยากรกระบวนการ ทั้ง 10 กลุ่ม เพื่อรับทุนสนับสนุนจากโครงการฯ ไปจัดกิจกรรมในการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

ส่วนนี้ นำเสนอ การสร้างอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำ การจัดการฝึกอบรมอาสาสมัครแกนนำ การให้ทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมฝึกอบรมของวิทยากรกระบวนการ และการติดตามประเมินผลวิทยากรกระบวนการ

4.2.1 การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำ

วิทยากรกระบวนการเป็นบุคคลสำคัญ ในการดำเนินกิจกรรมและกระบวนการการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เยาวชน

การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำของโครงการ ยึดเอาวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลักสำคัญ รวมทั้งพิจารณาปัจจัยด้านบริบท สภาพแวดล้อม ความพร้อม ความเต็มใจของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งคำนึงถึงศักยภาพของอาสาสมัครแกนนำที่ถูกคัดเลือก กล่าวคือ ต้องมีความสามารถในการนำคู่มือฯ และกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำจำนวน 10 กลุ่ม จึงมีคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ ดังนี้

- 1) อาสาสมัครแกนนำเพื่ออบรมเป็นวิทยากรแกนนำหรือวิทยากรกระบวนการ ในการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ประกอบไปด้วย ครูโรงเรียนต่าง ๆ ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา รวมทั้งผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานคร และในเขตชนบทจากจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนแกนนำเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ รวม 10 กลุ่ม กลุ่มละ 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน
- 2) กลุ่มหรือเครือข่ายทั้งหมดนี้ ต้องมีสมาชิกที่มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรแกนนำรวมอยู่ด้วย ตลอดจนต้องมีความสามารถนำความรู้ และเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้จากการอบรม ไปขยายเครือข่ายในกลุ่มเป้าหมายของตนอย่างได้ผล
- 3) สมาชิกกลุ่มที่เป็นครู หรือผู้นำชุมชน เมื่อสำเร็จจากการอบรมแล้ว ต้องทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเมื่ออาสาสมัครเยาวชนในสถานศึกษาและในชุมชนที่สำเร็จเป็นวิทยากรกระบวนการไปจัดการอบรมขยายเครือข่ายต่อไป ในขณะเดียวกัน นักเรียนที่เป็นอาสาสมัครต้องศึกษาอยู่ในระดับมัธยมปลายปีที่ 1 ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการขยายเครือข่าย เนื่องจากนักเรียนอาสาสมัครเหล่านี้ ยังต้องใช้เวลาศึกษาต่อในโรงเรียนของตนไปอีก 2 ปี จึงจะสำเร็จระดับมัธยมปลายปีที่ 3

ในการคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำนั้น คณะวิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยนำรายชื่อโรงเรียนและกลุ่มที่ได้จากข้อเสนอแนะของที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ มาคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และทำการติดต่อเชิญมาร่วมในการอบรมอาสาสมัครแกนนำ

ผลจากการคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำ จำนวน 10 กลุ่ม รวม 40 คน มีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 4.7 อาสาสมัครแกนนำโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ

กลุ่มที่	รายชื่อกลุ่ม	จังหวัด
1	โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ	กรุงเทพมหานคร
2	อิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย	กรุงเทพมหานคร
3	โรงเรียนมัธยมวัดนายโรง	กรุงเทพมหานคร
4	กลุ่มเยาวชนชุมชนร่วมใจพัฒนา	กรุงเทพมหานคร
5	โรงเรียนร่วมใจประสิทธิ์ (ยุวเกษตรกร)	ปทุมธานี
6	กาญจนานิกะวิทยาลัยช่างทองหลวง วิทยาเขตศาลายา	นครปฐม
7	โรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก (อีเทค)	ชลบุรี
8	โรงเรียนไตรโยคมณีกาญจน์	กาญจนบุรี
9	กลุ่มเยาวชนตำบลบ้านเก่า หมู่ 7	กาญจนบุรี
10	กลุ่มเยาวชนตำบลบ้านเก่า หมู่ 14	กาญจนบุรี

4.2.2 การจัดการฝึกอบรมอาสาสมัครแกนนำ

การจัดการฝึกอบรมในครั้งนี้ เพื่อสร้างอาสาสมัครแกนนำเป็นวิทยากรแกนนำ หรือวิทยากรกระบวนการ ที่ได้มาตามกระบวนการคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำวิทยากร จำนวน 40 คน จากสถาบันตัวอย่าง 10 แห่ง โดยใช้คู่มือและกระบวนการ A-I-C เป็นตัวขับเคลื่อนในการฝึกอบรม และเมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์คุณธรรม ได้ออกกวดูสมบัติรับรองการเป็นวิทยากรแกนนำ รวมถึงการจัดสรรทุนเพื่อสนับสนุนให้สถาบันทั้ง 10 แห่ง ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างเครือข่ายวิทยากรแกนนำในสถาบันและชุมชนของตนต่อไป

การจัดอบรมอาสาสมัครแกนนำจำนวน 40 คนจาก 10 สถาบัน (7 โรงเรียนและ 3 ชุมชน) มีขึ้น ระหว่างวันที่ 8 - 10 ธันวาคม 2549 รวม 4 วัน โดยมีคณะวิจัย พร้อมทั้ง วิทยากรหลัก และวิทยากรสนับสนุนการ รวมทั้งคณะที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ ร่วมดำเนินการการอบรมครั้งนี้ใช้คู่มือ ในการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ซึ่งเป็นการใช้ครั้งที่ 2 ที่โครงการฯ ได้พัฒนาขึ้นมาและมีการทดลองใช้ไป 1 ครั้งแล้วในการใช้อบรมอาสาสมัครแกนนำครั้งนี้ จึงเป็นการใช้ครั้งที่ 2 คู่มือจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดอบรมในการจัดอบรมดังกล่าว

4.2.2.1 การฝึกอบรมของอาสาสมัครแกนนำ

กระบวนการฝึกอบรมอาสาสมัครแกนนำดำเนินตามกิจกรรมและข้อกำหนดต่าง ๆ ในคู่มือ ตามกระบวนการ A-I-C ซึ่งผลการดำเนินกิจกรรมตามคู่มือ และ กระบวนการ A-I-C มีดังนี้

ก) การเรียนรู้เรื่องกติการ่วมกัน

อาสาสมัครแกนนำได้รับการเรียนรู้จากกิจกรรมนี้ว่า ต้องมีการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างอาสาสมัครแกนนำทั้ง 10 กลุ่ม เพื่อกำหนดเป็นกติกาการอยู่ร่วมกัน โดยมีหลักการว่าทุกคนที่เข้าร่วมอบรมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ต้องรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และต้องปฏิบัติตามกติกาที่ได้กำหนดร่วมกัน

สรุปจากการคัดกรองข้อตกลงร่วมกันของแต่ละกลุ่ม ได้ข้อตกลงร่วมกัน ดังนี้

1. ตรงต่อเวลา	10. ไม่ส่งเสียงดัง
2. ใช้สมองคิด	11. ควรคิดก่อนพูด
3. มีความสามัคคีเป็นทีม work	12. ยิ้มไว้ก่อน
4. ตั้งใจฟัง	13. ปล่อยใจให้ว่างใส่ใจให้มาก
5. มีใจรักที่จะทำ	14. มีน้ำใจซึ่งกันและกัน
6. จุดเฉพาะที่สำคัญ	15. ตื่นตัวตลอดเวลา
7. ทำงานที่ได้รับมอบหมาย	16. สนใจให้เกียรติซึ่งกันและกัน
8. ไม่เข้าใจให้ถาม	17. มีความรับผิดชอบร่วมกัน
9. มีความคิดที่ดี	18. มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ข) ความคาดหวังของอาสาสมัครแกนนำต่อการอบรมครั้งนี้

อาสาสมัครแกนนำ คาดว่าจะได้รับผลจากการเข้าอบรม ใน 3 ด้าน

ด้านที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ จากสรุปผลการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่าอาสาสมัครแกนนำสะท้อนความรู้สึกว่า พวกเขาได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และข้อมูลที่ถูกต้อง และจะนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ไปเผยแพร่แก่โรงเรียนของตนเอง และใช้ประโยชน์ในการพัฒนาครอบครัว ชุมชนและสังคมให้มีชีวิตที่ดีขึ้น อาสาสมัครแกนนำรู้สึกถึงคำว่า “พอ”

ด้านที่ 2 การนำความรู้ความเข้าใจแปลงเป็นการปฏิบัติ อาสาสมัครแกนนำคาดหวังว่า การได้รับความรู้ เมื่อนำไปปฏิบัติจะทำให้เกิดความเป็นผู้นำในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง อาสาสมัครแกนนำคาดหวังว่าจะฝึกอบรมเป็นผู้นำ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชุมชนได้มากที่สุด โดยการไปทำประโยชน์แก่ชุมชน เช่น ไปพัฒนาในชุมชน ไปแนะนำชาวบ้านในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ไปเผยแพร่ในสถานศึกษาให้เพื่อนู้จักคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น อาสาสมัครแกนนำตั้งปณิธานว่า จะดำเนินตามรอยพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือการอยู่อย่างพอเพียง

ด้านที่ 3 การได้รับประสบการณ์ที่ดี อาสาสมัครแกนนำได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่ใหม่ ๆ แปลก ๆ ไม่ซ้ำซากกับที่อบรมที่อื่น ๆ ได้มีมิตรภาพใหม่ ๆ จากเพื่อนระหว่างโรงเรียน มีเพื่อนเพิ่มขึ้น ได้ร่วมกันทำกิจกรรม ได้ประสบการณ์ที่ดี นอกจากได้ความรู้ ยังได้ความสนุกสนาน ได้เรียนรู้ถึงการเป็นผู้นำที่ดี

ค) การปฏิบัติตัวเพื่อให้บรรลุความคาดหวัง

จากการอบรมครั้งนี้ อาสาสมัครแกนนำเรียนรู้ว่าการปฏิบัติตัวเพื่อให้บรรลุความคาดหวัง ต้องปฏิบัติตนดังนี้

1) ตั้งใจ ตั้งมั่น เพื่อบรรลุเป้าหมายอาสาสมัครแกนนำ

- ต้องสนใจ มีสติ ตั้งใจ ใส่ใจเก็บเกี่ยวทุกอย่างที่ดี ๆ ที่คณะวิทยากรมอบให้ด้วยความเต็มใจ
- ต้องศึกษาและจดจำข้อมูลที่มีประโยชน์ ที่สามารถนำไปใช้ได้ตามความต้องการนั้น ๆ
- ต้องตั้งใจฟังอบรมการบรรยายและทำกิจกรรมดีที่สุด
- ต้องมีใจรักที่จะทำ มีใจไม่ว่าสิ่งที่ยังมันจะไกลแค่ไหนก็จะทำให้สำเร็จได้
- ตั้งใจตั้งมั่นที่จะทำความสำเร็จนี้ให้เป็นจริงดังหวัง
- ต้องทำตามขั้นตอนที่กำหนดไว้หรือศึกษาให้มาก
- ต้องให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมอย่างเต็มที่

“ต้องมีปฏิภาณ ไหวพริบ ในการรับความรู้ข้อมูลของวิทยากรและการเชื่อมประสบการณ์ในครั้งนี้เข้ากับภารกิจชีวิตเพื่อไปประมวลเป็นเป้าหมาย”

2) การเดินสายกลาง อาสาสมัครแกนนำ

- เป็นคนรู้จักพอดี พอประมาณ
- ใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่าและได้ประโยชน์มากที่สุด ใช้อย่างพอมือพอกิน บริโภคเท่าที่จำเป็นไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปพอมือพอใช้

3) ทำตัวเป็นแบบอย่าง (Role Model)

- ทำเป็นตัวอย่างผลที่ออกมาชัดเจน
- เริ่มปฏิบัติในสิ่งที่จะทำแล้วทำไปเรื่อยให้ดีที่สุด
- พยายามทำตัวเป็นมิตรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- ต้องนำความรู้ที่ได้จากวิทยากรไปปฏิบัติจริง เช่น ทำโครงการเพื่อเป็นตัวอย่างให้ ชุมชนได้เห็นเป็นรูปธรรม
- ลงมือปฏิบัติตามที่ตั้งปณิธานของหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4) **แลกเปลี่ยนเรียนรู้** อาสาสมัครแกนนำต้องเข้าสังคมและพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด คติวิเคราะห์และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อนำไปบอกเล่าและนำไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้พยายามพูดคุยเพื่อเกิดสัมพันธ์ไมตรีต่อผู้อื่น และจับใจความในการฟังบรรยายให้ได้เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ง) การเตรียมตัวก่อนมาอบรม

- ทำใจยอมรับกับสิ่งที่จะเกิดระหว่างวันอบรม ทำความพร้อมรับรู้สิ่งต่าง ๆ ให้มากที่สุด
- ได้ทุนต้นเดิมจากการอบรมมาแล้วหนึ่งครั้ง ก็จำและรวบรวมข้อมูลเพื่อมาใช้ในขั้นนี้ เคยได้ยื่นและเคยทำบันทึกตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เคยทำบัญชีครัวเรือนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- เตรียมใจและความพอใจ ทำร่างกายให้แข็งแรง เตรียมพร้อมที่จะรับความรู้เศรษฐกิจพอเพียง เตรียมตัวรับเพื่อนใหม่ เตรียมใจกับการเดินทาง
- เตรียมหาข้อมูลและศึกษาเกี่ยวกับหัวข้อของการอบรมครั้งนี้
- มีการศึกษาหลักที่นำไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง เช่น อ่านหนังสือเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและศึกษาจากสื่อต่าง ๆ
- คิดแผนการและโครงการที่จะมานำเสนอเพื่อกลับไปทำเป็นตัวอย่างให้ชุมชน
- อ่านกำหนดการทำความเข้าใจกับกิจกรรมต่าง ๆ
- ไม่ได้เตรียมตัวแต่เตรียมมารับสิ่งที่วิทยากรต้องการให้เราเต็มที่ เตรียมใจให้สนุก มากอบโกยความรู้หาประสบการณ์นอกห้องเรียน

จ) กิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์ 6 สถานี / เกมส่ห้างสรรพสินค้า และ เกมสร้างสังคมใหม่

หลังจากได้มีการกำหนดกติการ่วมกัน และสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันต่อความคาดหวัง และการเตรียมตัวก่อนมาร่วมการฝึกอบรมแล้ว ก่อนนำเข้าสู่กิจกรรมต่อ ๆ ไป วิทยากรหลักได้มีการแบ่งผู้เข้าร่วมอบรมออกเป็น 6 กลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมตามคู่มือโดยทั้ง 6 กลุ่ม ได้มีการตั้งชื่อกลุ่มตัวเองดังนี้ กลุ่ม Number 1, กลุ่ม Freedom, กลุ่ม Mini max, กลุ่ม virgin seed, กลุ่มรักบ้านเกิด และกลุ่มดินสูดาว

โดยทั้ง 6 กลุ่ม เริ่มดำเนินกิจกรรมวิเคราะห์สถานการณ์ ดังนี้ กลุ่ม Number 1 วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับ วัยรุ่นมีความสุขเรื่องอะไรบ้าง กลุ่ม Freedom อะไรที่จะทำให้วัยรุ่นมีความสุข กลุ่ม Mini max วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับ ใครคือฮีโร่ในดวงใจของคุณ เพราะเหตุใด กลุ่ม virgin seed วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับ ทำไมคนจึงมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ (มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน) และควรทำอย่างไรจึงจะลดภาวะหนี้สิน กลุ่มรักบ้านเกิด วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับ ทำไมจึงมีแต่ชาวทะเลาะเบาะแว้งทำร้ายหรือฆ่ากันตายไม่เว้นแต่ละวัน คุณคิดว่าเกิดจากสาเหตุใดและควรทำอย่างไรดี และกลุ่มดินสูดาว วิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับ ทำไมสังคมปัจจุบันจึงยกย่องคนร่ำรวย

หลังจากนั้น ให้แต่ละกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรม ห้างสรรพสินค้า เพื่อจัดหมวดหมู่อุปกรณ์สิ่งของให้อยู่ในแต่ละหมวดหมู่สอดคล้องกัน เช่น หมวดอุปกรณ์เครื่องใช้สำนักงาน อุปกรณ์เครื่องครัว อุปกรณ์เครื่องใช้ในห้องน้ำ และ อุปกรณ์เครื่องใช้ส่วนตัว เป็นต้น การจัดหมวดหมู่นี้ ผู้เข้าร่วมอบรมในแต่ละกลุ่ม สามารถฝึกทักษะในการจัดหมวดหมู่สิ่งของให้เข้ากันและสอดคล้องกัน

กิจกรรมต่อมาของชุดนี้คือ การสร้างสังคมใหม่ เป็นการสมมติให้แต่ละกลุ่ม ร่วมกันออกความคิดเห็นว่าแต่ละคนต้องการเป็นอะไร (ประกอบอาชีพ) ในอนาคตให้ทุกคนมีความเสมอภาคที่จะระบุว่าตนเองอยากเป็นอะไร หลังจากนั้น ให้นำในกลุ่มร่วมกันตัดสินใจด้วยเหตุและผลเพื่อให้แต่ละกลุ่ม คัดอาชีพที่ทุกคนระบุให้เหลือเพียง 5 อาชีพ โดยต้องผ่านกระบวนการยอมรับของกลุ่มด้วยการพูดคุยแสดงเหตุผล

กิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความคิดเห็นร่วมกันในการประเมินว่าสังคมของตนในปัจจุบันเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรบ้าง สามารถจัดหมวดหมู่ปัญหาให้เกิดกลุ่มปัญหาที่อยู่ในประเภทที่สอดคล้องกัน เพื่อนำมาจัดลำดับว่าปัญหาใดควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน และสามารถแก้ไขได้ภายในเวลาที่กำหนด การเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรม สามารถคิด วิเคราะห์ ปัญหา และสามารถเรียงเรียงและให้นำหน้ากว่าปัญหาใดที่เร่งด่วนและสามารถแก้ไขได้ก่อนหลัง โดยทุกคนได้ออกความคิดเห็นอย่างเสมอภาค

หลังจากนั้น ให้แต่ละกลุ่ม คิดวางแผนในการแก้ปัญหา โดยร่วมมือกันพัฒนาเป็นแผนดำเนินการ เพื่อนำเสนอในการดำเนินการต่อไป (ดูรายละเอียดแผนการฝึกอบรมอาสาสมัครแกนนำ ตามภาคผนวก ก. และภาคผนวก ข.)

4.2.2.2 การจัดกิจกรรมฝึกอบรมของวิทยากรกระบวนการ

อาสาสมัครแกนนำ เมื่อสำเร็จจากการอบรมแล้ว ได้รับวุฒิบัตรจากโครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นวิทยากรกระบวนการหรือวิทยากรแกนนำ พร้อมทั้งได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการ เพื่อนำมาจัดอบรมขยายเครือข่าย โดยใช้คู่มือและกระบวนการ A-I-C ที่ได้รับการฝึกฝนมาจากการอบรมดังกล่าว

จากการติดตามประเมินผล โดยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการทำสนทนากลุ่ม การจัดกิจกรรมของวิทยากรกระบวนการ ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า

กลุ่มที่ 1

มีผู้เข้ารับการอบรมทั้งสิ้น 32 คน ใช้เวลาในการอบรมทั้งสิ้น 3 วัน โดยมีอาจารย์ที่เข้ารับการอบรมเป็นวิทยากรกระบวนการกับโครงการฯ เป็นวิทยากรหลัก และวิทยากรกระบวนการที่เป็นนักเรียน ทั้ง 4 คน ที่ได้รับการอบรมจากโครงการฯ ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยกระตุ้นเตือนผู้เข้ารับการอบรมให้ทำกิจกรรม ในการดำเนินกิจกรรมนั้น เป็นการปรับรูปแบบการอบรมมาจากคู่มือหลักของโครงการฯ โดยปรับให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรม จะเน้นที่การระดมความคิดเห็นของกลุ่ม การยอมรับความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในอนาคต

หลังเสร็จสิ้นการอบรมครั้งนี้ ทางโรงเรียนได้มีการมอบวุฒิบัตรให้กับวิทยากรแกนนำรุ่นที่ 1 ที่ได้รับการอบรมจากการขยายเครือข่ายวิทยากรแกนนำครั้งนี้ ถือเป็นรุ่นที่ 1 หลังจากนั้นวิทยากรแกนนำและ กลุ่มวิทยากรแกนนำรุ่นที่ 1 ได้ร่วมกันจัดทำแผนการอบรมขยายเครือข่ายแกนนำวิทยากรรุ่นที่ 2 ซึ่งได้กำหนดวันไว้คือ ระหว่างวันที่ 11-13 มีนาคม 2550 ในการอบรมขยายแกนนำครั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 30 คน

กลุ่มที่ 2

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มนี้เป็นการอบรมเพื่อให้นักเรียนในชุมชนเข้าร่วม โครงการอบรมวันนี้ เพื่ออนาคตที่ดีวันข้างหน้า การอบรมในครั้งนี้ ทางกลุ่ม 2 ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญจากสำนักงานเขตลาดกระบังมาเป็นวิทยากรพิเศษในการให้ความรู้เรื่อง “เงินออม และออมเงิน” นอกจากนี้ กลุ่มได้เชิญวิทยากรมาสอนการทำกระปุกออมสินจากวัสดุเหลือใช้ มีผู้เข้ารับการอบรมทั้งสิ้น 27 คน ผู้เข้ารับการอบรมเป็นเยาวชนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน ในการ

ดำเนินการอบรมนั้นทางกลุ่มให้บทบาทวิทยากรรับเชิญและครูในพื้นที่ดำเนินการอบรมเป็นหลัก วิทยากรกระบวนการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน ในการอบรมครั้งนี้มีการนำเอากระบวนการ A-I-C มาใช้ในการอบรมไม่ครบถ้วนตามกระบวนการ กล่าวคือ เน้นเพียงให้ผู้เข้ารับการอบรม มีส่วนร่วมในการทำระดมสมอง ผู้เข้ารับการอบรม ไม่ได้ถูกกระตุ้นให้เกิดพลังแห่งความคิด และพลังแห่งการควบคุมวางแผน

ข้อเสนอแนะจากการติดตามประเมินผล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของคณะวิจัย พบว่า กลุ่มวิทยากรแกนนำต้องปรับปรุงเรื่องการวางแผนงานในการอบรม เนื่องจากการประสานงานในกลุ่มยังมีปัญหา เป็นผลให้แกนนำมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมไม่ครบตามกระบวนการ A-I-C อย่างไรก็ตาม เนื้อหาในการอบรมมีความสอดคล้องกับโครงการในส่วนของกิจกรรมกระตุ้นเตือนให้ทุกคนตระหนักและความสำคัญของการออม และความพอเพียงในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่พอเพียงแก่ผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งเป็นประโยชน์เป็นอย่างมากสำหรับเยาวชนที่เข้ารับการอบรม เนื่องจากการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของการออมและความพอเพียง

กลุ่มวิทยากรกระบวนการ ได้มีการเขียนแผนงานเพื่อจะดำเนินการจัดอบรมขยายเครือข่ายแกนนำวิทยากร ครั้งที่ 2 ในวันที่ 30 เมษายน และ 1 พฤษภาคม 2550

กลุ่มที่ 3

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มนี้เป็นการจัดอบรมต่อยอด โครงการธนาคารขยะ ซึ่งทางโรงเรียนได้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยจัดรวมเป็นโครงการของโรงเรียนในภาคเรียนต่อไป การอบรมในครั้งนี้จัดให้มีขึ้นพร้อมกับการอบรมของโครงการแผนที่สุขภาพ จากการสนับสนุนของ สสส. และได้มีการแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นสองกลุ่ม โดยผู้เข้ารับการอบรมผ่านการอบรมจากวิทยากรจากสำนักงานกรุงเทพมหานคร ในเรื่องของการคัดแยกขยะ การจัดตั้งธนาคารขยะภายในโรงเรียนไปพร้อม ๆ กันในช่วงครึ่งวันเช้าและแยกกลุ่มไปร่วมกิจกรรมของแผนที่สุขภาพ 1 กลุ่มย่อย การอบรมในครั้งนี้ได้นำเอากระบวนการ A-I-C มาใช้ อย่างไรก็ตาม อาจารย์ที่เป็นแกนนำวิทยากรที่เข้ารับการอบรมกับทางโครงการนั้น ต้องดูแลทั้ง 2 การอบรมในเวลาเดียวกัน โดยมีอาจารย์ท่านอื่นที่ไม่ได้เข้ารับการอบรมกับทางโครงการฯ เป็นวิทยากรร่วมในการอบรม ขณะเดียวกัน แกนนำวิทยากรที่เป็นนักเรียนได้ร่วมรับรู้แผนงานการอบรมครั้งนี้ น้อยมาก จึงทำให้แกนนำนักเรียนดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการ A-I-C ได้ไม่เต็มที่ แต่แกนนำนักเรียนก็พยายามดึงเอากระบวนการบางอย่างมาใช้ โดยนำเอากิจกรรมบางอย่างมาใช้เพื่อที่จะให้เกิดการระดมสมองช่วยกันหาวิธีการลดปริมาณขยะของโรงเรียนลงมาแทนเกมหรือกิจกรรมทั้งหมด ทั้งนี้ระหว่างการอบรมแกนนำนักเรียนไม่มีคู่มือการอบรมเนื่องจากว่าอยู่ที่อาจารย์ที่ต้องไปปรับภาระงานอบรมอีกกลุ่มหนึ่ง

ข้อคิดเห็น การที่แกนนำทั้งหมดขาดการประชุมงาน และไม่มีกรมอบหมายงานกันจึงทำให้การอบรมขาดความน่าสนใจและไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการให้เกิดการสร้าง และขยายแกนนำต่อไป อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารและอาจารย์ที่ร่วมเข้ามาเพิ่มเติมในกิจกรรมนี้ ได้มีการเขียนแผนงานการจัดตั้งธนาคารขยะในโรงเรียนที่จะดำเนินการในขั้นต่อไปโดยทำกิจกรรมตามคู่มือของโครงการ การจัดตั้งธนาคารขยะ ดำเนินการตามกระบวนการ A-I-C ภายใต้แนวทางคุณธรรม 4 ประการ เพื่อการเรียนรู้นำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะเริ่มดำเนินการเมื่อเปิดภาคเรียนใหม่ซึ่งจะจัดให้เป็นกิจกรรมหลักของโรงเรียนต่อไป

กลุ่มที่ 4

กลุ่มนี้ได้จัดกิจกรรมต่อยอดกิจกรรมในเรื่องวินัยในการรักษาความสะอาดและช่วยกันลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียนที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ก่อนแล้ว โดยแกนนำวิทยากรจัดให้มีการอบรมขยายเครือข่ายแกนนำนักเรียนที่จะไปเป็นผู้นำในการดูแลทำความสะอาดและช่วยกันลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียนในแต่ละชั้นเรียน อย่างไรก็ตามอาจารย์ที่เข้ารับการอบรมนั้นมิได้เป็นอาจารย์ประจำ จึงไม่มีบทบาทในการนำกลุ่มวิทยากรแกนนำในการอบรม เป็นเพียงผู้ประสานงานเท่านั้น รวมทั้งวิทยากรนักเรียนที่เข้ารับการอบรมจากโครงการฯ ยังไม่มีทักษะในการดำเนินกิจกรรมการอบรมตามกระบวนการ A-I-C จึงมีความสามารถในการถ่ายทอดกระบวนการ A-I-C ได้ไม่มาก อย่างไรก็ตามวิทยากรแกนนำนักเรียนสามารถอธิบายแนวคิดของกระบวนการ A-I-C ได้ดี แต่ปรับแนวคิดดังกล่าวให้เข้ากับการจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการได้ยังไม่ดีนัก ประกอบกับแกนนำนักเรียนบางคนไม่สามารถเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวได้ เนื่องจากติดภารกิจของกิจกรรมวิชาการที่ต้องจัดในวันเดียวกัน เพราะใกล้วันสอบภาคปลายแล้ว ไม่สามารถจัดกิจกรรมในวันอื่นได้ จึงทำให้การดำเนินกิจกรรมการอบรมยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ผู้บริหารโรงเรียน ได้สังเกตเห็นปัญหาในการจัดอบรมครั้งนี้ และได้ปรึกษากับคณะวิจัยเพื่อดำเนินการจัดอบรมขยายแกนนำในโรงเรียนต่อไป หลังเปิดภาคการศึกษาในปีการศึกษาหน้า

กลุ่มที่ 5

ในครั้งไม่ได้เป็นการดำเนินกิจกรรมแต่เป็นการนำเสนอผลงานของกลุ่มที่ได้ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากเดิมที่เป็นโครงการของโรงเรียนในเรื่อง อนุรักษ์จัดทุกซ์ ซึ่งเป็นโครงการที่ชนะเลิศการประกวดโครงการระดับเขตพื้นที่การศึกษาในรูปแบบของการนำวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์เป็นของใช้ที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่นักเรียนได้ เช่น กรอบรูป กล้องใส่กระดาษทิชชู น้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันทางโรงเรียนได้มีการประชาสัมพันธ์ถึงโครงการภาคต่อที่จะดำเนินต่อไปในภาคเรียนหน้าเพราะว่าในภาคการศึกษานี้กำลังจะถึงการสอบปลายภาคจึงต้องรอให้เปิดเทอมก่อน แต่ทางโรงเรียนได้มีแผนการจะจัดการอบรมในระหว่างวันที่ 26-27 มีนาคม 2550 ให้กับกลุ่มนักเรียนในโรงเรียนต่อไป ซึ่งจากการติดตามประเมินผลรอบแรกของคุณวิจัย และได้ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้บริหารของโรงเรียนแล้ว พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนให้กำหนดการจัดฝึกอบรมตามวัตถุประสงค์ของโครงการอีกครั้งหนึ่งเพื่อขยายเครือข่ายวิทยากรแกนนำในโรงเรียน โดยได้มีการจัดอบรมเพื่อ ขยายแกนนำวิทยากรระหว่าง วันที่ 26-27 มีนาคม 2550

ในการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ ได้จัดการจัดอบรมแกนนำวิทยากรให้แก่แกนนำนักเรียนในโรงเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ มัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 44 คน และมีแกนนำจากโรงเรียนเครือข่ายกิจกรรม อีก 8 โรงเรียนที่เข้ารับการอบรมในครั้งนี้ ซึ่งแกนนำเหล่านี้เป็นประธานนักเรียนของแต่ละโรงเรียนซึ่งมีความสนใจในการเข้าร่วมรับการอบรมแกนนำวิทยากรเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ในการดำเนินกิจกรรมของแกนนำวิทยากรได้มีการขยายผลโดยการจัดอบรมกระบวนการ A-I-C ให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม โดยมีการปรับ และประยุกต์เกมสั้นทนาการบางเกมให้เข้ากับกิจกรรม และมีอาจารย์ฝ่ายกิจกรรมมาช่วยดำเนินกิจกรรมสั้นทนาการในการละลายพฤติกรรม และบรรยายพิเศษในบางหัวข้อ และมีพี่ ๆ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และปีที่ 6 มาช่วยเป็นวิทยากรหลักในการอบรม โดยแกนนำวิทยากรที่ได้เข้ารับการอบรมกับทางโครงการฯ มาบรรยายเสริมในบางช่วงและคอยเป็นพี่เลี้ยงในการอบรม โดยบรรยายภาคในวันแรกของการอบรม

แกนนำยังมีบทบาทที่ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร เนื่องจากมีพิธีเปิด และมีบรรยายพิเศษ และช่วงบ่ายจึงเป็นการเริ่มเข้าสู่บรรยากาศของการอบรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C นักเรียนแกนนำวิทยากรทั้ง 3 คน มีหน้าที่สรุปกิจกรรมแต่ละกิจกรรม พร้อมทั้งเป็นพี่เลี้ยงประจำกลุ่ม ผู้เข้ารับการอบรมยังคงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร เนื่องจากยังไม่กล้า และในแต่ละกลุ่มจะมีรุ่นพี่จากโรงเรียนอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ทำให้เกิดความเกร็ง และอายไม่กล้าที่จะเสนอความคิดเห็นของตนเอง ส่วนรุ่นพี่ก็จะมีบทบาทในการเป็นตัวกระตุ้นให้บ้าง ๆ คิดและเสนอความคิดเห็นพร้อมทั้งเป็นคนคิดประเด็นต่าง ๆ ผู้เข้ารับการอบรมมีความสนใจในการเข้ารับการอบรมเป็นอย่างดี และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพียงแต่ยังอายและไม่ค่อยกล้าแสดงออกเท่าที่ควร

ในวันที่สองของการอบรมบรรยากาศในการอบรมค่อนข้างลงตัว เพราะสมาชิกในแต่ละกลุ่มมีความคุ้นเคย และเด็ก ๆ เริ่มกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตัวเองมากขึ้นและมีการปรับเนื้อหาของเกมกิจกรรม A-I-C มาลงในเกมต่าง ๆ และมีการสรุปกิจกรรมปิดท้าย ซึ่งนักเรียนแกนนำวิทยากรมีบทบาทที่ชัดเจนมากขึ้น มีการอธิบายถึงกระบวนการ A-I-C ว่ามีความหมายว่าอย่างไรบ้าง และมีการบรรยายพิเศษในหัวข้อคุณธรรม 4 ประการจากอาจารย์ และมีการเล่นเกมประกอบกิจกรรมเพื่อฝึกทักษะการเป็นผู้นำและทำงานเป็นทีมให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม โดยทุกคนมีส่วนร่วมในการอบรมเป็นอย่างดี

ข้อคิดเห็น ในการอธิบายกิจกรรมและการสรุปกิจกรรมส่วนใหญ่แกนนำยังขาดทักษะในการอธิบายที่ดี ทำให้เกิดความไม่เข้าใจต่อผู้รับฟัง และยังไม่เข้าถึงเนื้อหาเท่าที่ควร แต่ก็พยายามที่จะดำเนินกิจกรรมให้ครบตามคู่มือที่มีอยู่ ในส่วนที่ดีคือผู้ที่มีบทบาทเข้ามาเป็นวิทยากรนั้นได้ทำการประชุมมอบหมายหน้าที่มาเป็นอย่างดี และอาจารย์ที่มาดูแลนั้นศึกษาระบบกระบวนการ A-I-C มาก่อนที่จะมาบรรยาย ทำให้เกิดความเข้าใจในการบรรยายเป็นอย่างดี (ดูภาคผนวก)

กลุ่มที่ 6 และ กลุ่มที่ 7 ชุมชนในชนบท

ผู้นำทั้ง 2 ชุมชนได้ประชุมร่วมกันแล้วตกลงว่า ให้มีการร่วมกันจัดฝึกอบรมให้กับเยาวชน และกลุ่มสตรี ตลอดจนกลุ่มผู้นำชุมชนอื่น ๆ เพราะชุมชนทั้งสองอยู่ใกล้กัน และเพื่อใช้ประโยชน์จากวิทยากร และครูประจำตำบลร่วมกัน โดยได้เชิญวิทยากรกระบวนการจากกลุ่ม 1 ซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียนในอำเภอที่ไปร่วมอบรมพร้อมกัน ทั้งนี้ผู้นำชุมชนได้เชิญอาจารย์โรงเรียนประจำตำบล และอบต. มาร่วมสังเกตการณ์ด้วย เพื่อให้อาจารย์และอบต. เข้าร่วมเป็นเครือข่ายผู้รับผิดชอบและประสานงานต่อไป เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า การเลือกผู้นำชุมชนเข้ามาอบรมร่วมกับกลุ่มอาจารย์และนักเรียนนั้น แม้ว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีความรู้ระดับอุดมศึกษา แต่ลักษณะของงานที่รับผิดชอบแตกต่างกับครูหรือนักเรียนในโรงเรียนที่มีความรับผิดชอบเฉพาะในโรงเรียน และเน้นความรับผิดชอบหลักที่การเรียนการสอน ขณะที่ผู้นำชุมชนต้องมีหน้าที่และบทบาทในการดูแลรับผิดชอบลูกบ้านในทุกเรื่อง ทำให้ผู้นำชุมชนไม่สามารถให้เวลาทั้งหมดในการจัดกิจกรรมการอบรม รวมถึงไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมตามลำพังได้ เนื่องจากมีผู้มาติดต่อตลอดเวลาทั้งเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ และองค์กรเอกชนเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน จึงทำให้ผู้นำชุมชนต้องพึ่งพิงวิทยากรกระบวนการที่มาจากโรงเรียน

ข้อเสนอแนะจากการสังเกต สรุปได้ว่า การจัดอบรมควรจัดอบรมเฉพาะกลุ่มโรงเรียนจะได้ผล กรณีถ้าต้องการจัดอบรมให้แก่ชุมชนนั้น ควรเป็นการผสมผสานบุคคลที่เข้ารับการอบรมให้หลากหลาย เช่น ผู้นำชุมชน (กำนัน) ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนจากองค์การบริหารตำบล (อบต.) หรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น

เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานให้คัดเลือกครูในโรงเรียนประจำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพื่อให้มีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมและใช้คู่มือการจัดกิจกรรม

กลุ่มที่ 8

เป็นการนำเสนอผลการจัดกิจกรรมของโครงการที่ผ่านมาของโรงเรียน กิจกรรมที่ใช้เป็นการขยายแกนนำ ด้วยการชักชวนให้เพื่อน ๆ มาเป็นแกนนำของกลุ่ม ช่วยสอดส่องในการจัดระเบียบวินัยของการเข้าแถวหน้าเสาธง ก่อนเข้าเรียนตอนเช้า เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่สอนเกี่ยวกับงานฝีมือ หากนักเรียนมาสายมาไม่ทันการเข้าแถวตอนเช้าส่วนใหญ่มักจะมาเรียนไม่ทันในคาบเรียนแรกซึ่งเป็นชั่วโมงของการสอนในส่วนของทฤษฎีต่าง ๆ ทำให้เด็กที่ขาดเรียนก็จะไม่เข้าใจในเนื้อหาของบทเรียนไปด้วย ในการจัดระเบียบการเข้าแถวหน้าเสาธงนั้นจะมีการประกวดเด็กดี และเด็กมาสายตลอด จะมีการมอบของรางวัลให้สำหรับผู้ที่ไม่เคยมาสาย และมีการมอบของรางวัลแก่นักเรียนที่มาสายด้วยการให้ของขวัญตามข้ออ้างที่นักเรียนอ้างว่ามาสายเพราะอะไร เช่น หากมาสายเพราะกลัวแดดร้อนก็จะมอบร่มสีแดงให้ หากบอกว่าตื่นสายก็จะมอบนาฬิกาปลุกให้ เพื่อแก้ปัญหาของนักเรียนคนนั้น ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร และมีการแสดงนิทรรศการผลงานของนักเรียนพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ซักถามนักเรียนที่เป็นแกนนำในเรื่องต่าง ๆ และแกนนำได้มีการประเมินผลโครงการว่ามีจุดด้อย จุดเด่นในส่วนใดบ้างและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างหากต้องดำเนินกิจกรรมในอนาคต

ข้อคิดเห็นที่ได้จากการติดตามประเมินผลโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการจัดสนทนากลุ่ม พบว่านักเรียนที่เป็นวิทยากรกระบวนการส่วนใหญ่จะทราบถึงความหมายของกระบวนการ A-I-C บ้าง แต่ด้วยเวลาที่กระชั้นทำให้นักเรียนดำเนินการได้อย่างไม่เต็มรูปแบบ ทำให้ขาดบางส่วนของกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมไปบ้าง อย่างไรก็ตาม วิทยากรกระบวนการ ก็สามารถปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้มีส่วนร่วมให้เข้ากับสถานการณ์ของชุมชนตนเอง เนื่องจากเวลาเป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของการทำกิจกรรม วิทยากรกระบวนการจึงใช้วิถี “เพื่อนบอกเพื่อน” เป็นรูปแบบในการเรียนรู้ร่วมกัน กล่าวคือ เมื่อวิทยากรกระบวนการพูดคุยเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และกระบวนการในการจัดกิจกรรมที่กำหนดขึ้นให้กับเพื่อนกลุ่มเล็กฟังตามเวลาและโอกาสที่เอื้ออำนวย เพื่อนกลุ่มเล็กนั้นก็จะใช้กระบวนการ “เพื่อนบอกเพื่อน” บอกต่อ ๆ กันไป และนัดรวมสุดท้ายมาเข้ากลุ่มพูดคุย สร้างสรรค์แผนงานในการแก้ปัญหาต่อไป

“เราต้องจัดเรื่องเวลาให้เป็น ทำให้พวกผมเป็นแค่ขยายกิจกรรมออกมา พอเราได้กลุ่มแกนนำออกมา เราก็เอากลุ่มแกนนำที่มีอยู่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ A-I-C โดยให้เพื่อนสอนเพื่อน เพื่อนแนะนำเพื่อน อย่างผมมีความรู้เรื่อง A-I-C ผมก็เอา A-I-C นี้พวกนี้บอกเพื่อน บอกว่า A-I-C เป็นอย่างไร มีแนวคิดอย่างไร แนวคิดของ A-I-C เป็นแบบนี้ผมก็อธิบายให้เพื่อนฟัง เหมือนกับว่าถ่ายทอดให้ พอเพื่อนคนนี้รู้เค้าก็เอาไปถ่ายทอดให้กับเพื่อน เท่ากับว่ากลุ่มแกนนำคุยกัน ทำความเข้าใจร่วมกัน แล้วหาข้อผิดพลาดว่า A-I-C คืออะไร เมื่อได้แล้วเราก็นำไปจัดลงสู่กระบวนการโดยการหาปัญหา คิดถึงปัญหาร่วมกันก่อน เราถึงถึงปัญหาจุดเล็ก ๆ นี้เราได้มาหลายจุดเลยในวิทยาลัย แต่เราดึงมาปัญหาหนึ่งที่ทุกคนเข้าใจเลยว่ามันรุนแรงที่สุดก็คือปัญหาเรื่องเวลา พอได้มาแล้วก็นำไปสู่โครงการ พอนำไปสู่โครงการปั๊บก็นำไปสู่การแก้ปัญหา พอเกิดการแก้ปัญหาที่กลับมาสู่โครงการอีก”

กลุ่มที่ 9

การจัดกิจกรรมของกลุ่มเป็นการนำกระบวนการ A-I-C มาปรับใช้ในการอบรม โดยมีวิทยากรนักเรียนที่ได้รับการอบรมจากโครงการฯ เป็นวิทยากรกระบวนการหลัก ซึ่งสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างดี และแสดงความสามารถรวมทั้งความเข้าใจในกระบวนการของ A-I-C มาใช้ได้เป็นอย่างดี ผู้เข้ารับการอบรมเป็นนักเรียนที่เรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-6 รวมทั้งสิ้น 57 คน จากแผนงานที่วางไว้คือจะจัดอบรม 2 วัน แต่ด้วยความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมจึงขอให้มีการอบรมเพิ่มอีก 1 วัน ซึ่งแกนนำก็สามารถดำเนินการได้ และได้มีการวางแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไปในภาคเรียนหน้า

ข้อสังเกตจากการติดตามประเมินผล พบว่า ผู้บริหารของโรงเรียนมีประสบการณ์ในการเข้าอบรมกระบวนการ A-I-C และโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนในกลุ่มยุทธศาสตร์ ตลอดจนผู้บริหารของโรงเรียน กับผู้บริหารชุมชน มีการทำงานแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนผู้ปกครองก็ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนกิจกรรมเป็นอย่างดี สิ่งที่น่าสนใจในการติดตามประเมินผล พบว่า เด็กนักเรียนในโรงเรียนนี้ ส่วนใหญ่มีวินัยดีมาก มีความพร้อมเพียงในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความตั้งใจสูง และสามารถทำความเข้าใจได้อย่างรวดเร็วและถ่องแท้ ทั้งนี้ ผู้บริหารโรงเรียนเล่าว่า เด็กนักเรียนทุกคน ต้องทำการละหมาดในทุกเช้า และตรงตามเวลาการละหมาดทุกครั้ง ทำให้เด็กมีระเบียบวินัยตั้งแต่เด็กเกิดความตระหนัก และเห็นคุณค่าของการพัฒนาโดยการเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ผู้ปกครองที่เห็นประโยชน์ของการจัดกิจกรรม

กลุ่มที่ 10

ผู้บริหารและอาจารย์ ระบุว่า จะเริ่มดำเนินการจัดฝึกอบรมในปีการศึกษาหน้า แต่จากการไปเยี่ยมและติดตามผลของคณะวิจัย พบว่า ผู้บริหารและคณาจารย์ของโรงเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะจัดกิจกรรมหลังจากไปอบรมมา แต่ยังไม่พร้อมเนื่องจากมีเด็กนักเรียนหลายสาขากำลังฝึกงาน อย่างไรก็ตาม ทางโรงเรียน ได้จัดให้นักเรียนในแผนกการชาย และการบัญชี มานำเสนอกิจกรรมประกอบการเรียน ซึ่งพบว่า เป็นกิจกรรมที่มีกระบวนการคล้ายคลึงกับกระบวนการ A-I-C มาก ผู้บริหารและอาจารย์ ได้นัดหมายที่จะจัดฝึกอบรมโดยใช้กระบวนการ A-I-C ภายใต้แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ต่อไป

สรุปผลการสร้างแกนนำวิทยากรหรือวิทยากรกระบวนการ

“โครงการฯ” ได้สร้าง “คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมแล้ว ยังได้สร้างครูอาจารย์ และนักเรียน ตลอดจนเยาวชนชนทั่วไปในชุมชน ให้เป็นวิทยากรกระบวนการ หรือ วิทยากรแกนนำอีกด้วย อย่างไรก็ตาม บุคคลที่เหมาะสมในการเข้ารับการฝึกอบรม เพื่อเป็นวิทยากรกระบวนการหรือวิทยากรแกนนำโดยใช้ “คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” นี้ ควรเป็นครู อาจารย์ หรือ นักเรียน (ที่มีความสามารถพิเศษและมีใจรักในการเป็นวิทยากร) ในสถานศึกษาทุกระดับ โดยลักษณะการจัดกิจกรรม ควรเป็นกิจกรรมร่วมระหว่างครูและนักเรียนหรือนักศึกษา โดยให้ครูหรืออาจารย์มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษา ขณะที่นักเรียนหรือนักศึกษามีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ ในการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานทั้งหมด

4.3 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้วิธีการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management Tool: KM) เป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนา **“คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ”** ฉบับสมบูรณ์ บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์ความรู้ในการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ นอกจากนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสร้างกลุ่มคนเพื่อให้เป็นวิทยากรกระบวนการ ใช้คู่มือดังกล่าว อบรมขยายเครือข่าย เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ด้วยการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

การจัดเวทีดังกล่าว ดำเนินการโดยคณะวิจัย โดยมีวิทยากรกระบวนการทั้ง 10 กลุ่ม ที่ปรึกษาโครงการและผู้เชี่ยวชาญ มาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมและใช้คู่มือดังกล่าว การใช้คู่มือครั้งนี้ จึงเป็นการใช้ครั้งที่ 3 โดยวิทยากรกระบวนการทั้ง 10 กลุ่มเป็นผู้ดำเนินการ

4.3.1 การใช้คู่มือครั้งที่ 3

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของวิทยากรกระบวนการทั้งหมด กับกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีครั้งนี้ โดยแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งประสบการณ์ในการใช้คู่มือครั้งที่ 3 และจากภูมิปัญญาของวิทยากรกระบวนการเอง ผสมผสานกับการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม โดยการใช้แบบทดสอบ Pre-test และ Post-test และแบบประเมินต่าง ๆ แล้วพบว่า เนื้อหาของ **“คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ”** มีความสมบูรณ์เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของเยาวชน พร้อมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้นั้น ก็มีความเหมาะสมเช่นกัน มีเพียงชื่อและลำดับของกิจกรรมบางกิจกรรมที่ควรปรับชื่อและจัดเรียงใหม่เพื่อให้เยาวชนเกิดความสนใจและความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมให้มากยิ่งขึ้น

การจัดการอบรมของวิทยากรกระบวนการ 10 กลุ่ม โดยใช้แบบทดสอบ Pre-test และ Post-test ประเมินผู้เข้าร่วมอบรมของทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า ก่อนเข้ารับการอบรมมี 600 คน และลดลงเหลือ 459 คน ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ทั้งก่อนเข้ารับการอบรม และหลังจากรับการอบรมเกินกว่าร้อยละ 75 เป็นนักเรียน นักศึกษา

ส่วนใหญ่ของผู้เข้ารับการอบรมและตอบแบบประเมินก่อนและหลังการอบรมเป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 10-19 ปี และ เป็นนักเรียน / นักศึกษา (ดูตาราง 4.8)

ตาราง 4.8 ร้อยละของผู้เข้ารับการอบรม จำแนกตาม เพศ อายุ และอาชีพ ก่อนและหลังรับการอบรม

คุณลักษณะ	ก่อนการรับการอบรม (600)	หลังการรับอบรม (459)
เพศ		
หญิง	58.0	66.4
ชาย	42.0	33.6
อายุ		
ต่ำกว่า หรือเท่ากับ 9 ปี	0.7	0.7
10-14 ปี	33.5	41.0
15-19 ปี	49.5	48.1
20-24 ปี	6.3	2.2
25-29 ปี	1.8	0.7
30-34 ปี	0.8	0.7
35-39 ปี	1.5	1.7
40-44 ปี	1.0	1.3
45-49 ปี	0.5	0.9
50-54 ปี	0.7	0.9
55-59 ปี	1.0	1.1
60 ปีขึ้นไป	2.7	0.9
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	90.7	90.6
รับจ้างทั่วไป	2.7	2.2
ทำไร่ / เกษตรกรรม	2.7	3.1
ข้าราชการ / ครู	1.0	1.3
ลูกจ้างชั่วคราว / พนักงานของรัฐ / รัฐวิสาหกิจ	0.5	0.7
ธุรกิจส่วนตัว / ค้าขาย	0.5	2.0
แม่บ้าน	1.3	0.2
ไม่ตอบ	0.7	-
รวม	100.0	100.0

ก. การบรรลุผลด้านเนื้อหาของคู่มือ จากการจัดการอบรมของวิทยากรกระบวนการ 10 กลุ่ม โดยใช้แบบทดสอบ Pre-test และ Post-test ประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ / แนวคิดของผู้เข้าอบรมที่จะนำหลักปรัชญาและแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ผู้เข้ารับการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกด้านความรู้ / ความเข้าใจ / เจตคติในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ

1) แหล่งข้อมูล ก่อนรับการอบรมมีประมาณร้อยละ 3 ที่ไม่เคยได้ยินคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” สำหรับผู้ที่เคยได้ยิน สัดส่วนที่สูงที่สุดคิดเป็นร้อยละ 45.8 ได้ยินจากโทรทัศน์ รองลงมาคือ ครู / โรงเรียน และสื่ออื่น ๆ แสดงให้เห็นความสำคัญของสื่อ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (ดูตาราง 4.9)

ตาราง 4.9 ร้อยละของแหล่งข้อมูลคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ก่อนการรับการอบรม

แหล่งข้อมูล	ร้อยละ
บ้าน / พ่อแม่	4.7
โรงเรียน / ครู	16.3
โทรทัศน์ / TV. / พระบรมราโชวาท	45.8
หนังสือพิมพ์ / สิ่งพิมพ์ / นิตยสาร	3.8
วิทยุ	5.2
Internet	0.7
สื่อต่าง ๆ	13.0
เสียงตามสาย	1.0
เพื่อน	0.2
ไม่ตอบ	9.3
รวม	100.0

2) ความหมาย และหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง คำตอบของ “ความหมาย” และ “หลักการ” ของเศรษฐกิจพอเพียง มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมากก่อนและหลังการประเมิน กล่าวคือ เกือบร้อยละ 90 ตอบว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย การทำมาหากินแบบพอมี พอใช้ พอดี / กินดี อยู่ดี / พอกิน พอใช้ การมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ / อยู่อย่างพอเพียงไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น การรู้จักประมาณตน / พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ / มีเงินเก็บ / รู้จักกิน รู้จักใช้ มีการออมเงิน มีเพียงเล็กน้อยที่ตอบว่าเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า ไม่สิ้นเปลือง และมีความซื่อสัตย์สุจริตเกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ มีเพียงร้อยละ 1.2 ที่ตอบว่าไม่เห็นด้วย เนื่องจากจิตใจแต่ละคนแตกต่างกัน ไม่สามารถปฏิบัติได้ทุกคน

3) **คุณธรรม 4 ประการ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง** ก่อนรับการอบรม ประมาณร้อยละ 95 ตอบว่าศีลธรรม และคุณธรรมกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องจากเมื่อคนเรารู้จักพอ ทำให้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซื่อสัตย์สุจริต เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข อย่างไรก็ตามมีผู้ตอบ 5 รายที่มีความเห็นว่า ศีลธรรม และคุณธรรมกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่มีความเกี่ยวข้องกัน เนื่องจาก **“ศีลธรรม คุณธรรมเป็นเรื่องของศาสนา แต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต”** และ **“ศีลธรรมกับเศรษฐกิจเป็นคนละเรื่องกัน”**

หลังจากได้รับการอบรมแล้ว หลักคุณธรรม 4 ประการที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือ **“รักษาความสัจ-ซ่มใจตนเอง-การอดทน-ละวาง”** คิดเป็นร้อยละ 37 และ **“ขยัน-ประหยัด-ซื่อสัตย์-อดทน”** คิดเป็นร้อยละ 19 เป็นที่น่าสังเกตว่า มีผู้ไม่ตอบถึงร้อยละ 29.4

ตาราง 4.10 ร้อยละของผู้เข้าร่วมอบรมหลังการอบรม จำแนกตามการตอบหลักคุณธรรม 4 ประการของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักคุณธรรม 4 ประการ	ร้อยละ
ขยัน - ประหยัด - ซื่อสัตย์ - อดทน	19.0
พออยู่ - พอกิน - พอเพียง - พอใช้	6.1
ประหยัด - อดออม - รู้จักใช้ - พึ่งตนเอง	6.8
รักษาความสัจ - ซ่มใจตนเอง - การอดทน - ละวาง	37.0
สัจจะ - ธรรมะ - ซันติ - จาคะ	1.7
ไม่ตอบ	29.4
รวม	100.0

สำหรับการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่หลังจากการได้รับการอบรมแล้วนั้นไม่ต่างจากก่อนได้รับการอบรม ส่วนใหญ่เห็นว่าน่าจะเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก เล่าต่อกันไป โดยเริ่มจากคนใกล้ตัวก่อน เช่น ครอบครัว เพื่อน สอนในโรงเรียน มีเพียงส่วนน้อย ประมาณร้อยละ 12 คิดว่าน่าจะเป็นการจัดนิทรรศการ หรือ แผ่นพับเป็นที่น่าสนใจว่า มีประมาณร้อยละ 15 ที่คิดว่า การเผยแพร่หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ดีนั้นคือ การปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

4) **เยาวชนและการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง** เนื่องจากผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นเยาวชน จึงมีข้อถามว่า ในฐานะที่เป็นเยาวชน ต้องปฏิบัติตัวอย่างไรจึงเข้ากับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 มีความเห็นอยู่ในหมวดประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย อดออม

ตาราง 4.11 ร้อยละของผู้เข้าร่วมโครงการ จำแนกตามการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง	-
ประหยัด/ช่วยพ่อแม่ประหยัด / ไม่ใช้เงินฟุ่มเฟือย	42.0
ใช้จ่ายแบบพอดี / พอเพียง / ใช้เงินแบบรู้คุณค่า / ปฏิบัติตนอย่างพอกินพออยู่ / ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า / ไม่ซื้อของเกินความจำเป็น / ไม่ใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็น / ไม่ใช้สินค้าแบรนด์เนม	19.3
อดออม / มัธยัสถ์ / ประหยัดเงินค่าขนม	7.7
ขยัน / หารายได้เสริม / ปลูกผักไว้ขาย	1.3
รู้จักประมาณตน / เป็นคนดีมีศีลธรรม / ซื่อสัตย์ / มีความสามัคคี	5.7
ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์/เป็นตัวอย่งที่ดี	4.0
ช่วยเหลือแพร่ / ปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง / ชักชวนคนที่บ้านใช้ชีวิตพอเพียง เช่น ใช้ 3 ส่วนออม 1 ส่วน	3.0
ทำบัญชีครัวเรือน / บันทึกรายรับรายจ่าย	1.3
ทำตามพระบรมราโชวาทของในหลวง	2.5
ไม่กินเหล้า / ไม่สูบบุหรี่	0.7
ปลูกพืชผักสวนครัว / ปลูกผักไว้กินที่บ้าน	2.3
ไม่ตอบ	10.2
รวม	100.0

ข. **กิจกรรม** จากการจัดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปได้ว่า เนื้อหา และหลักแนวคิดต่าง ๆ ของกิจกรรมหลักในคู่มือมีความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ได้มีการปรับชื่อกิจกรรม เพื่อให้ทันสมัยและมีการปรับลำดับของกิจกรรมบ้างเล็กน้อย ดังนี้

กิจกรรมหลักที่กำหนดในภาคการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

A. **กิจกรรมหลัก** โดยใช้ กระบวนการ A (Appreciation) เป็นหลักในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่

- **ทำความเข้าใจกับกิจกรรม** เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมทราบวัตถุประสงค์ ขั้นตอนและกระบวนการการอบรม ตลอดจนประเมินความเข้าใจและแนวคิดของผู้เข้ารับการอบรม ในเนื้อหาความรู้ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม 4 ประการ หรือ แนวคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ในกิจกรรมนี้
- **ข้อตกลงร่วมกัน** ฉันทและเชอ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อสร้างกติกาของการอยู่ร่วมกัน คู่กันเคยกับรูปแบบการอบรม ให้กลุ่มมีความคุ้นเคยในการร่วมกันปรึกษาหารือ สร้างข้อตกลงหรือปฏิบัติตามมติของกลุ่มร่วมกัน

- ว่าด้วยเรื่องของความหวัง เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อทราบความคาดหวังของผู้เข้ารับการอบรม
- ว่าด้วยเรื่องของอนาคต เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมคุ้นเคยกับการสื่อสารด้วยภาพหรือสัญลักษณ์ รวมถึงการฝึกการใช้ความคิดและทบทวนเป้าหมายชีวิตหรือความคาดหวังของตนเอง ตลอดจนเป็นการเปิดเผยตัวตนกับกลุ่ม และเพื่อฝึกการพูด และการอภิปรายให้คนอื่นเข้าใจ
- สิ่งกีดขวางเส้นทางชีวิต เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละคนคิดทบทวนและใคร่ครวญเรื่องของตนเอง วิเคราะห์แยกแยะสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ตนเองไปไม่ถึงเป้าหมายชีวิต
- นำเสนอเสนอสิ่งกีดขวางเส้นทางชีวิต เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละคนนำเสนอปัญหาของตนเองต่อกลุ่ม โดยทุกคนต้องฟังขณะที่อธิบาย ห้ามโต้แย้ง แต่ถ้าเพื่อนอธิบายแล้วไม่เข้าใจให้ซักถามเพื่อนได้
- เรื่องวุ่น ๆ ของคนในสังคม (ความทุกข์และสุข ความพึงพอใจ หนี้สิน ความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้กลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมในมุมมองของตัวเองเข้ารับการอบรมเอง
- รวบรวมเป้าหมาย / ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ได้เป้าหมายพร้อมปัญหาหรืออุปสรรคของแต่ละกลุ่ม

1. กิจกรรมหลัก โดยใช้ กระบวนการ I (Influence) เป็นหลักในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่

- ห้างสรรพสินค้า เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมรู้จักการจัดหมวดหมู่ ตั้งชื่อหมวดหมู่ และรู้ประโยชน์ของการจัดหมวดหมู่ ตลอดจนเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกัน และสามารถเชื่อมโยงสู่กิจกรรมต่อไปในเรื่องการจัดหมวดหมู่เป้าหมายหลักและเป้าหมายย่อย
- จัดสต็อกสินค้า เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อรวมเป้าหมาย ปัญหาและอุปสรรคที่เหมือนกันเข้าด้วยกัน
- พิชิตปัญหา เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคนคิดหาแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหา อุปสรรคด้วยตนเอง พร้อมทั้งเป็นการระดมความคิดเพื่อให้ได้แนวทางที่หลากหลายในการแก้ไขปัญหาให้มากที่สุด

C. **กิจกรรมหลัก โดยใช้ กระบวนการ C (Control)** เป็นหลักในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่วนนี้ ได้แก่

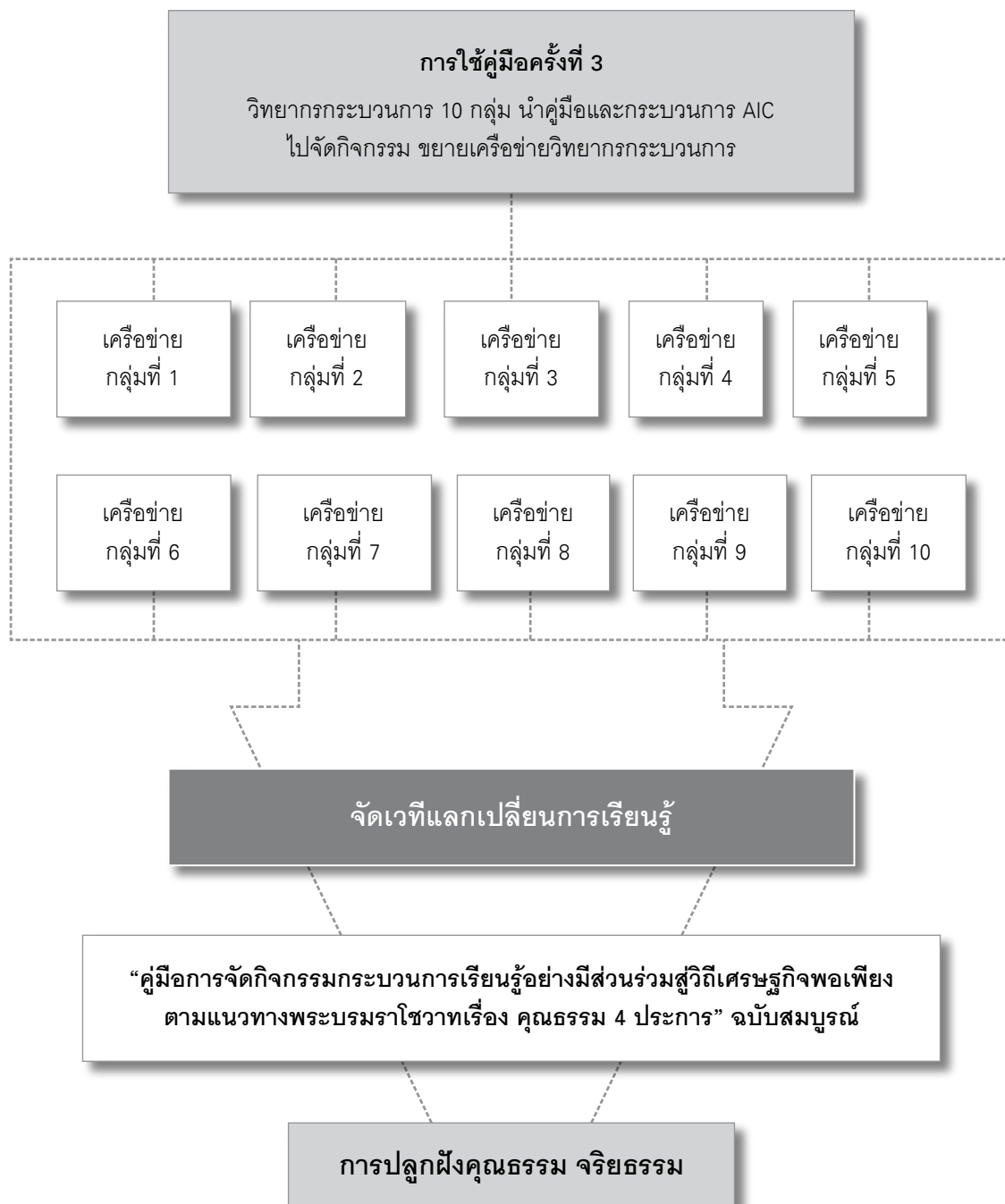
- ร่วมร่าง สร้างฝัน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อฝึกให้ผู้เข้ารับการอบรมมีสมาธิ เกิดความมั่นใจ และให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นกลุ่ม รวมถึงทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นกลุ่ม และเป็นการนำเข้าสู่กิจกรรมการจัดทำแผนต่อไป
- รวมพลังไปยังเป้าหมาย เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้แนวทางของแต่ละคนมารวมกันเป็นแนวทางของกลุ่ม
- อวสานชาวโลก เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้คุ้นเคยกับการให้ฟังเหตุผลให้ครบถ้วน ผู้เข้ารับการมีการเรียนรู้ว่าการไม่ฟังเหตุผลให้ครบถ้วนทำให้เกิดความเสียหายและทำงานไม่สำเร็จ
- คัดกรองปัญหาครั้งที่ 1 เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้สมาชิกจัดลำดับความสำคัญของแนวทางในการแก้ปัญหา โดยแนวทางนั้นต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ รวมถึงเป็นการฝึกการใช้เหตุผลในการเลือกแนวทางในการแก้ปัญหาหรืออุปสรรค
- คัดกรองครั้งที่ 2 เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อคัดเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งสามารถปฏิบัติได้จริงในเวลาที่กำหนด
- กำหนดวิธีการปฏิบัติของ 3 แนวทางที่เลือกไว้ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้กลุ่มได้มีวิธีการที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยวิทยากรนำเข้าสู่กระบวนการการเขียนคำปณิธานของกลุ่มหรือของบุคคลก็ได้ แล้วกลับไปดูว่า กิจกรรมทั้งหมดที่แต่ละคนในกลุ่มคิดนั้น กลุ่มต้องคัดเลือกให้เหลือเพียง 3 กิจกรรม เพื่อนำมากำหนดในการเขียนแผนงานต่อไป
- จากผู้รู้ ผู้การเขียนแผนปฏิบัติการ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้รับการอบรมได้ทราบถึงแนวทางการเขียนแผนปฏิบัติการได้อย่างถูกต้อง
- นำเสนองาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้แต่ละกลุ่มเสนอความเห็นที่สรุปได้จากกิจกรรม 3 กิจกรรมตามลำดับ และเพื่อให้แผนงานมีความชัดเจนสามารถนำไปใช้ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการนำเสนอและอภิปรายซักถามจากผู้เข้ารับการอบรมทั้งหมด
- ถอดบทเรียนจากการอบรม เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่าง ๆ อย่างถูกต้อง และชัดเจนในทุกขั้นตอน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงวิธีเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมเทคนิคการตีความหมายจากกิจกรรมเข้าสู่เรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง

ค. **คู่มือฉบับสมบูรณ์**

ท้ายที่สุด “โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ได้สร้างคู่มือตามกรอบแนวคิดการพัฒนาคู่มือ ผ่านการทดสอบ และนำกลับมาปรับปรุงเพื่อไปใช้ในการอบรมอาสาสมัครแกนนำสร้างเป็นวิทยากรกระบวนการ หรือวิทยากรแกนนำ ตามกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C เพื่อขยายเครือข่ายต่อไป คู่มือนี้มีชื่อว่า “คู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” ซึ่งเหมาะสำหรับการฝึกอบรมที่ใช้กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

(ดู “คู่มือการจัดกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” ในเล่มคู่มือ)

แผนภาพ 8: แผนการใช้คู่มือครั้งที่ 3



ง. การประเมินความเข้มแข็ง

ในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โครงการฯ ได้สร้างเครื่องมือเพื่อประเมินภาพรวมของการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและสรุปทเรียนของการเรียนรู้ร่วมกัน

1) การประเมินความเข้มแข็งด้วยตนเอง เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประเมินความเข้มแข็งด้วยตนเอง (Self Assessment for Competency) เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประเมินความสำเร็จ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยดัดแปลงมาจาก ‘Self Assessment Framework for AIDS Competence’ ซึ่งพัฒนาโดย UNAIDS / UNITAR (2003) ตามกรอบแนวคิดนี้ ‘ความเข้มแข็งในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง’ หมายความรวมถึง “ความเข้าใจ” (understanding) และยอมรับ (acceptance) ในหลักการ แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงว่าถูกต้อง สามารถนำไปปฏิบัติได้ ลงมือกระทำ (take action) อย่างเต็มศักยภาพ (high potency) ของตนเองก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนเกิด การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Learning and Sharing) ร่วมกับคนอื่น ๆ

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการประเมินระดับความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจพอเพียง และคุณธรรม จริยธรรมด้วยตนเองนี้ มีมิติต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน 5 ด้าน โดยที่แต่ละมิติจะมีการวัดระดับความสามารถของตนเอง 5 ระดับ จากระดับพื้นฐาน (ระดับ 1) จนถึงสูงสุด (ระดับ 5) ดังที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 4.12

ตาราง 4.12 กรอบการประเมินความเข้มแข็งด้วยตนเองเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”

ความเข้มแข็งทั้ง 5 ด้าน	ระดับความเข้มแข็ง				
	ระดับ 1 (ไม่มี)	ระดับ 2 (พอสมควร)	ระดับ 3 (ค่อนข้างดี)	ระดับ 4 (ดี)	ระดับ 5 (ดีมาก)
1. การรับรู้ เข้าใจ มีความตระหนัก และยอมรับในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง					
2) มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประพฤติปฏิบัติ					
3) มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือชมรม และมีการสร้างหรือขยายเครือข่าย					
4) มีการระดมทรัพยากรภายใน (กลุ่ม / ชุมชน / โรงเรียน) ด้วยตนเอง ไม่ได้ขอรับการสนับสนุนจากภายนอก					
5) ความยั่งยืน					

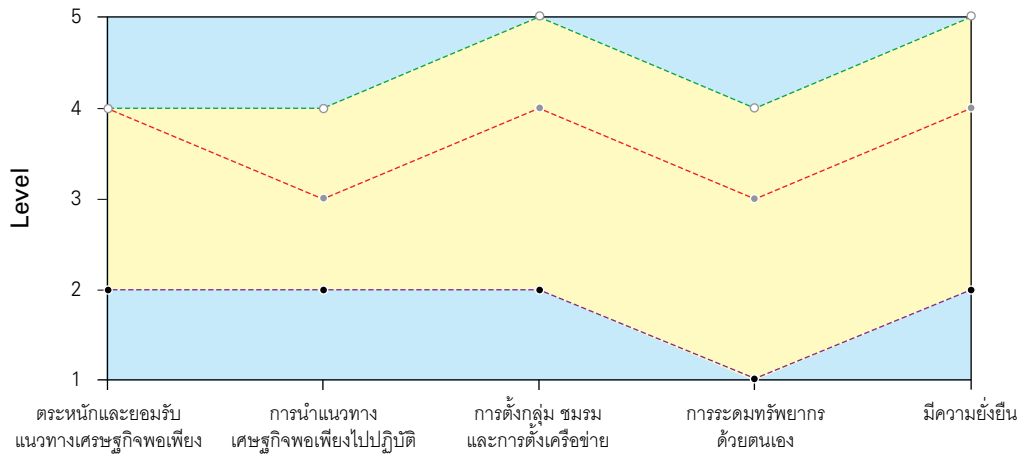
ตามกรอบแนวคิดนี้ ผู้ประเมินจะถูกขอให้ประเมินความเข้มแข็งของตนเอง (หรือกลุ่มของตนเอง) ในขณะปัจจุบันและความคาดหวังที่จะพัฒนาความเข้มแข็งของตนเองที่น่าจะเป็นไปในอนาคต (ดูผลการประเมินในตารางที่ 4.13)

ตารางที่ 4.13 ผลการประเมินระดับความเข้มแข็ง

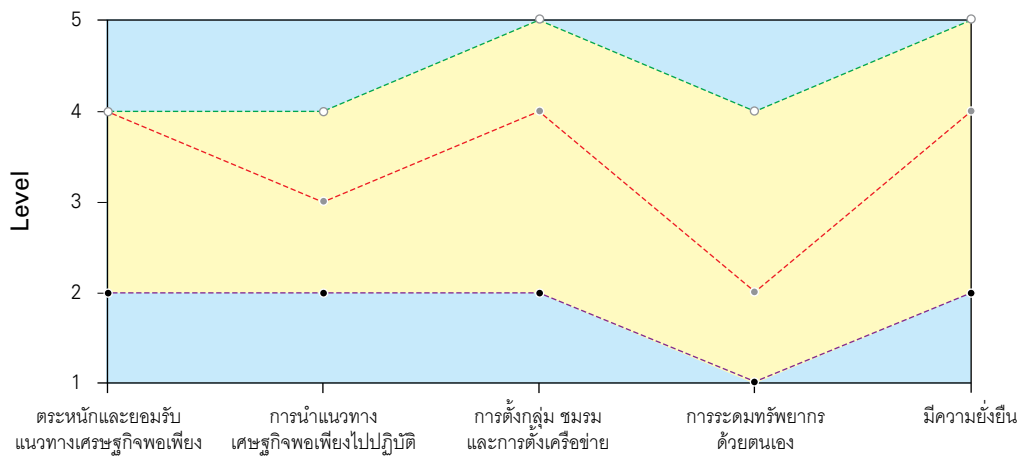
	อิสลามวิทยาลัย		ไตรโยค มณีกาญจน์		วัดน้อยนพคุณ		อิเทคชลบุรี		ร่วมใจพัฒนา		ช่างทองหลวง		ร่วมใจประสิทธิ์	
	ป	อ	ป	อ	ป	อ	ป	อ	ป	อ	ป	อ	ป	อ
ป = ปัจจุบัน, อ = อนาคต														
ตระหนักและยอมรับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	2	4	2	4	4	5	3	4	3	4	3	4	3	4
การนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ	2	3	2	3	3	4	4	5	3	4	3	4	3	5
มีการตั้งกลุ่ม ชมรม หรือสร้างเครือข่าย	2	4	2	4	3	4	3	4	3	4	4	5	5	5
การระดมทรัพยากรด้วยตนเอง	1	3	1	2	3	4	2	3	4	5	4	5	4	5
มีความยั่งยืน	2	4	2	4	3	5	3	4	4	5	2	3	5	5

สำหรับมิติเดียวกัน สามารถนำผลการประเมินของตนเองไปเปรียบเทียบกับผลประเมินของผู้อื่นได้ เพราะใช้เกณฑ์ประเมินชุดเดียวกัน ผลรวมของการประเมินทั้ง 5 มิติสามารถแสดงให้เห็นได้ด้วย “ไดอะแกรมแม่น้ำ” (River Diagram) และ “ไดอะแกรมขั้นบันได” (Stair Diagram) ซึ่งไดอะแกรมแม่น้ำนี้ จะแสดงให้เห็นระดับความสามารถหรือความเข้มแข็งในกลุ่มของตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ (ดูจากการนำเสนอผลการประเมินในรูปแบบของไดอะแกรมแม่น้ำของทั้ง 7 กลุ่ม)

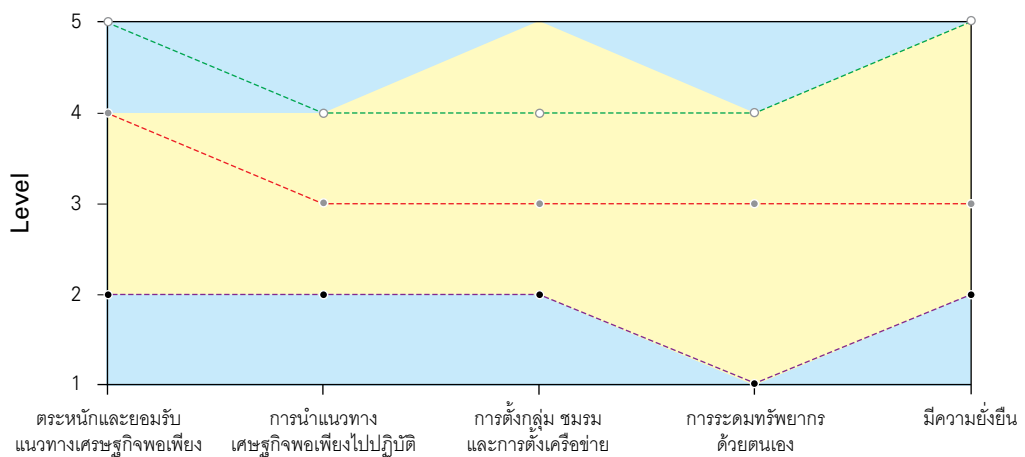
รูปที่ 1 โรงเรียนอิสลามวิทยาลัย



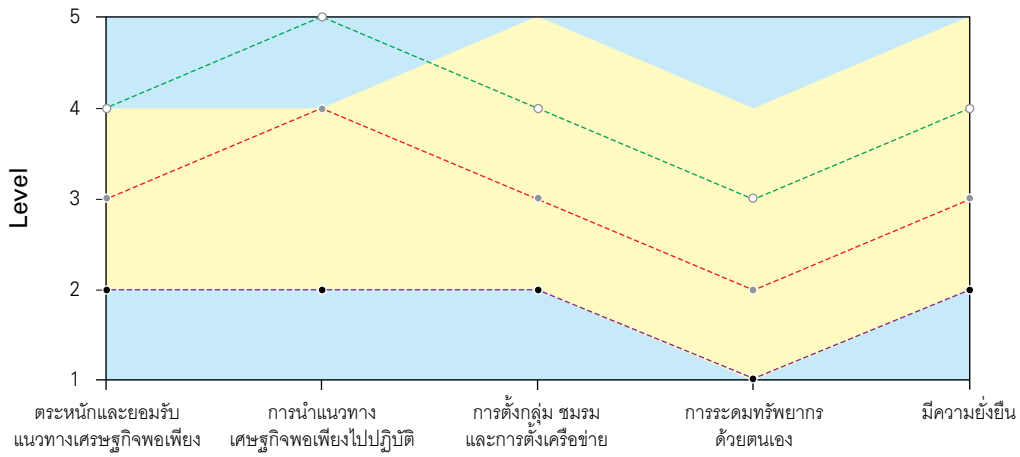
รูปที่ 2 โรงเรียนไทรโยคมณีกาญจน์



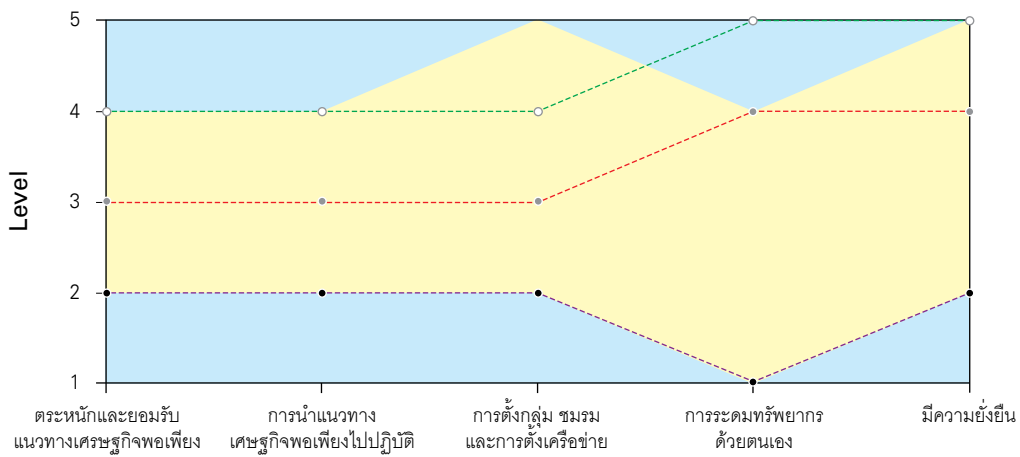
รูปที่ 3 โรงเรียนวัดน้อยนพคุณ



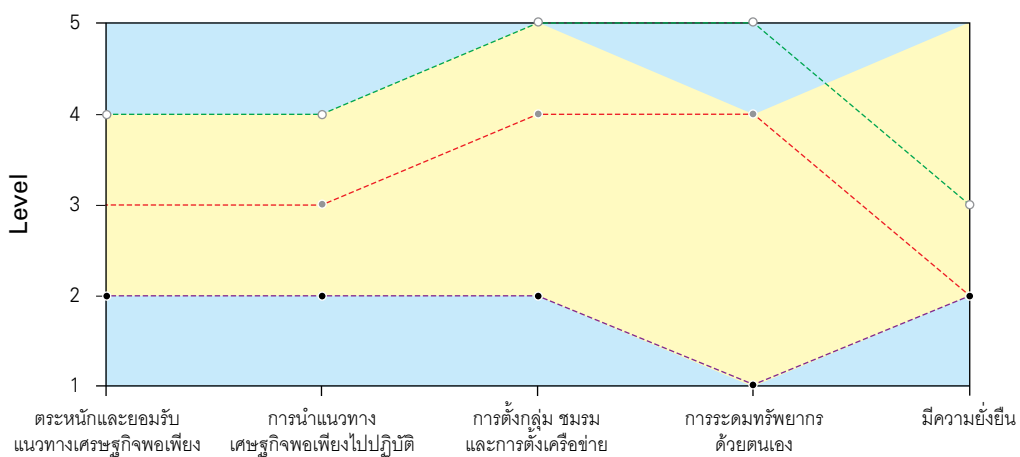
รูปที่ 4 โรงเรียนอู่เตค ชลบุรี



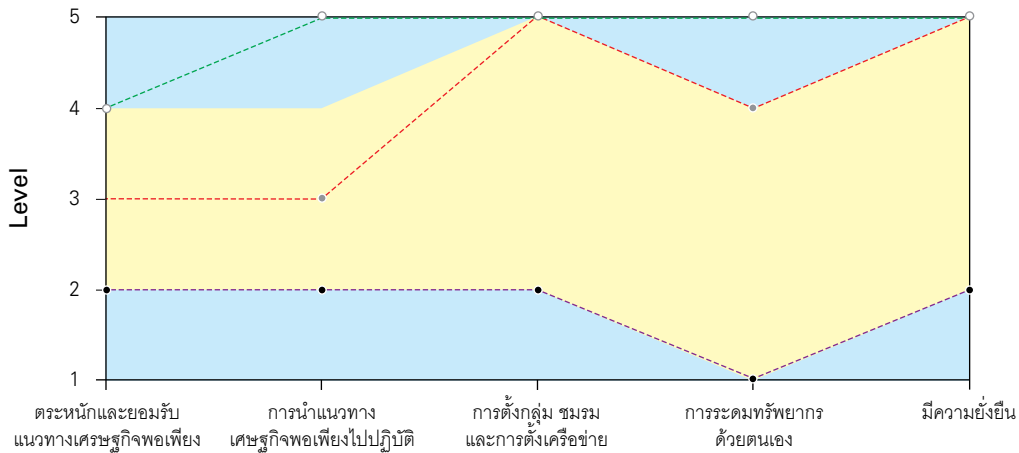
รูปที่ 5 ชุมชนร่วมใจพัฒนา



รูปที่ 6 กาญจนานิเทศวิทยาลัยช่างทองหลวง วิทยาเขตศาลายา



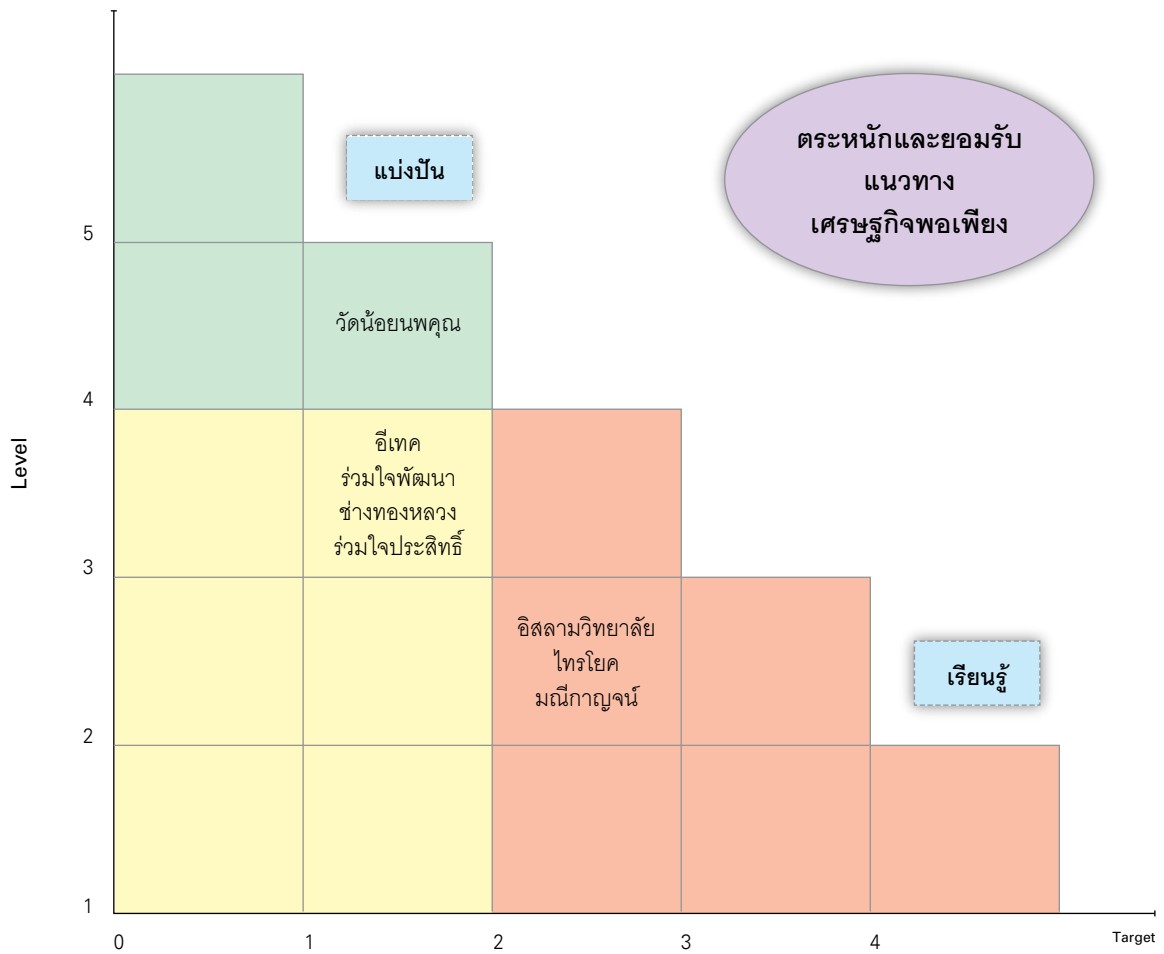
รูปที่ 7 โรงเรียนร่วมใจประสิทธิ์



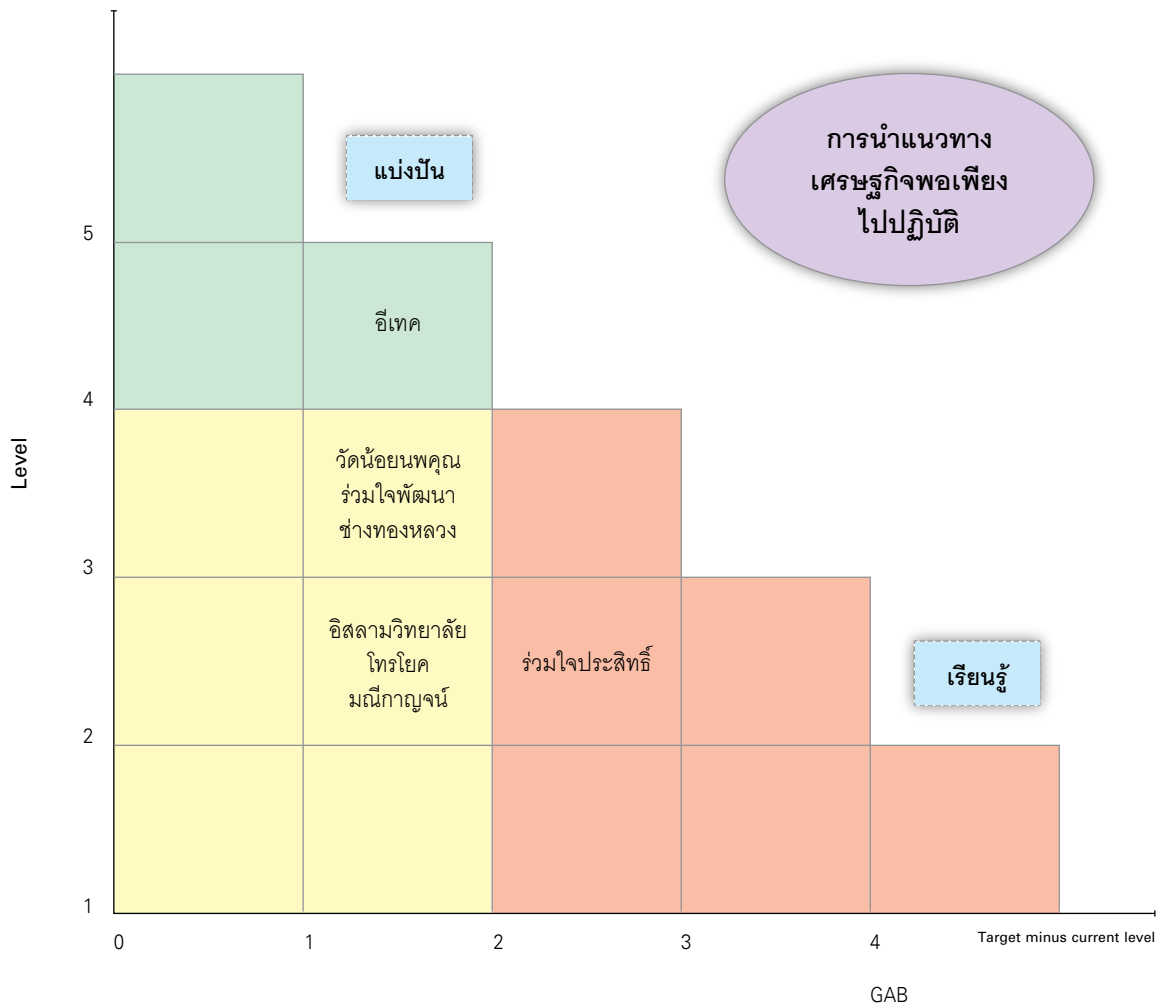
จากรูปที่ 1 - 7 จะเห็นว่าการประเมินระดับความเข้มแข็งทั้ง 5 มิติ ของโรงเรียนไทรโยคมณีกาญจน์อยู่ในระดับต่ำสุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มโรงเรียนทั้ง 7 แห่ง ดังนั้นจึงต้องการเรียนรู้ประสบการณ์จากโรงเรียนที่มีระดับความเข้มแข็งที่สูงกว่า อย่างไรก็ตามไดอะแกรมแบบนี้ ไม่สามารถระบุได้ว่า โรงเรียนใดมีระดับของความเข้มแข็งสูงกว่าและมีความพร้อมที่จะให้โรงเรียนไทรโยคฯ ไปเรียนรู้เพิ่มเติม

แต่ “ไดอะแกรมขั้นบันได” (Stair Diagram) สามารถให้ข้อมูลและรายละเอียดที่มากกว่า จึงนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้ ยกตัวอย่างจากรูปที่ 8 การประเมินความเข้มแข็งในมิติของความตระหนักและการยอมรับในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของโรงเรียน 7 แห่ง พบว่ามีโรงเรียนไทรโยคมณีกาญจน์ และอิสลามวิทยาลัย ประเมินระดับของความเข้มแข็งด้านนี้อยู่ในระดับต่ำ (ค่าความต่างของคะแนน (GAP) = ระดับความเข้มแข็งที่คาดหวัง - ระดับความเข้มแข็งในปัจจุบัน) ทำให้โรงเรียนกลุ่มนี้ตกอยู่พื้นที่ไดอะแกรมสีน้ำตาล และหากกลุ่มนี้ต้องการพัฒนาความเข้มแข็งให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้น ก็สามารถไปเรียนรู้ได้จากโรงเรียนวัดน้อยนพคุณ ที่อยู่ในพื้นที่สีเขียว หรือกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ไดอะแกรมสีเหลืองก็ได้เช่นเดียวกัน

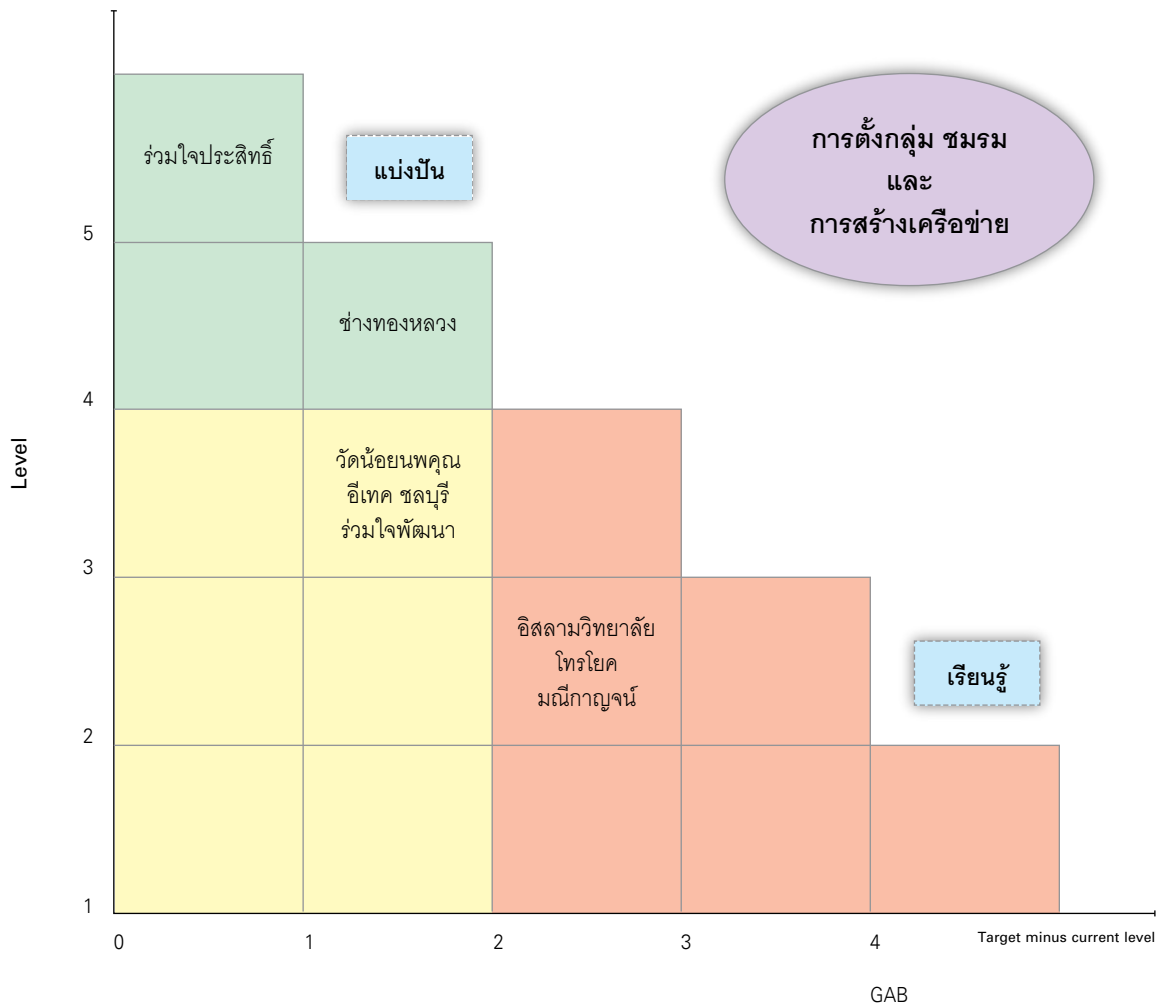
รูปที่ 8 แสดงตัวอย่างของไดอะแกรมขั้นบันได ประเด็นของการตระหนัก และยอมรับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง



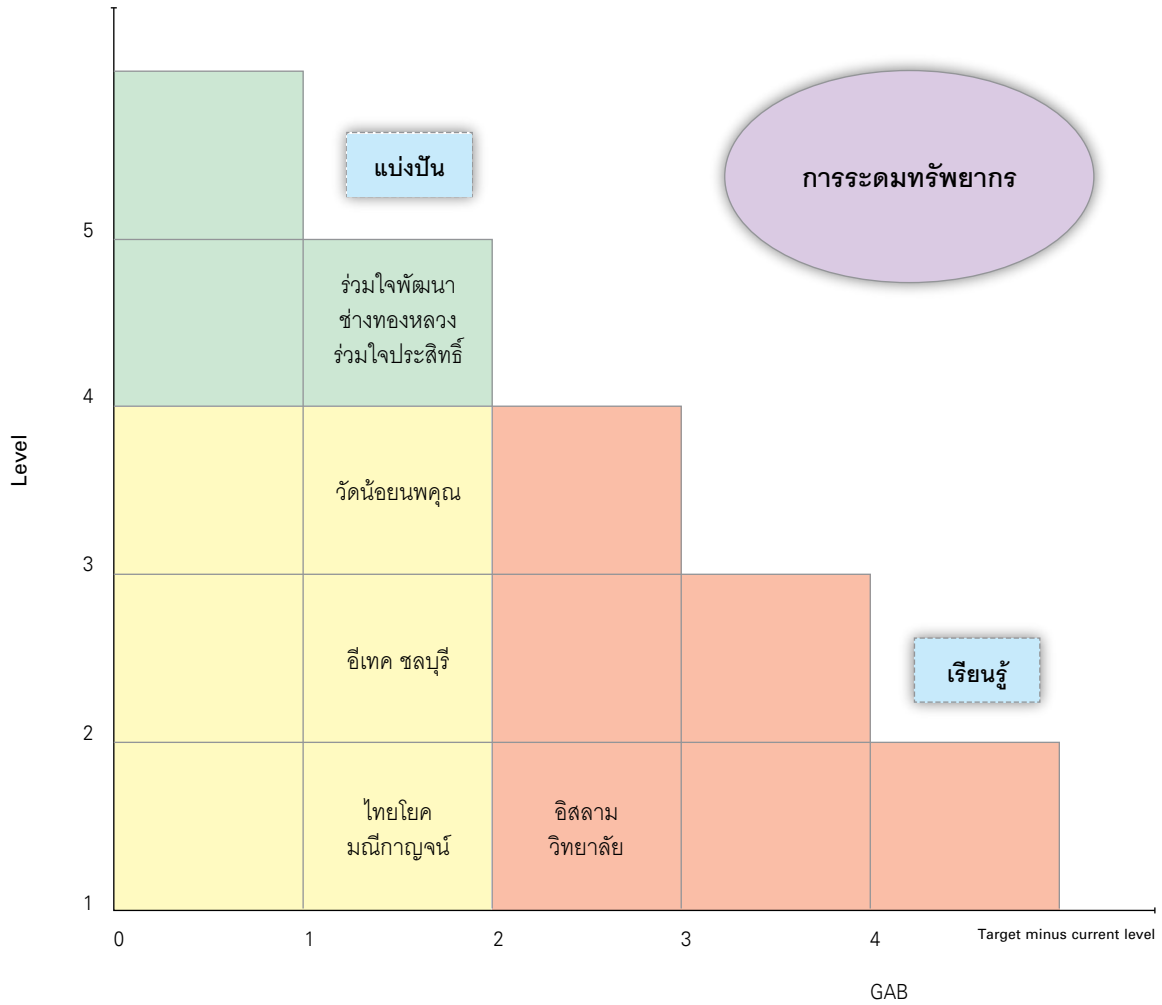
รูปที่ 9 แสดงตัวอย่างของไดอะแกรมขั้นบันได ประเด็นของการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ



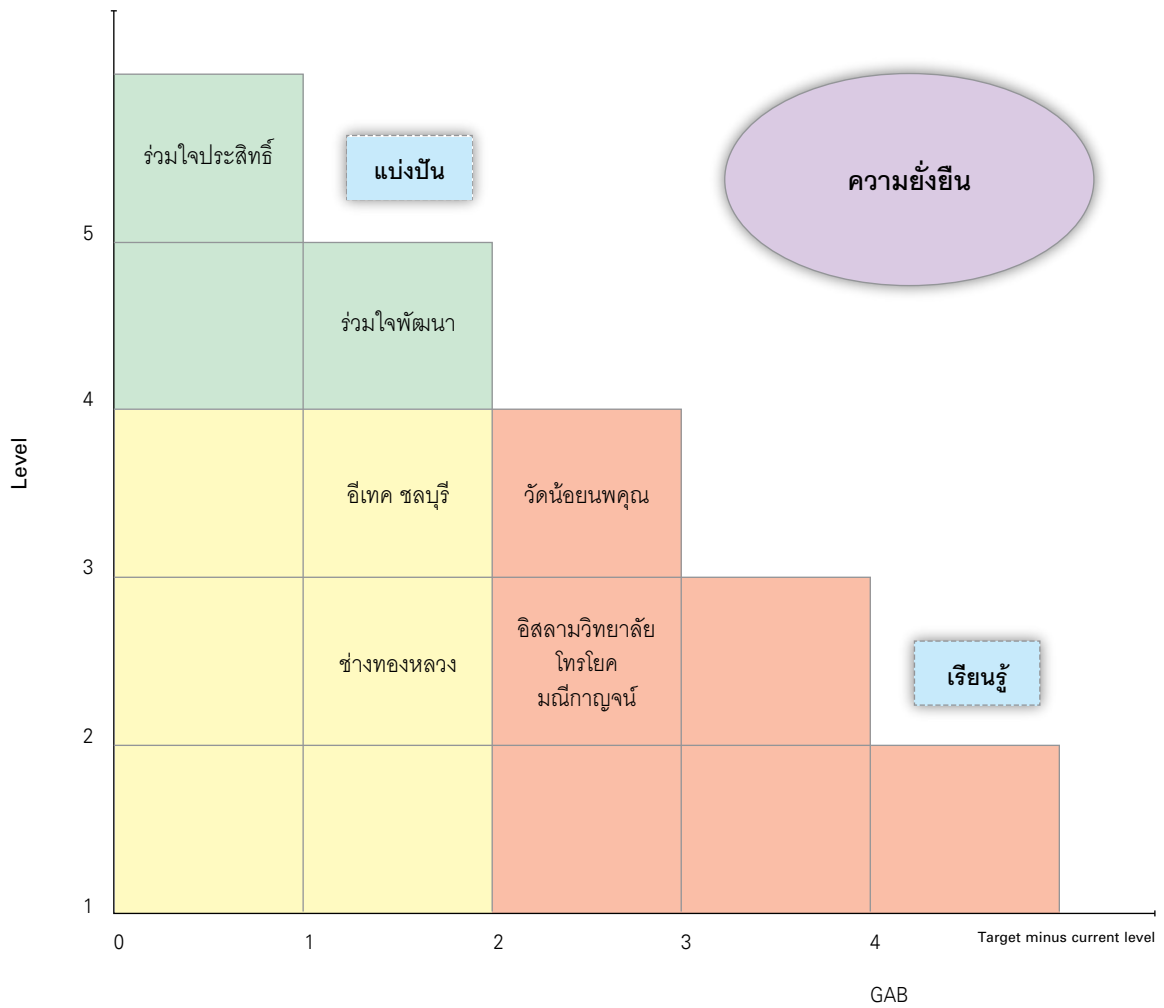
รูปที่ 10 แสดงตัวอย่างของไดอะแกรมขั้นบันได ประเด็นของการตั้งกลุ่ม ชมรม และการสร้างเครือข่าย



รูปที่ 11 แสดงตัวอย่างของไดอะแกรมขั้นบันได ประเด็นของการระดมทรัพยากร



รูปที่ 12 แสดงตัวอย่างของไดอะแกรมขั้นบันได ประเด็นของความยั่งยืน



บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวทางพระบรมราโชวาท เรื่องคุณธรรม 4 ประการ เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตาม แนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ โดยใช้กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C นอกจากนี้ ยังได้มีการสร้างอาสาสมัครแกนนำ เป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อให้คู่มือดังกล่าว ตลอดจน ได้มีการติดตามประเมินผลเบื้องต้นเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงคู่มือให้มีความสมบูรณ์เพื่อใช้เป็นคู่มือสำหรับขยายผลไปยังกลุ่มเป้าหมายทั้งเยาวชนในและนอกโรงเรียน ตลอดจนชุมชนในชนบทและเมืองต่อไป

บทนี้ เป็นการสรุปผลการวิจัยและพัฒนา รวมถึงผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัยและพัฒนา

สรุปผลการศึกษาวิจัยและพัฒนาในการสร้างคู่มือและแกนนำวิทยากร ตลอดจนการติดตามประเมินผลเบื้องต้น มีดังนี้

5.1.1 คู่มือ

เป้าหมายของคู่มือนี้ เป็นเสมือนรากฐานสำคัญในการปลูกฝังให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจ ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ตลอดจน ทักษะในการปฏิบัติการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ เพื่อนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน และยังสามารถนำไปปรับใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ด้วย

คู่มือที่ได้นี้ เรียกชื่อว่า “คู่มือการจัดกระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ” เป็นคู่มือที่ผ่านการทดลองใช้จำนวน 3 ครั้ง และสุดท้ายยังได้ “แผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น” เพื่อการเรียนรู้สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้เชื่อมโยงระหว่างกระบวนการ A-I-C กับ แนวคิดเรื่องคุณธรรม 4 ประการ อันนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างกว้างขวาง คู่มือนี้ประกอบด้วย ภาคหลัก 2 ภาค คือ ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ในภาคทฤษฎี มีเนื้อหาที่สำคัญ 3 ส่วน ส่วนแรก ได้แก่ ส่วนการทำความรู้จักกับคู่มือ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญและความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของคู่มือ รวมถึงคำแนะนำในการใช้คู่มือ ส่วนนี้ กล่าวถึงเนื้อหาของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ และกระบวนการการเรียนรู้ A-I-C ผลจากการพัฒนาคู่มือนี้ในส่วนนี้ ยังได้

“แผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้น” ที่ใช้ในการเชื่อมโยง กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม A-I-C กับแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการที่นำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน สำหรับภาคปฏิบัติของคู่มือนี้ ประกอบด้วย กิจกรรมหลักในการดำเนินกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งดำเนินตามแผนปฏิบัติการบันได 4 ขั้นดังกล่าว

5.1.2 การสร้างแกนนำวิทยากรกระบวนการ

การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำของโครงการ ยึดเอาวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลักสำคัญ รวมทั้งพิจารณาปัจจัยด้านบริบท สภาพแวดล้อม ความพร้อม ความเต็มใจของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งคำนึงถึงศักยภาพของอาสาสมัครแกนนำที่ถูกคัดเลือก กล่าวคือ ต้องมีความสามารถในการนำคู่มือฯ และกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ไปขยายเครือข่ายการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำจำนวน 10 กลุ่ม จึงมีคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ ประกอบด้วยต้องเป็นครูในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา รวมทั้งผู้นำชุมชนในกรุงเทพมหานคร และในเขตชนบทจากจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนแกนนำเยาวชนที่เป็นนักเรียนและเป็นเยาวชนในชุมชน รวม 10 กลุ่ม กลุ่มละ 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 40 คน กลุ่มหรือเครือข่ายทั้งหมด ต้องมีสมาชิกที่มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรแกนนำรวมอยู่ด้วย ตลอดจนต้องมีความสามารถนำความรู้ และเทคนิคต่าง ๆ ที่ได้จากการอบรม ไปขยายเครือข่ายในกลุ่มเป้าหมายของตนอย่างได้ผล

สมาชิกกลุ่มที่เป็นครู หรือผู้นำชุมชน เมื่อสำเร็จจากการอบรมแล้ว ต้องทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงเมื่ออาสาสมัครเยาวชนในสถานศึกษาและในชุมชนที่สำเร็จเป็นวิทยากรกระบวนการไปจัดการอบรมขยายเครือข่ายต่อไป ในขณะเดียวกัน นักเรียนที่เป็นอาสาสมัครต้องศึกษาอยู่ในระดับมัธยมปลายปีที่ 1 ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการขยายเครือข่าย เนื่องจากนักเรียนอาสาสมัครเหล่านี้ ยังต้องใช้เวลาศึกษาต่อในโรงเรียนของตนไปอีก 2 ปี จึงจะสำเร็จระดับมัธยมปลายปีที่ 3

ในการคัดเลือกอาสาสมัครแกนนำนั้น คณะวิจัย ได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยนำรายชื่อโรงเรียนและกลุ่มที่ได้จากข้อเสนอแนะของที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ มาคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และทำการติดต่อเชิญมาร่วมในการอบรมอาสาสมัครแกนนำ

แกนนำวิทยากรกระบวนการที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ มี 2 ระดับ ระดับแรกเป็นวิทยากรกระบวนการที่ได้รับการอบรมจากโครงการโดยตรง หรือเรียกว่า วิทยากรกระบวนการต้นแบบ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 40 คน จาก 10 กลุ่มวิทยากรกระบวนการต้นแบบนำคู่มือของโครงการไปขยายผลในการจัดอบรม โดยมีวิทยากรกระบวนการต้นแบบที่เป็นครูหรือผู้นำชุมชนทำบทบาทเป็นที่เลี้ยงในการจัดอบรมขยายเครือข่าย ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมครั้งนี้ เป็นวิทยากรกระบวนการระดับที่สอง เป็นวิทยากรกระบวนการที่ได้รับการอบรมจากการขยายเครือข่ายของวิทยากรกระบวนการต้นแบบ วิทยากรกระบวนการในระดับนี้ เรียกว่า วิทยากรกระบวนการเครือข่าย ซึ่งมีประมาณ 100- 200 คน

5.2 ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดกิจกรรมและข้อเสนอแนะ

ส่วนนี้ นำเสนอผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวทางพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ ซึ่งจากการติดตามประเมินผล โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การใช้แบบสอบถาม การจัดการสนทนากลุ่ม และ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่โครงการฯ พัฒนาขึ้นเพื่อวัดผลที่ได้ สามารถสรุปผลที่ได้เป็น ผลลัพธ์ระยะสั้น ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันที เช่น การนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการเป็นวิทยากรแกนนำ สำหรับผลที่ได้เป็นผลลัพธ์ระยะยาว ได้แก่ การขยายเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

5.2.1 ผลลัพธ์ระยะสั้น

ผลที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้านี้ แสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการอบรมสามารถเข้าถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง หลังจากการอบรม โดยมีความสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที ผลลัพธ์ระยะสั้นนี้ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ การนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และ การนำไปสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการเป็นวิทยากร ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

5.2.1.1 การนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการถอดบทเรียน ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า วิทยากรกระบวนการ กลุ่มต่าง ๆ ได้นำหลักแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยบางกลุ่มนำเสนอว่า หลังจากเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นอาสาสมัครแกนนำ ทำให้มีการวางแผนในการเรียน ผลคือทำให้การเรียนดีขึ้น หรือ บางกลุ่ม เกิดความสามัคคีหลังจากมาร่วมฝึกอบรม เช่น อยู่สถานศึกษาเดียวกัน แต่ไม่ถูกกันมาก่อน เมื่อมาเป็นอาสาสมัครแกนนำร่วมกันในครั้งนี้ ทำให้ปรับเปลี่ยนทั้งความคิดและพฤติกรรม เปิดใจรับกันมากขึ้น มีความมุ่งมั่นต่อกัน ปัจจุบันกลายเป็นเพื่อนรักกันเป็นต้น

“ได้ร่วมกัน นำเสนอการรับรู้ เข้าใจ มีความตระหนัก และยอมรับในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง+มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ ปฏิบัติ” (กลุ่ม 1)

“สำหรับหนู หนูก็เข้าใจความหมายของค.อ.ย.อ.ลึกลงลึกซึ่งมากเลยคะ คือคิด วิเคราะห์ แยกแยะ ...คิดเป็นวิเคราะห์เป็น แล้วก็มาแยกแยะให้เป็น รู้ลึกซึ่งเลยว่าคิดนี้เราต้องคิดให้ดี เราต้องคิดให้รอบคอบ คิดให้ถี่ถ้วน แล้ววิเคราะห์ ต้องวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุจริง ๆ ไม่ใช่เล่น แยกแยะเราก็ต่อมาแยกแยะให้ถูก”

“ใช้คะ ต้องมีความรับผิดชอบ แต่ก่อนจะเป็นคนตื่นสาย ไม่ค่อยเอาการเอางาน แต่เดี๋ยวนี้เราต้องลุกขึ้นมา แล้วเราต้องปฏิบัติตัวเอง เราต้องมั่นใจในตัวเองขึ้น เราต้องกล้าที่จะทำ กล้าที่จะคิด กล้าที่จะแสดงออกมากขึ้น กล้าที่จะเป็นตัวของตัวเองให้ มากขึ้น แล้วต้องมีสติ เราต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น ที่เคยใช้ชีวิตไปเรื่อยเปื่อย เราก็เอาเราเป็นวิทยากรเต็มตัวแล้วนะ เราต้องสามารถรับคนอื่นได้แล้วนะ อะไรอย่างนี้ แล้วก็ต้องช่วยพ่อแม่ประหยัดเงิน เก็บออม จากที่เคยหยอดกระปุก วันละบาท ๆ ๆ เดิมนี่ก็เพิ่มเป็น 5 บาทหรือว่า 10 บาทแล้ว แล้วก็ช่วยพ่อแม่”

“ทั้ง 2 อย่างเลยคะ ถ้าถามถึงความรู้สึกจริง ๆ ถ้าถามว่า 2 วันแรกที่เดินเข้ามาสู่ห้องอย่างไร ‘ทำไมมันน่าเบื่ออย่างนี้ละ’ แต่พอเรียนไปแล้วมัน.. ไซ้ ..โอ.เค.นะอย่างน้อยเราก็ได้ความรู้จากตรงนี้จุดหนึ่งแล้ว โอ.เค.ความรู้ A-I-C นี้เราได้มาจุดหนึ่งแล้ว เอว่ะถ้าอยากจะทำจริง ๆ อยากช่วยเหลือชุมชนจริง ๆ เอาทำก็ทำ ก็ร่วมมือกับเพื่อนกันนะคะ คิดวิเคราะห์ แล้วก็แยกแยะออกมาทั้ง 4 คนเลยคะ”

การเรียนรู้ดีขึ้น (ตัวอย่าง)

“หนูเปลี่ยนแปลงคะ ทำให้หนูเอาตรงนี้ไปจัดการในการเรียนดีขึ้น เทอมแรกหนูได้ 3.2 เทอมต่อไป หนูได้ 3.7”

“ก็จากธรรมดาชีวิตประจำวันหนูเรียนจันทร์-ศุกร์ วันอาทิตย์หนูเรียนรด. วันเสาร์หนูเรียนพิเศษ ใน 7 วันนี้หนูไม่ว่างเลย หนูเป็นคนประมาณว่าจัดสรรเวลาเป็นบ้างไม่เป็นบ้าง ก็คือความซ้ก็เก็จะเข้ามาบาง พอหนูมาอบรมในตารางอบรมช่วงปิดเทอมไซ้ใหม่คะ ปิดเทอมนั้นหนูก็เรียนพิเศษบ้าง แล้วก็ทำงานพิเศษด้วย หนูก็เอาการจัดระบบตรงนี้เข้ามาด้วย ก็คือว่าจัดเวลาเป็น มีเวลาเรียนตอนเช้า ทำงานตอนเย็น ตอนก่อนนอนกลับมาทำงานบ้าน มีเวลานั่งเล่นเกม มีเวลาในการทำอย่างอื่น ที่ปัจจุบันกลับมาถึงนอน แล้วก็นอน นอนเพราะว่ามันเหนื่อย พอได้ตรงนี้มาจัดสรรระบบเวลา”

“ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงนะคะ กลุ่มเป้าหมายโรงเรียนเหมือนอย่างโรงเรียนกุก อากาศเชียงใหม่ เกิดในเด็กนักเรียน ก็คือบางคนก็เรียนเรียนทั้งเข้าจดเย็น บางคนก็ไม่เรียนไม่เรียน คือนำเด็กที่มีฐานแล้วมาร่วมกิจกรรม อากาศเชียงใหม่ยังมีอยู่ ค่ามิของเค้าหมดทุกคน เจออะไรนั่งฟังนาน ๆ ก็หลับ เซ็ง ก็ง่าย ๆ เค้าก็คงไม่พอใจทำไมฉันต้องมานั่งฟังพูดอะไรอย่างนี้แต่พอเราได้ให้ข้อมูลเค้าไป ให้หลักการเค้าไป A-I-C ก็คือสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ก็คือถ้าเราจะใช้เกี่ยวกับครอบครัวนี้อาจจะไม่ได้ ครอบครัวอาจจะไม่เข้าใจ การใช้กับการเรียน ทำให้เราได้รู้จักการจัดระบบในชีวิตประจำวันของเราได้ดีขึ้น ซึ่งทำให้แกนนำของเราได้รู้ว่าคุณมีหน้าที่เป็นนักเรียน คุณมีหน้าที่ตรงนี้ ถึงเข้ามาคุณต้องตื่นมาโรงเรียน ไม่ใช่ตื่นสายมาโรงเรียน ก็อยากจะบอกว่าในวันแรกที่หนูมาที่แสนป่าลัมเซ็งมาก นั่งฟังในวันนั้น ติดตอพี่ชมก็ไม่ได้ ก็หลงทางจะกลับกันอยู่แล้ว หิวข้าวก็หิว คือไม่ไหวแล้วอีกนิดหนึ่งนะถ้าโทร.ไม่ติดก็กลับแล้ว ต้องโทร.ไปถามเบอร์ของโครงการนี้ ได้เบอร์โทร.ไปก็ไม่เจออีก จนพี่ชมโทร.กลับมาว่านี่ เลี้ยวไปทางนี้นะ ก็เลยมาไกลแล้วรถหนูเลยมาไกลมาแล้ว พอมาถึงหน้าอาคารศรีวรรณ หน้าเป็นอย่างนี้ หน้าแบบไม่พอใจแล้ว ในกำหนดการรู้อยู่แล้วว่าเราต้องนั่งฟังเค้าบรรยายนะ บางท่านก็บรรยายไม่ค่อยสนุกอะไรประมาณนี้ พวกหนูก็แบบว่ายังไม่สนุกเลย พวกหนูก็จะหลับ”

ความสามัคคี (ตัวอย่าง)

“ของผมนเองที่เห็นได้ชัดเลยคือกระบวนการผูกความสามัคคีเพิ่มขึ้นมาก ๆ จากที่ว่า...”

“2 กลุ่มทะเลาะกันอย่างนี้ แล้วพอดีเค้ามาเจอกันใน A-I-C นี้ อย่างไรละเสีย 2 ตัวมาอยู่ในถ้าเดียวกันคนนี้ก็แรง คนนี้ก็แรงพอได้มาทำงานคุยกัน ปัญหาที่จบ เค้าเป็นเพื่อนรักกันเลยตอนนี้ ผมนก็ไม่เข้าใจนะ ตอนแรกเค้าทะเลาะกันถึงขนาดว่าอยู่ใกล้กันไม่ได้”

“ตอนนี้จับมือเดินด้วยกันเลยครับ พอมาเข้านี่มันก็หายไปเลย คือสามัคคีกัน แล้วอีกอย่างหนึ่งเพื่อนเค้าคิดร่วมกันเค้าได้แชร์ความคิด ทำให้เค้านี้เหมือนกับว่าได้ฝึกตัวเองว่าเราต้องยอมรับความเห็นของคนอื่นนะ เพื่อนคนนี้ให้ความเห็นมาโอ.เค.ไซ้ใหม่ ถ้าของคุณดีก็ยอมรับ”

“มีเป้าหมายเดียวกันก็คือ ความสำเร็จของชิ้นงานด้วยความรักและสามัคคีที่เค้ามี. ร่วมคิดร่วมทำ มีเป้าหมายร่วม คือผลสัมฤทธิ์เป็นที่เราต้องการ”

บทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวัน แสดงการเข้าถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง และยังสามารถดำเนินวิถีชีวิตประจำวันและสามารถเรียนรู้ร่วมกันตามแนวทางของคุณธรรม 4 ประการ กล่าวคือเกิดการเปิดใจรับ มุ่งดี มุ่งเจริญ มีความรัก สามัคคี มีพลังมุ่งมั่นในการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีสติ ยั้งยั้ง ชั่งใจ ในการที่จะใช้จ่ายมากขึ้น รู้จักคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่มากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์ และแยกแยะได้ และรู้จักการวางแผนในการใช้ชีวิตมากขึ้น

5.2.1.2 การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการเป็นวิทยากร

ผู้เข้ารับการอบรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในกิจกรรมที่ทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้

ประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน (ตัวอย่าง)

“กระบวนการเรียนการสอน เราเป็นครูนะเราเอาไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เทคนิคการสอนคือรวมกลุ่ม ทีนี้เมื่อเราได้มาศึกษาตรงนี้มีเวลาก่อนจะปิดเทอม งานชิ้นสุดท้ายก็คือเก็บก่อน 5 คะแนน ก็คือเป็นงาน paper ก็คือต้องให้เด็กแบ่งกลุ่ม การแบ่งกลุ่มนี้ผมไม่ได้แบ่งว่าเลขที่ 1 - 5 ให้เลือกกลุ่มที่มีความเป็นไปได้คือ ให้เลือกกันเองกลุ่มละ 5 คน โดยให้หัวข้องานไป เค้าจะทำอะไรเรื่องของเค้า เค้าก็จะระดมสมองของเค้า แต่งานต้องส่ง 1 อาทิตย์ นี่คือลักษณะหนึ่ง เด็กที่จะรู้จักเลือกกลุ่มกันเอง ศึกษาหาหรือกันเค้าสามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายได้ว่าเค้าจะเลือกใครในกลุ่มเค้าอันถัดมาในกิจกรรม home room ผมต้องมีโครงการให้เด็ก เพื่อจะส่งกิจกรรม ผมมีโครงการของผมหตั้งแต่ต้นเทอมว่าต้องทำงานร่วมกัน 3 คนต่อ 1 ชิ้น ให้ทำโครงการสุขภาพจิตสอนใจก็คือเอาหลักในมงคลชีวิต ผมหไปเอาหนังสือมูลนิธิให้เค้าเลือก เลือกคนละหัวข้อ ใน 3 คนให้เค้าเลือกกันว่าเค้าจะเอาอันไหน แล้วทำเป็นแผนป้ายหรือว่าเป็นแผ่นไม้ โดยให้เค้าแกะสลักหรือว่าอะไรก็ได้ ให้มันเป็นแผ่นขนาดเดียวกันให้มันเท่ากัน เพื่อเราจะนำเสนอกิจกรรมไปแขวนตามต้นไม้ โดยให้ concept ว่าห้ามเกินอย่างนี้”

ประยุกต์ใช้กับกิจกรรมที่มีอยู่แล้ว (ตัวอย่าง)

“เริ่มจากตัวเอง คือ ใช้ชีวิตแบบพอเพียงยิ่ง ๆ ขึ้น และเผยแพร่ให้คนในครอบครัวได้รู้และเข้าใจในหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง”

“เป็นแกนนำในการจัดกิจกรรม “เศรษฐกิจพอเพียง” ในโรงเรียนและชุมชน”

“ความคิด กล้าแสดงออก ความถนัด สามารถคัดเลือกได้จากการทำกิจกรรม นำไปใช้

ในกระบวนการเรียนการสอน A-I-C แทรกเข้าไปในโครงการโรงเรียนในฝัน คุณธรรม จริยธรรม / การรักษาวงศ์วงศ์ / พี่แนะนำน้อง / โดยใช้แกนนำของโครงการ A-I-C เข้าไปเป็นผู้เผยแพร่ มีการประเมินและติดตามผล / การประเมินโครงการยังไม่มี”

“ฝ่ายกิจกรรมอบรมนักศึกษาอยู่แล้ว มีบริษัท ธนาคารในโรงเรียน และมีความต้องการขยายผล ได้มีการสอนนักศึกษา ชั้นปีที่ 3 อบรมนักเรียนภายนอก 160 คน เน้นความเป็นผู้นำตัวแทนโรงเรียนละ 2 คน ประสิทธิภาพ / การนำไปใช้”

ปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพ (ตัวอย่าง)

“...ทำให้เกิดความร่วมมือจากความสมัครใจ มีความพร้อม ในการแก้ปัญหาที่มีความรับผิดชอบ กล้าแสดงออก ความเป็นผู้นำ สืบเนื่องจาก “แวว” กล้าแสดงออก มองจากภาวะการณ์เป็นผู้นำ ความคิดเห็นจาก ผอ. / ครู กล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีอิสระในการตัดสินใจ...”

สรุปทเรียนในการสร้างองค์ความรู้ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพ กล้าแสดงออก เกิดความรู้ความสามารถจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการอบรม แล้วนำมาประยุกต์กับประสบการณ์เดิมนำไปปรับใช้กับกิจกรรมที่ตนเองรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อสำคัญมีโอกาสได้เป็นผู้นำด้วย

5.2.2 ผลลัพธ์ระยะยาว

เกิดการขยายเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืน

5.2.2.1 เกิดการขยายเครือข่าย

โดยนำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ต่อกลุ่มและชุมชน ปรับปรุงและต่อยอดแผนงานเดิม บริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีระบบ ใช้คนให้ถูกกับงาน เกิดการแบ่งและกระจายงานให้กับทุกคนได้แสดงความสามารถ ลดเลิกการให้งานเฉพาะคนเก่ง ๆ ทำ ซึ่งเป็นสาเหตุให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากการทำงานจากบางกลุ่ม ข้อสำคัญผู้นำในการบริหารต้องทำตัวเป็นกลาง มีจริยธรรม และมีความสามารถในการระดมทุนด้วยองค์การของตนเอง

การขยายเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพต้องมีผู้นำที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ คำเนิ่งถึง สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น มีความเข้าใจว่าทุกปัญหาเริ่มต้นแก้ไขที่ครอบครัว ที่ต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นที่ครอบครัว ขยายต่อสู่ โรงเรียน ชุมชน ผู้นำต้องจุดประกายให้เด็กได้คิด วิเคราะห์ แยกแยะ และทุกโครงการต้องสามารถแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ ที่จะได้รับอย่างเป็นรูปธรรม ต้องมีการเปิดพื้นที่ให้สมาชิกทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

5.2.2.2 ความยั่งยืน ความยั่งยืนเกิดจาก

1. สมาชิกในชุมชนสามารถระดมทรัพยากรภายใน กลุ่ม / ชุมชน / โรงเรียน ด้วยตนเอง ไม่มีการพึ่งพิงหลักโดยการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก
2. ภายในองค์กรต้องพร้อม มีการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นโดยไม่ต้องซื้อ
3. กิจกรรมที่ทำต้องง่าย เป็นไปตามวิถีของชุมชน
4. การทำงานทำด้วยใจรัก สามัคคีทำโดยไม่หวังผลตอบแทน การทำงานชุมชนต้องมี ภาคร่วม มีระบบบริหารจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสม ใช้การได้ดี
5. ปลูกฝังจิตสำนึกรักชุมชนตั้งแต่เกิด เช่น พ่อแม่ปลูกต้นไม้เมื่อเด็กเกิด และให้เด็กเป็นเจ้าของต้นไม้ต้นนั้น

6. การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึง ตัวนักเรียน โดยให้คำนึงถึงกิจกรรมที่สม่ำเสมอ ให้นักเรียนมีส่วนร่วม แสดงความเป็นเจ้าของเรียนรู้การทำกิจกรรมโดยการทำไปแก้ไขไป
7. การกระจายแนวคิดด้วยแกนนำจาก จุดเล็ก กระจายสู่ จุดใหญ่ และขยายสู่พื้นที่ต่าง ๆ
8. การดำเนินกิจกรรมต้องมีโครงสร้างหลัก คือ เครือข่าย มีกระบวนการทำงานที่คำนึงถึง ผู้นำ และ ผู้ตาม และต้องมีการติดตามประเมินผล
9. การดำเนินกิจกรรมต้องเน้นว่าทุกคนมีความเป็นเจ้าของโครงการ
10. มีความเป็นสากล
11. การพัฒนาอย่างยั่งยืน เริ่มต้นที่ผู้นำ (ผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำไม่ทิ้งผู้ตาม
12. สร้างกลยุทธ์ในการสื่อสาร โดยการสร้างขยายช่องทางการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ (ตัวอย่าง สื่อ บุคคล ทวี แผ่นพับ) เพื่อให้เด็กซึมซับ ได้รับการปลูกฝังซึมลึก
13. โครงการต้องเข้าถึงผู้บริหาร ทำให้เกิดการยอมรับนำไปสู่นโยบาย บรรจุใส่แผนปฏิบัติการ

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. เสริมสร้างปัจจัยสู่ความสำเร็จ เน้นให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจและเข้าถึง
 - ความสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง อยู่ตัว
 - ติดตามประเมินผล (ปรับไปในตัว)
 - เห็นคุณค่าของโครงการ
 - ความเป็นเจ้าของ
 - มีส่วนร่วม
 - มีการขยายเครือข่าย
 - มีการบริหารจัดการที่ดี (โครงสร้าง บทบาทหน้าที่)
 - ความเป็นสากล (ได้รับการยอมรับจากชุมชน โรงเรียน)
2. สร้างต้นแบบแกนนำ
 - คุณสมบัติของแกนนำ มีภาวะผู้นำ สมัครงใจ กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด มีความพร้อมในการทำกิจกรรม ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกในชุมชน เป็นคนที่มีต้นทุนดี
 - ผู้นำต้นแบบ ต้องมีศักยภาพในการนำกระบวนการ A-I-C ไปใช้ มีการปรับเปลี่ยน กิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้น มีความสนใจมาเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น
 - ผู้นำต้นแบบมีความรับผิดชอบ เข้าใจและเข้าถึงหลักคิด วิเคราะห์ แยกแยะ (ค.ว.ย.) มีการปฏิบัติตนเอง กล้าแสดงออก เป็นต้นแบบในเรื่องช่วยพ่อแม่ประหยัดเงิน ออมเงิน
 - ผู้นำต้นแบบสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มีการทำงานเป็นกลุ่ม แสร้งความคิดร่วมกัน ได้เห็นข้อดีของแต่ละที่ และนำกลับมาใช้ ได้รู้ถึงแนวความคิดของคนอื่น ๆ และเรียนรู้ถึงการทำงานของคนอื่นได้ข้อคิด รับทราบปัญหาและอุปสรรคเพื่อสามารถนำไปปรับใช้
 - ผู้นำต้นแบบต้องสร้างความเข้มแข็งขององค์กร ชุมชน หรือ กลุ่ม

3. สร้างเป้าหมาย และแผนงานที่จะทำต่อไป

- หาแนวร่วมด้านงบประมาณจากแหล่งท้องถิ่นและแหล่งอื่น ๆ
- ขยายผลจากกลุ่มที่มีอยู่เดิม
- ผลักดันให้เกิดจากรูปแบบ ของตัวเอง และอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดโครงการ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของตนเอง
- โครงการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยเรียน (อดทนอดกลั้นมีวินัย)
- โครงการเกษตรพอเพียง (คุณธรรมทั้ง 4 ประการ)
- โครงการยุวเกษตร (ต่อยอด)
- ร่วมใจพัฒนา (โครงการสหกรณ์เยาวชน)
- ทำโครงการต่อ ปรับเทคนิค กิจกรรมในการอบรม การเรียนการสอน
- นำเสนอเป็นรายงานเพื่อเป็นแนวทาง
- สร้างสหกรณ์ของชุมชน
- แจกเกียรติบัตร สร้างเครือข่าย ปรับการจัดอบรม คัดเลือกแกนนำเพิ่ม
- รายงานผลว่ามีเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง / สถานศึกษา / ทำโครงการขยายผล / สรุปผลที่ได้รับจากการอบรม
- นำเสนอกิจกรรม มีการสอดแทรกกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. [เอกสารเผยแพร่].

รศรินทร์ เกรย์, บังปอนด์ รักอำนวยกิจ, ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต. ความสุขบนความพอเพียง: ความมั่นคงบนพื้นฐานปลายชีวิต [ออนไลน์]. เข้าถึงจาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/conferencell/Article09.htm> เข้าถึงเมื่อ 16 สิงหาคม 2550.

อริยสัจ4. เข้าถึงจาก <http://www.learntripitaka.com/scruple/ariya4.html> เข้าถึงเมื่อ 16 สิงหาคม 2550.

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก.1 กำหนดการอบรมแกนนำวิทยากร (กลุ่มทดลอง) วันที่ 18-19 พฤศจิกายน 2549
- ภาคผนวก ก.2 กำหนดการอบรมแกนนำวิทยากร วันที่ 8-11 ธันวาคม 2549
- ภาคผนวก ก.3 กำหนดการการสัมมนาเรื่อง การจัดการความรู้: ประสบการณ์จากกระบวนการ AIC เพื่อการเรียนรู้ สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” วันที่ 8-9 พฤษภาคม 2550
- ภาคผนวก ข. โครงการขยายผลของโรงเรียนต่าง ๆ
- ภาคผนวก ค.1 แบบประเมินความรู้ ความเข้าใจแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการ AIC ก่อนการอบรม (Pre-Test)
- ภาคผนวก ค.2 แบบประเมินความรู้ ความเข้าใจแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการ AIC หลังการอบรม (Post-Test)
- ภาคผนวก ค.3 แบบฟอร์มการประเมินการจัดกระบวนการ / กิจกรรมของแกนนำเยาวชน
- ภาคผนวก ค.4 แบบบันทึกแผนการจัดกิจกรรม / โครงการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง / ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ได้จากกระบวนการ AIC
- ภาคผนวก ค.5 แบบประเมินภาพรวมของการดำเนินกระบวนการ AIC สำหรับผู้สังเกตการณ์
- ภาคผนวก ง. รายงานผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคู่มือการจัดการกระบวนการ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สู่วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวทางพระบรมราโชวาท เรื่อง คุณธรรม 4 ประการ

หมายเหตุ ภาคผนวกบันทึกไว้ในแผ่นซีดีที่แนบมาพร้อมกันนี้



“...ได้ร่วมกันนำเสนอการรับรู้ เข้าใจ มีความตระหนัก และยอมรับ
ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต
และนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ ปฏิบัติ...”

(อาจารย์ผดุง แก่นนาผู้ร่วมกิจกรรม)